

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**TÂBİÛN BİLGİNLERİNDEN
KATÂDE B. DÎÂME'NİN HAYATI, FIKHÎ GÖRÜŞ ve RİVAYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Hazırlayan

Ahmet Ferit ERDAL

KONYA 2009

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ahmet Ferit ERDAL

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ahmet Ferit ERDAL		
	Numarası	064244031012		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet YAMAN		
Tezin Adı	Tâbiûn Bilginlerinden Katâde B. Diâme'nin Hayatı, Fikhî Görüş ve Rivayetleri			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Tâbiûn Bilginlerinden Katâde B. Diâme'nin Hayatı, Fikhî Görüş ve Rivayetleri" başlıklı bu çalışma 16/11/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet Yaman Doç. Dr. Halit Çaly Doç. Dr. Adil Yavuz

İÇİNDEKİLER.....	2
KISALTMALAR.....	9
ÖNSÖZ.....	10
GİRİŞ: KONUNUN ÇERÇEVESİ VE KAYNAKLARI.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM
KATÂDE B. DÎÂME’NİN HAYATI

I. ADI ve KÜNYESİ.....	15
II. DOĞUMU.....	15
III. İLMİ KİŞİLİĞİ.....	16
1. Fıkıh ilmindeki yeri.....	18
2. Tefsir ilmindeki yeri.....	19
3. Hadis ilmindeki yeri.....	20
4. Kelâm ilmindeki yeri.....	23
IV. VEFATI.....	25
V. ESERLERİ.....	25
VI. KATÂDE İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	26

İKİNCİ BÖLÜM
KATÂDE B. DİÂME'NİN
İBÂDET ALANINDAKİ FIKHÎ GÖRÜŞLERİ

I. TEMİZLİK

A. Maddi temizlik ve temizleme yolları.....	27
B. Abdest (hükmi temizlik).....	29
C. Mesh	35
D.Gusül	36
E. Teyemmüm	38

II. NAMAZ

A. Namazın şartları	40
B. Namazın rükünleri.....	44
C. Namazın sünnetleri ve âdâbı	49
D. Ezan ve kâmet.....	51
E. Cemaatle namaz.....	52
F. İmamlık.....	55
G. Cuma namazı ve hutbe.....	57
H. Vitr namazı	60
I. Bayram namazı.....	61
İ. Korku, yolcu namazları ve hasta Namazı.....	62
J. Namazların kazası.....	65
K. Sehiy, tilâvet ve şükür secdeleri.....	65

L. Cenazenin teşyîi, tekfini ve cenaze namazı.....68

III. ORUÇ

A. Orucu bozmayan şeyler.....71

B. Orucu kaza etmeyi gerektiren haller.....72

C. Oruç tutmamayı mübah kılan haller.....73

D. Yevm-i şek'te oruç.....74

E. Nâfile oruç.....74

IV. ZEKÂT.....75

V. HAC

A. İhram yasakları.....78

B. Arafat vakfesi79

C. Tıraş.....79

D. Hac menasikinde sıraya uymak.....80

E. Umre.....80

F. Hac ve Umrenin cinayetleri.....81

VI. KURBAN

A. Udhiyye kurbanı.....83

B. Nâfile olan kurban.....85

VII. KEFFÂRETLER

A. Oruç keffâreti.....86

B. Yemin keffâreti.....	87
C. Hacda tıraş keffâreti.....	89
D. Hayızlı kadınla cinsi münasebet keffâreti.....	89
E. Cinsî münasebet sebebiyle i'tikâfı bozma keffâreti.....	89

VIII. YEMİN ve ADAK

A. Yemin ifadeleri.....	89
B. Lağv yemini.....	90
C. Bazı adak örnekleri.....	90

IX. HARAMLAR VE HELALLER

A. Yiyecekler.....	92
B. Av.....	93
C. İçecekler.....	95
D. Giyinme ve Süslenme.....	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATÂDE B. DÎÂME'NİN

HUKUK ALANINDAKİ GÖRÜŞLERİ

I. KAMU HUKUKU ALANINDAKİ GÖRÜŞLER

A. CEZA HUKUKU

1. Hadler.....	98
2. Kısas ve Diyet.....	103
3. Ta'zir.....	111

B. YARGILAMA (MUHAKEME) HUKUKU

1. Ehli kitabın birbirleri hakkında şahâdeti.....	111
2. Kölenin şahâdeti.....	112
3. Şâhitliğe şahitlik.....	112
4. Kadının şâhitliği.....	112
5. Kazif suçundan dolayı ceza almış kişni şahitliği.....	112
6. Körün şahitliği.....	113
7. Birinci derece akrabaların şahitliği.....	113
8. Sünnet olmamış kişinin şahitliği.....	113

C. DEVLETLER UMUMÎ HUKUKU

1. Cihad.....	114
2. Savaş Esirleri.....	114
3. Ganimetin Taksimi.....	115

II. ÖZEL HUKUK ALANINDAKİ GÖRÜŞLERİ

A. MEDENİ HUKUK

1. Aile Hukuku

a. Evlenmenin unsur ve şartları.....	116
b. Evlilikte velayet.....	120
c. Evlilikte vekâlet.....	121
d. Evlenme akdi ve sonuçları.....	122
e. Boşama ve sonuçları.....	124

2. Eşya Hukuku	
a. Toprak mülkiyeti ve ölü arazinin ihya edilmesi.....	137
b. Şüf'a.....	137
c. Rehin.....	137
3. Miras Hukuku	
a. Miras mânileri.....	138
b. Ninelerin mirası.....	149
c. Dedenin mirası.....	140
d. Hala ve teyzenin mirası.....	140
e. Malı olan kölenin mirası.....	140
f. Kayıp kocanın mirası.....	140
g. Vasiyet.....	142
4. Borçlar Hukuku	
a. Alışverişte taraflar ve irade beyanı.....	143
b. Alışverişe konu olan şey (Mebi).....	143
c. Muhayyerlikler.....	145
d. Faiz, sarf, selem.....	145
e. İcâre.....	145
f. Hibe.....	147
g. Ariyet.....	148
h. Karz.....	148
ı. Tazmin edilmesi gereken zararlar.....	148
i. Mudârebe ortaklığı.....	151

B. DEVLETLER ÖZEL HUKUKU.....	151
-------------------------------	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATÂDE B. DÎÂME'NİN FIKHÎ RİVAYETLERİ

A. İbâdet alanındaki rivayetler.....	153
B. Hukuk alanındaki rivayetler.....	165
SONUÇ.....	171
BİBLİYOGRAFYA.....	173

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale ya da madde
a.g.t	: Adı geçen tez
AÜİFY	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
b. İbn	: Oğul, oğlu
bt.	: Kız, kızı
bknz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
md.	: Madde
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
nşr.	: Neşreden
(r.a.)	: Radıyallâhu anh/anha
s.	: Sayfa
(s.a.)	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
terc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkîk eden
ty.	: (Baskı) tarihsiz
v.	: Vefatı
vd.	: Ve devamı
yy.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Fıkıhın olgunlaşma sürecinde tabiîn âlimlerinin rolü büyüktür. Onlar İslam dinine ait tüm bilgileri sahabeden dikkatle almış, geliştirmiş ve tebe-i tabiîn'e nakletmişlerdir. Böylece Rasûlullâh (s.a.) ve sahabeden gelen tüm bilgilerin sağlam bir şekilde bir sonraki nesle intikalini sağlayarak İslam'a ait bilgilerin yazılı hale getirilmesinde büyük rolleri olmuş ve neticede dinimizin aslı, gelişim süreci zarar görmemiştir.

Sahâbe ve Tabiîn döneminde kitap telif etme düşüncesi henüz gelişmemiştir. Bu dönemlerde hafıza en önemli ilim aktarma aracıdır. Bir âlimin üstünlüğü onun ezberlediklerinin fazlalığı ve onları koruyabilmesi ile açığa çıkmaktadır. Bu bağlamda Katâde b. Diâme'nin önemi açıktır. Çünkü o, kendi döneminde bir âlimde olması gerekli önemli bir özellik olan güçlü hafızaya tam anlamıyla sahiptir.

Tabiîn döneminin keskin hafızasıyla ünlü hatta bu konuda darb-ı mesel haline gelen, "Bana bir rivayeti aktaran hiç kimseden söylediği hadisi tekrarlamasını istemedim" diyecek kadar güçlü hafızaya sahip Katâde'nin hayatını ve fikhî görüşlerini bilmek, bize fıkıhın nasıl geliştiği, sahabe döneminden gelen rivayetlerin, bilgilerin ne kadar bol olduğu, mezheplerin nasıl oluştuğu ve mezheplerin oluşumundan önceki fikhî hayatın nasıl olduğu konusunda bilgi verecektir. Böylece İslam hukukunun temelinde var olan bilgi ve rivayetlerin bolluğu görülecek ve fıkıhın genişliği, çok yönlülüğü, günümüzdeki gelişmişlik seviyesi daha iyi anlaşılacaktır.

Mezhepler öncesi döneme ait fikhî rivayetleri incelemek bizim fikhî bilgilerimizi ve hukukî düşünce becerimizi de geliştirecektir.

Katâde, Emevilerin (40/661–132/750) saltanatına denk gelen İslam fıkıhının gelişme döneminin önde gelen isimlerinden biridir. Tabiîn tabakasından olan Katâde başta sahabeden Enes b. Mâlik olmak üzere tabiîn âlimlerinden ders almış Tefsir, Hadis, Fıkıh, Arap dili, Arap tarihi, cahiliye şiiri ve nesep ilmi alanlarında devrinin önde gelen âlimlerinden biri olmuştur.

Nebi'ye (s.a.) ait rivayetleri toplamak hususunda çok gayretli olan, Tabiîn bilginlerinin önemli bir ismi olan Katâde daha çok Tefsir, Hadis ilimlerindeki

bilgisiyle tanınmış ve onun bu ilimlerdeki görüşleri hakkında çalışmalar yapılmıştır. Ancak Katâde'nin fıkha dair bilgisi, rivayet ve görüşleri hakkında müstakil bir çalışmanın yapılmamış olması bu noktada bir eksikliğe neden olmaktadır.

Katâde'nin fikhî görüşleri birçok kitabın değişik yerlerinde geçmekle beraber onun fikhî rivayetlerinin bulunduğu müstakil bir eser –bildiğimiz kadarıyla- yoktur. Dolayısıyla İmam'ın fıkıh ilmindeki görüşlerini derleyerek Katâde'nin fıkıh ilmindeki birikimine de dikkat çekmek, onun görüşlerini araştırmacıların hizmetine sunarak önemli bir boşluğu doldurmak ve İslam Fıkhnın zenginliğine dikkat çekmek istedik.

Bu çalışmanın İslam Hukuku alanında çalışan araştırmacılara bir nebze olsun kolaylık sağlaması, başka çalışmalara zemin oluşturması ve böylelikle İslam Hukuku alanındaki araştırmalara küçük de olsa bir katkısı olması bizim için mutluluk kaynağı olacaktır.

Tezimizin her aşamasında büyük emeği olan bütün hocalarıma teşekkür ediyorum.

Ayrıca tezimizin neticelenmesini engin sabrı, hoşgörüsü, samimiyetine bağlı bulduğum saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet YAMAN beyefendiye de teşekkür ederim.

Ahmet Ferit ERDAL

Siirt – 2009

GİRİŞ

KONUNUN ÇERÇEVESİ ve KAYNAKLARI

Tezimizin adından da anlaşılacağı gibi konumuz üç bölümden oluşmaktadır.

- 1- Katâde'nin hayatı
- 2- İbâdet, kamu hukuku ve özel hukuk alanlarındaki görüşleri
- 3- Fıkhî rivayetleri

Birinci bölümünde Katâde b. Diâme'nin doğumu, yetişmesi, hocaları, dikkat çeken hafızası, ilmî gayretleri, hadis, fıkıh ve tefsir alanlarındaki ilmi derinliği hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Katâde'nin hayatını araştırırken en önemli tabakat ve rical kitaplarını kullandık. Bunlardan bazıları şunlardır.

İbn Ebu Hâtim, Abdurrahman er-Râzî (v. 327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dil*,

İbn Hacer (v. 852/1449), *Tehzîbu't-Tehzîb*.

İbn Hallikân (v. 681/1282), *Vefâyâtü'l A'yân*,

İbn Sa'd (v. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*,

Mizzî (v. 742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*,

Şîrâzî (476/1083), *Tabakâtü'l Fukahâ'sı*

Zehebî (v. 748/1348), *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ ile Tezkiratü'l Huffâz*,

Abdülhamit BİRİŞİK'in Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi için hazırlamış olduğu "Katâde b. Diâme" adlı maddesi de bu çerçevede yararlandığımız kaynaklar arasındadır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Katâde b. Diâme'nin İslam Hukuku'na ait görüşlerini derlemeye gayret ettik.

Araştırmamız esnasında Katâde'nin bazı konularda görüş belirtmediğini ancak o konu ile ilgili hadis rivayet ettiğini gördük. Bu rivayetleri onun görüş belirtmediği konulardaki görüşü kabul ettik. Katâde'nin bazı konularda da birbiriyle ters düşen rivayetlerinin olduğunu gördük. Bu durumda araştırmamızda kullandığımız kaynak kitaplarda en sık geçen rivayeti onun görüşü kabul ettik.

Katâde'nin fikhî görüşlerini derlemek için hem onun görüşlerini içeren hem de en erken döneme ait olan hilâfiyyat (her bir fikhî konuda müçtehitlerin farklı görüşlerini derleyen) eserlerini kullanmaya gayret ettik. Bilindiği gibi müçtehitlerin herhangi bir konuda rivayette bulunmaları o konuda müçtehidin rivayet ettiği şekilde düşündüğü veya amel ettiği manasına gelmez. Bazen müçtehid bir konuda kendi rivayet ettiği hadisle herhangi bir sebepten dolayı amel etmeyebiliyor. Bu yüzden Katâde'nin görüşlerini hadis kitaplarından değilde mukayeseli fıkıh kitaplarından derlemeye çalıştık.

Bu manada şu eserlerden olabildiğince faydalanmaya gayret ettik:

Abdurrezzak, es-San'anî, (v. 211/826) Musannef,

Cessâs, Ebu Bekir, er-Râzî, (v. 370/981) Ahkâmu'l-Kur'an,

Tahâvî, Ahmed b. Muhammed Ebû Cafer (v. 321/933), Şerhu Meâni'l-Âsâr,

Mervezi, Ebu Bekir, (v. 294/907) İhtilafu'l-Ulemâ,

İbn Abdilber, Yusuf b. Abdullah (v. 463/1070), el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr,

İbn Hazm, (v. 456/1064) el-Muhallâ,

İbn Kudâme, (v. 620/1233) el-Muğnî,

İbnü'l-Münzir, (v. 318/930) el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf,

Nevevî, (v. 676/1277) el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb.

İhtilâfu'l-fukahâ eserleri ya da mukayeseli fıkıh kitapları, mezheplere, müçtehitlere ait görüşleri bulabileceğimiz kitaplardır. Bu tür kitaplar fıkıh konularını

takip ederek her konu hakkında müçtehitlerin görüşlerini ve delillerini zikrederler. Her zaman olmasa bile genelde fikhî görüşler arasında mukayese yaparak görüşlerin dayandığı delilleri, delillerin sıhhatini, müçtehitlerin hükme varmada kullandıkları yöntemi zikrederler.

Katâde'nin fikhî görüşlerini derlemeye çalıştığımız bu bölüm kendi içerisinde üç bölüme ayrılmaktadır.

I. İbadet alanındaki görüşler

II. Kamu hukuku alanındaki görüşler

III. Özel hukuk alanındaki görüşler

Katâde'nin fikhî görüşleri sıralanırken klasik fıkıh konuları sırasına göre değil, modern hukuk sistemindeki tasnif sırasına göre tasnif yapılmaya çalışılmıştır. Bilindiği gibi İslâm Hukukunda yer alan ve onu diğer hukuk sistemlerinden ayıran “ibadet” konusunun modern hukukta bir karşılığı yoktur. Bu yüzden ibadet bölümü ayrı bir başlık olarak yazılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Katâde'nin fikhî rivayetlerini derlemeye çalıştık. Ancak bu rivayetlerin tümünü derlemek bu çalışmanın hacmini çok artıracığından çalışmamızı muteber ve meşhur hadis kitaplarından olan Kütüb-i Sitte kitaplarıyla sınırlandırdık. Katâde'nin bu kitaplarda geçen rivayetlerini tespit edebilmek için Mizzî'nin (742/1341) Kütüb-i Sitte üzerine hazırlamış olduğu etrâf kitabı olan Tuhfetü'l-Eşrâf adlı eserden yararlandık.

Çalışmamız esnasında olabildiğince tekrardan kaçındık. Bu manada Katâde b. Diame'nin rivayetlerini yazarken bir rivayetin hem görüşler hem de rivayetler bölümünde yer almamasına dikkat ettik. Ancak tekrarının daha faydalı olduğunu düşündüğümüz bir rivayet varsa bu rivayeti yazmaktan da kaçınmadık.

Özelde, Katâde b. Diâme'nin sadece fıkha dair görüşlerini toplama amacıyla olan bu çalışma için değişik ve en eski hilâfiyât literatürü esas alındı. Farklı kitaplarda aynı görüşlerle sık sık karşılaşmak, Katade'ye ait hemen hemen tüm fikhî görüşleri önemli ölçüde derlediğimiz kanaatine ulaşmamızı sağladı.

BİRİNCİ BÖLÜM

KATADE B. DİÂME'NİN HAYATI

(H.60–117 / 680–737)

I. ADI ve KÜNYESİ

Katâde b. Diâme'nin tam adı Katâde b. Diâme b. Amr b. Rebia b. Amr b. Hâris b. Sedûs es-Sedûsî el-Basrî şeklindedir.¹

Sedûs ismi birçok âlim ve değerli şahsiyetin yetiştiği Sedûs b. Şeybân b. Zehl b. Sa'lebe b. Bekr b. Vâil kabilesine dayanmaktadır.²

Künyesi ise Ebu'l Hattâb'tır.³

Ebu'l Hattâb, Katâde b. Diâme'nin tam adını belirttiikten sonra onun nerede ve ne zaman doğduğuna dair bilgilere geçebiliriz.

II. DOĞUMU

Katâde b. Diâme, 60/680 yılında⁴ Basra'da, âmâ olarak, bedevi bir ailede⁵ dünyaya geldi.⁶ Katâde doğuştan kör olarak dünyaya gelmiştir. Kaynak kitaplarda Katâde'nin ailesi ve çocukluğu ile ilgili pek bilgi yoktur. Yalnızca Katâde'nin annesinin cariye, babasının ise bedevi olduğu bilgisi yer almaktadır.⁷ Kaynak kitaplarda ailesinden söz edilmemesi, ailesinin tanınmış, köklü bir aile olmadığına delalet etmektedir.

¹İbn Hallikân (681/1282), *Vefayâtü'l A'yân*, IV, 85 Beyrut, 1970; Zehebî, Muhammed b. Ahmed (748 /1347), *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 269, Thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985

²İbn Hallikân, a.g.e., IV, 86; Zehebî, a.g.e., V, 269, 270

³İbn Sa'd (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VII, 229, Dâr Sâdır, Beyrut, 1958; İclî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdullah (261/875), *Ma'rîfetü's-sikât*, (thk. Abdülalim Abdülazîm el-Bestevî), II, 215, Mektebetü'd-Dâr, Medine 1405/1985; İbn Hibbân, Ebu Hâtim et-Teymî el-Bestî (354/965), *es-Sikât*, V, 321, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1395

⁴İbn Hallikân, a.g.e., IV, 85.

⁵Birişik, "Katâde b. Diâme", DİA, XXV, 22

⁶İbn Hallikân, a.g.e., IV, 85;

⁷İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (v. 276/889), *el-Maârif*, 472, tah. Servet Ukkâşe, Mısır, 1969

III. İLMİ KİŞİLİĞİ

Katâde yıllarca ilim tahsil etmiştir. Tabînin büyük imamlarından Hasan-ı Basrî'nin yanında on üç sene kalmış bu yıllar zarfında ondan hadis,⁸ kıraat, tefsir ve diğer ilimler bakımından istifade etmiştir.⁹ Katâde, Hasan-ı Basrî'den en fazla hadis alan ve Hasan-ı Basrî'nin talebeleri arasında en başarılı olan talebe olmuştur.¹⁰

Katâde, ilim adamlarına saygı duyar, hocalarından olabildiğince istifade etmeye çalışırdı. Rivayet edildiğine göre Said b. Müseyyeb'in (v. 94/713) yanında sekiz gün kalmış ve sekizinci gün Said ona "Ey âmâ! Çık git! sen bende ne varsa aldın." demiştir.¹¹ Katâde vefat edinceye kadar sürekli bir şeyler öğrenme çabası içerisinde olmuş¹² ilim dışındaki konularla ilgilenmemiş siyasi bakımdan büyük olayların yaşandığı bir dönemde yaşamasına rağmen siyasetten uzak durmuş bütün gayretini ilme hasretmiştir.¹³ Bu yüzden Katâde'ye ilmin kölesi denmiştir.¹⁴

Katâde'nin ilim sevgisi hadis duyduğu zaman dışarı yansırdı. O bir hadis duyduğunda heyecanlanıyor, o hadisi tamamen ezberleyinceye kadar titiz bir şekilde çalışıyor,¹⁵ hadisi ezberlemedikçe rahat edemiyordu.¹⁶

Kendisi ilim öğrenme metodunu şu cümleleriyle anlatmaktadır: "Her kim ilmi bütün olarak çabucak öğrenmeye kalkışırsa ilim o kişiden bütün olarak çabucak gider. Biz ilmi bir, iki hadis öğrenerek (bu yöntemle yavaş yavaş) elde ettik."¹⁷ Katâde bu cümleleriyle ilim yolunda çektiği sıkıntıları, ilim için yaptığı fedakârlıkları

⁸ Buhârî, Muhammed b. İsmail (256/869), *et-Târihu'l Kebîr*, VII, 185, Müessesetü'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut, ty.

⁹ Birişik, Abdülhamit, a.g.m, DİA, XXV, 22

¹⁰ İbn Ebu Hâtım, Ebu Muhammed Abdurrahman er-Râzî (327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 135, İhyai't-Turâs el Arabî, Beyrut, 1952

¹¹ İbn Hibbân, *et-Teymî, el-Bestî*, a.g.e., V, 321; Şîrâzî, Ebu İshak, İbrahim b. Ali, (476/1083), *Tabakâtü'l Fukahâ*, I, 89, Dâru'r-Râid, Beyrut, 1970; Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Tezkiratü'l Huffâz*, I, 92, Mektebetü'l-Müsne, Bağdat, 1955 ; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 269

¹² İbn Hacer, el-Askalanî (852/1447), *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 351, Dâr Sâdir, Beyrut, 1326

¹³ Birişik, a.g.m, DİA, XXV, 22

¹⁴ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 279

¹⁵ Mizzi, Yusuf b. Abdurrahmân, (v. 742/1341.) *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, XXIII, 510, thk. Dr. Beşşâr A. Ma'rûf, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1996

¹⁶ İbn Hacer, a.g.e., VIII, 315.

¹⁷ Mizzi, a.g.e., XXIII, 498

da anlatmaktadır. Çünkü o doğuştan kördü. İlimi duya duya, yavaş yavaş büyük bir sabırla elde etmiştir.

Katâde, ilim için seyahatlere çıkmıştır. Said b. Müseyyeb (v. 94/713) Katâde hakkında “İrak’tan, ondan daha güçlü hafızaya sahip olan kimse gelmedi”¹⁸ demiştir. Bu söz hem Katâde’nin hafızasının gücünü hem de onun ilim için yolculuğa çıktığını göstermektedir.

Katâde, güçlü hafızasıyla meşhur olmuştu. Ders aldığı kişilerden dersleri, rivayet aldığı kişilerin rivayetlerini eksiksiz olarak ezberliyordu. Katâde, Said b. Müseyyeb’in (v.94/713) yanına geldiğinde ona günlerce soru sormuştur. Said b. Müseyyeb, Katâde’ye “Sorduğun her şeyi ezberliyor musun?” diye sorunca Katâde “Evet sen şu meselede şöyle dedin ... şunda şöyle dedin” demiş ve bu şekilde Said b. Müseyyeb’e sorduğu soruların çoğunu ona arz etmiştir. Bunun üzerine Said b. Müseyyeb Katâde’ye “Allah’ın senin gibisini yarattığını zannetmiyorum” demiştir. Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), Katâde’nin Basra şehrinin en güçlü hafızaya sahip olanı olduğunu, duyduğu her şeyi ezberleyebildiğini, Câbir’in sayfasını bir kere dinlemesine rağmen derhal ezberlediğini söyleyerek Katâde’nin hafızasının mükemmelliğini tasdik etmiştir.¹⁹

Katâde, “Hiç kimseden bana söylediği bir hadisi tekrarlamasını asla istemedim. Her ne duyduysam derhal ezberledim.²⁰ Şayet herhangi bir mecliste, duyduğum bir hadisi tekrarlatsaydım o hadisin nuru zâil olurdu. Bir hadisin tekrarlanmasını istemek bana bir kayanın ağırlığından daha ağır, daha zor gelir.”²¹ demiştir.

Katâde, küçük yaşta yapılan ezberin taşa oyulan nakış gibi olduğunu söylüyor, böylelikle hem küçük yaşta yapılan ezberlerin kalıcılığına vurgu yapıyor hem de hafızasının gücüne işaret ediyordu.²²

Katâde, hafızaya çok önem veren biri olsa da yazmanın önemini red eden biri değildi. Kendisi âmâ olduğu için yazamıyordu ama talebelerine ezberle yetinmemelerini kendisinden duyduklarını yazmalarını da tavsiye ediyordu.²³

¹⁸ Zehebî, *Tezkiratü'l Huffâz*, I, 12

¹⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, XXIII, 498; Zehebî, a.g.e., I, 93

²⁰ Mizzî, a.g.e., XXIII, 498; Zehebî, a.g.e., I, 92

²¹ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 229; Mizzî, a.g.e., XXIII, 498

²² İbn Sa'd, a.g.e., VII, 229

İlmin kölesi olan Katâde zamanla ilimde yüksek bir merteye ulaşmıştır. Hadis, nesep ilimleri ve şiirde devrinin en önemli isimlerinden biri olmuştur.²⁴ Arapça dil bilgisi (sarf-nahiv), lügat bilgisi, Arapların eski tarihi konularında da otorite bir şahsiyet olmuştur.²⁵

Buna bağlı olarak halkın da bu büyük ilim adamına rağbeti çok fazlaydı. Öyle ki Katâde'yi hiç yalnız bırakmazlardı. Onun yanına soru sorma amacıyla gelmiş birileri mutlaka olurdu.²⁶ Bu durum Katâde'nin de insanlara yakın olduğunu onlara hizmet etme isteğini taşıyan bir âlim olduğunu göstermektedir.

Katâdenin bütün ömrü ilimle geçmiştir. O ölünceye kadar eğitime devam etmiştir.²⁷

Katâde'nin genel olarak ilme olan bağlılığını belirttikten sonra onun belli başlı ilim dallarındaki konumuna değinebiliriz.

1. Fıkıh ilmindeki yeri

Katâde elli yaşındayken biri ona fikhî bir soru sormuş ve Katâde'den bilmiyorum yanıtını almıştır. Bunun üzerine soru soran kişi Katâde'den kendi görüşüne göre cevap vermesini isteyince o, kırk yıldır kendi düşüncesine göre fetva vermediğini söylemiştir.²⁸ Bu ifadesinden anlıyoruz ki Katâde güçlü hafızasıyla birçok rivayeti ezberlemiş, sahabeden ve diğer tabiîn âlimlerinden duyduğu, öğrendiği rivayetlere göre amel etmiş ve fetva vermiştir.²⁹ Şayet bir konuda herhangi bir rivayete sahip değilse o konuda susmayı tercih etmiştir.

Katâde fıkıh ilmini ulaşabildiği her fakihden almaya gayret etmiş, bir konuda birçok âlimin farklı görüşlerini öğrenmiştir. Said b. Müseyyeb, Katâde'nin fakihlerin farklı görüşlerini öğrenme, araştırma çabasını takdir etmiştir.³⁰

²³ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 279

²⁴ İbn Hallikân, a.g.e., IV, 85.

²⁵ Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, XXIII, 498; Zehebî, *Tezkiratü'l Huffâz*, I, 92, Ziriklî, el-A'lâm, V, 189; İbn Hibbân, a.g.e., V, 321

²⁶ İbn Hallikân, a.g.e., IV, 85.

²⁷ İbn-i Kesîr, Ebu'l-Fidâ, İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kuraşî, ed-Dımeşkî (774/1373), *El-Bidâye ve'n Nihaye Fi't-Tarih*, IX, 214, Mısır, 1351

²⁸ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 229; Mizzî, a.g.e., XXIII, 498; Zehebî, a.g.e., I, 93

²⁹ Zehebî, a.g.e., I, 93.

³⁰ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 276

Katâde, böylece fıkıh ilminde tanınmış bir şahsiyet olmuştur. Ma'mer, Katâde'nin de aralarında olduğu âlimlerden bahsederken şu ifadeyi kullanmıştır: “Şu üç kişiden daha fakîh olan hiç kimseyi görmedim: Zührî, Hammâd ve Katâde.”³¹ Bu ifade Katâde'nin fıkıh ilmindeki derinliğini ve devrinde muteber bir fakih olarak tanındığını göstermektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi onun kapısında soru sorma amacıyla gelmiş birileri sürekli olurdu. Bu durum onun zamanında ne kadar meşhur ve güvenilir bir fakih olduğuna da delalet etmektedir. Bir fakîh olarak Katâde'yi tanıdıktan sonra bir başka ilim dalı olan Tefsirdeki konumuna geçebiliriz.

2. Tefsir ilmindeki yeri

Katâde tefsir alanında da çok önemli bir noktada bulunuyor, tefsirde dördüncü tabakanın başı kabul ediliyordu.³² Devrinin âlimleri onun tefsir kabiliyetini takdir ediyor ve açıklamalarını referans olarak kabul ediyorlardı.³³ Katâde'nin tefsir ilmiyle ilgili bilgisini onun şu sözü özetlemektedir: “Kur'an'da hakkında bir şey duymadığım hiçbir ayet yoktur.”³⁴ Yâni onun, inen her âyetin hükmü, sebab-i nüzulü ve özellikleri hakkında bilgisi vardı.

Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) Katâde'nin Tefsirde ve ihtilafu'l-ulemâ ilminde âlim olduğunu söylemiş ve Katâde'yi Basra'nın en hafız³⁵ olan kişisi olarak nitelemiştir.³⁶

Katâde ayetleri tefsir ederken önce Kur'an'ın kendisini sonra sırasıyla hadisleri, sahabe ve tabiîn kavillerini, Arap dili ve Arap örf ve âdetlerini, az olarak da kendi görüşünü kullanmaktadır. Ayetin ayetle tefsirinde anlamı ortaya çıkarmaya çalışmanın yanında âyetteki belâgata, üslûba, lafızlara başka ayetlerden şahitler getirir. Ayetler arasındaki münasebet üzerinde durmaktadır.³⁷ Tefsire dair rivayetlerinde az da olsa isrâiliyat'a yer vermiştir. Katâde, Arap dili ve edebiyatı

³¹ Mizzî, a.g.e., XXIII, 498

³² Birişik, Abdülhamit, a.g.m, DİA, XXV, 22

³³ İbn Hallikân, a.g.e., IV, 86.

³⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, XXIII, 498; Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I, 92; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 269

³⁵ Metin ve senedleriyle yüz bin hadisi bilip ezberlemiş olan, bunların râvîlerini, hayat hikâyelerini ve cerh ve ta'dil yönleri ile bilen hadis âlimi bknz: Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 66, Timaş, İstanbul, 1987

³⁶ Zehebî, a.g.e., I, 92, Ziriklî, a.g.e., V, 189

³⁷ Birişik, Abdülhamit, a.g.m, DİA, XXV, 22

alanındaki birikimi sayesinde manası kapalı kelimeleri açıklarken eş anlamlı kelime ve deyim bulmakta zorlanmamıştır.³⁸

Katâde'nin tefsirle ilgili rivayetlerinin pek çoğu Taberî'nin el-Câmiu'l-Beyân adlı eserinde mevcuttur.

Fıkıh ve Tefsir ilimlerinde değerli bir şahsiyet olan Katâde Hadis ilminde de kendinden söz ettirmiştir.

3. Hadis ilmindeki yeri

Katâde Hadis ilminde hâfız, sika ve rivayeti delil olarak kullanılan bir âlimdir.³⁹ Yahya b. Maîn (v. 233) Katâde'yi sika olarak nitelemiştir.⁴⁰ Kader konusunda tenkid edilmesine rağmen hiç kimse onun rivayetlerini delil olarak kullanmaktan kaçınmamış⁴¹ onun sıdkından, adaletinden ve darbı mesel haline gelen hıfzından hiç kimsenin şüphesi olmamıştır.⁴² Çünkü rivayetlerinde lafız hataları bile olmayan bir raviydi.⁴³ Onun bir hadisin metnini rivayet etmesi o hadis için sened kabul ediliyordu.⁴⁴ Yahyâ b. Saîd ondan duyduğu hadisi araştırma ihtiyacı duymazdı.

Katâde'nin hadis ilmine olan ilgisiyle birçok râviye ulaşmış ve onlardan hadis almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

a. Rivayette bulunduğu kişiler:

Başta sahabeden Abdullah b. Serces⁴⁵, Enes b. Mâlik, Safiyye bt. Şeybe, Ebû Saîd el-Hudrî olmak üzere Said b. Müseyyeb, Muaz, Ebu Tüfeyl,⁴⁶ Ebu Şa'sa, Câbir b. Zeydi, İkrime el-Berberi, Humejd b. Abdurrahman b. Avf, Hasan el-Basri, Muhammed b. Sîrîn, Ukbe b. Abdulğafûr, Zürare b. Evf, Halâs el-Hicarî, Abdullah b. Ebî Utbe, Salih Ebu Halil, Safvan b. Muhraz, Sâlim b. Ebî Ca'd, Atâ' İbn Ebî Rebâh, Ebu Meclez Lâhık b. Humejd, Nadr, Ebu Bekir İbn Enes b. Mâlik, Nasr ibn Âsım

³⁸ Birişik, Abdülhamit, a.g.m, DİA, XXV, 22

³⁹ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 229; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 215

⁴⁰ Mizzi, a.g.e., XXIII, 498

⁴¹ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I, 93

⁴² Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 271

⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VII, 229

⁴⁴ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 229,

⁴⁵ İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ali b. Muhammed, el-Cezerî (630/1233), *Üsdü'l-Ğâbe*, III, 256, Dâru's-Şuab,

ts, yy

⁴⁶ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I, 92.

el-Leysî, Ebu Hulâb İbn Cubeyr, Ebu Eyyub el-Merâğî, Ebu Hassan el-A'rac, Ebu Rafi' es-Sâiğ, Ebu Osman en-Nehdî, Ebu Kulâbe el-Curmî, Ebu İsa el-Esvarî, Ebu Nadr el-Abdî, Ebu Melîh b. Usame, Ebu'l-Mütevekkil en-Nâcî, Ebu Burde b. Ebi Musa, Said b. Ebi Burde, Bedîl b. Meysera el-Ukaylî, eş-Şa'bî, Abdullah b. Şakîk, Abdullah b. Ma'bed ez-Zemanî, Azra b. Abdurrahman, Ukbe b. Sahbân, Avn b. Abdillâh b. Utbe b. Mesud, Kaz'a b. Yahya, Matraf b. Abdillâh b. Şahir, Ebu Suvâr el-Adevî, Muâz el-Adevî, Hafsa bt. Sîrîn ve daha birçok kişiden rivayet almıştır.⁴⁷

Katâde, hadis ve diğer ilimlerde ulaştığı seviyeyle meşhur olmuş, birçok talebe ondan ilim almak için Katâde'nin yanına gelmişlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır:

b. Kendisinden rivayette bulunanlar:

Mis'ar, İbn Ebî Arûbe, Şeybân, Şu'be, Ma'mer, Ebân b. Yezîd, Ebu Avâne, Hammâd b. Seleme,⁴⁸Eyyüb es-Sahtiyânî, Süleyman et-Teymî, Cüreyr b. Hâzım, Yezîd b. İbrahim et-Tüsterî, Yunus el-İskâf, Ebu Hilal er-Râsibî, Hişâm ed-Düstuvâî, Matâr el Varrâk, Hemmâm b. Yahya, Amr b. el-Hâfs el-Masrî, Şeybân en-Nehabî, Selâm b. Ebi Mutî', Said b. Ebî Arube, Ebân b. Yezîd el-Attâr, Husayn b. Zekvân el-Muallim, Hammâd b. Seleme el-Evzaî, Ömer b. İbrahim el-Abdî, İmran el-Kattân, Kurra b. Hâlid, Mansur b. Zâzân, Leys b. Sa'd, Ebu Avâne ve diğerleri⁴⁹

c. Hadis rivayet metodu

Katâde râvisinden duyup ezberlediği veya râvisinden duyup yazdığı hadisleri rivayet ederken “haddesena” lafzını kullanırdı. Haddesenâ lafzını “duydum ezberledim” veya “duydum ve yazdım” manalarında kullanmıştır. Şayet hadisi râvisinden duymamışsa “kâle” kelimesini kullanarak hadisi rivayet ederdi.⁵⁰

d. Hadis ilmi açısından Katâde'ye yapılan eleştiriler:

Onun hadis öğrenmeye karşı iştihakı son derece fazlaydı. Duyduğu rivayetleri hemen kapıyor hiç ayırım gözetmeden herkesten ve her türlü rivayeti alıyordu.⁵¹ Bu yüzden eleştirilmiştir. Zehebî, Katâde'nin rivayetleri ile ilgili olarak “Katâde, tedlis

⁴⁷ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 269;İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 316

⁴⁸ Şîrâzî, a.g.e., I, 89

⁴⁹ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 269;İbn Hacer, a.g.e., VIII, 315

⁵⁰ Zehebî, a.g.e., V, 269;Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, XXIII, 498

⁵¹ İbn Hacer, a.g.e., VIII, 317.

yaptığı bilinen bir râvidir. (buna rağmen) Hadis rivayet ederken hadisi ravisinden duyduğunu ifade etmişse o rivayetin hüccet olarak kullanılabileceği konusunda icma vardır.” demiştir.⁵²

Katâde, hadisler arasında değerlendirme, eleme yapmazdı.⁵³ Hadis aldığı kişilere de dikkat etmez, herkesten hadis alırdı.⁵⁴ Bu yüzden Şa’bî ona “Hâtıbu’l-leyl” demiştir. Bu ifade sahih, zayıf, mevzû olmasına aldırmandan rivayetleri ayıklamaya tabi tutmayan, her duyduğunu alıp nakleden bu yüzden terk edilmesi gereken ravi ve rivayet anlamında kullanılan cerh ifadesidir.⁵⁵

Katade’nin hadislerde tedlis⁵⁶ yaptığı yani bazı tabîinden işitmediği hadisleri sanki onlardan duymuş gibi rivayet ettiği söylenmiştir.⁵⁷ Hâkim’in (v.405/1014) Ulûmu’l-Hadîs’inde geçtiğine ve Ahmed b. Hanbel’den (v. 241/855) gelen bir rivâyete göre Enes’in dışında başka bir sahâbîden rivâyeti yoktur. Ebû Mûsâ, Hz. Aîşe, Ebû Hureyre ve Ma’kıl b. Yesâr’dan mursel rivayetleri vardır.⁵⁸ Ebû Dâvud, Katâde’nin hadis dinlemediği otuz kişiden rivâyet ettiğini söylerken⁵⁹ Ali b. el-Medîni⁶⁰, Saîd b. el-Müseyyeb’den rivâyet ettiği hadisleri zayıf saymıştır.⁶¹ Yahya b. Maîn, Katâde’nin Saîd b. Cübeyr ve Mücâhid’den hadis duymadığını ancak onlardan duymuş gibi hadis rivayet ettiğini, tedlis yaptığını bildirmiştir.⁶²

Dr. Abdülhamit Birişik TDV İslam Ansiklopedisi için yazdığı “Katâde b. Diame” maddesinde Katâde’ye yöneltilen tedlis eleştirilerine o zamanın bir hadis rivayet metodu olarak hatta bazı sahabenin de uyguladıkları bir rivayet metodu

⁵² Zehebî, a.g.e., V, 271

⁵³ Mizzî, a.g.e., XXIII, 510

⁵⁴ Bâcî, Ebu’l-Velîd Süleyman b. Halef (474 /1081), *et-Ta’dîl ve’t-Tecrîh Limen Harece Anhu’l-Buhârî fi’l-Câmiu’s-Sahîh*, III, 1201, Mağrib (Fas); Mizzî, a.g.e., XXIII, 498

⁵⁵ Yücel, Ahmet, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, 56, MÜİFAV, İstanbul, 1998.

⁵⁶ Tedlis: “Bir ravinin muasırı olup görüşmediği veya görüştüğü halde hadis almadığı bir şeyhten işitmişçesine rivayette bulunmasına denir.” Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 395, TDV Yayınları, Ankara, 1992.

⁵⁷ İbn Hibbân, a.g.e., V, 321; Zehebî, *Tezkiratü’l-Huffâz*, I, 93, Ziriklî, *el-A’lâm*, V, 189; Zehebî, *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ*, V, 269

⁵⁸ Mürsel, Tâbî’nin sahâbiyi atlayarak Hz. Peygambere izâfe ettiği hadistir. Bknz: Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Usulü*, 132, MÜİFAV, İstanbul, 1998

⁵⁹ Birişik, Abdülhamit, a.g.m, DİA, XXV, 22

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bknz: Ali b. el-Medîni, DİA, II, 411

⁶¹ Güzel, Yüksel, a.g.t, 12

⁶² Zehebî, *Tezkiratü’l-Huffâz*, I, 92

olarak bakmak gerektiğini söyleyerek zihinlerde oluşan faziletli ve müdellis ravi çelişkisini açıklamaktadır.

Ayrıca Muhammed Halid Abdülhâdi'nin “İmam Katâde b. Diâme es-Sedusî Akvâluhu ve Merviyyâtuhu fit'tefsir min Evveli Surati Yasîn ila Nihâyeti'l-Mushafi min Hilali Kütübi't-Tefsir bi'l-Me'sûri'l-Matbuati ve Kutubi's-Sunneti's-Sitteti” adlı basılmamış yüksek lisans tezinde de belirttiği gibi Katâde'nin talebelerinden Ma'mer, onun mürsel hadisleri ile ilgili olarak şu sözleri söylemiştir: “Katâde'nin yanına ilk geldiğimiz zaman ona hadislerin senetlerini soruyorduk. Onun etrafındaki adamlar ‘Ebul Hattab’ın kendisi senettir.’ diyorlardı.⁶³ Bu rivayet, tabiîn devrinde mürsel hadislerle amel edildiğini, ravinin irsal yapmasının ona olan güvene zarar vermediğini özellikle Katâde'nin mürsellerine güvenildiğini göstermektedir.

Katâde'nin yaşadığı zamana dikkat edersek o zamanda yalancılığın, sahtekârlığın yaygınlaşmadığını insanların birbirlerine güvendiklerini görürüz. Bu yüzden Katâde hadis alırken hadis aldığı şahsiyetin güvenilirliğini sorgulamamış olabileceği düşüncesindeyiz.

Katâde'nin Fıkıh, Tefsir, Hadis ilimlerindeki konumuna değindik. Şimdi onun Kelâm ilmindeki yerine geçebiliriz.

4. Kelâm ilmindeki yeri

Katâde kader konusundaki fikirleri nedeniyle eleştirilmiştir.⁶⁴ Ona göre her şey Allah'ın yaratmasına bağlı olarak bir kader çerçevesinde gerçekleşiyor. Ancak günahlar hariç, zîra günahları, kötülükleri insanın kendi yapıyor.⁶⁵ Onun Kaderiyye⁶⁶

⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VII, 230; Muhammed Halid Abdülhâdi, “İmam Katâde b. Diâme es-Sedusî Akvâluhu ve Merviyyâtuhu fit'tefsir min Evveli Surati Yasîn ila Nihâyeti'l-Mushafi min Hilali Kütübi't-Tefsir bi'l-Me'sûri'l-Matbuati ve Kutubi's-Sunneti's-Sitteti”, Ümmü'l-Kura üniversitesi Mekke 1414

⁶⁴ İbn Hallikân, a.g.e., IV, 85, Zirikî, el-A'lâm, V, 189; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, XXIII, 498; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 269

⁶⁵ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I, 93; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 277

⁶⁶ Kader inancını reddeden bir anlayıştır. Allah'ın belirlediği kader yerine insanın kendisinin oluşturduğu bir kadere inanmaları ve fiilleri Allah'a değil insana isnad etmelerinden dolayı Kaderiyye adıyla anılmaktadır. Kaderiyye düşüncesine yön veren etken, ilmî olmaktan çok siyasî niteliklidir. Emevîlerin yönetimlerini meşrulaştırmak amacıyla Cebr düşüncesinden yararlanmak istemelerine karşılık olarak doğmuş, cebr anlayışına muhalif olan bir düşünce akımıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Özalp, Ahmet, Şamil İslam Ansiklopedisi: III, 263-264.

düşüncesine sahip olduğu fakat Kaderiyye mezhebi hakkında konuşmadığı, bu düşüncenin propagandasını yapmadığı söylenir.⁶⁷

Fudayl b. İyâz'ın rivayetine göre Tâvûs'a

-Bak bu gelen Katâde'dir sana doğru geliyor, denildi.

Bunun üzerine Tâvûs şu cevabı verdi:

-Eğer gelirse ben kalkıp gideceğim.

- Ama o fakihtir.

Tâvûs:

-İblis ondan daha fakihtir. İblis “ Rabbim, beni azdırmana karşılık” demiştir.⁶⁸
(kötü olan fiillerin de yaratıcısı Allah'tır.)

Katâde'nin kader ile ilgili tenzihî yaklaşımından döndüğü rivayet edilmiştir. Ancak Zehebî, tenzihî düşüncesinden dönmeyerek öldüğünü belirtmiştir.⁶⁹

Katâde'nin rivayetleri incelenirse aslında onun Kaderiye fırkasından olduğunu tam olarak ispat edecek kendi sözü yoktur. Onun sadece bir sözüne dayanarak onun hakkında hüküm vermek isabetli olmayabilir. Nitekim Katâde, Fâtır suresi 8. ayetindeki “ (Ey Muhammed!) Onlar için duyduğun üzüntüler yüzünden kendini helâk etme!”⁷⁰ cümlesini açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır. “Bu durum seni üzmesin çünkü Allah dilediğini saptırır. Dilediğini hidayete erdirir.”⁷¹ Bu ifadeler onun, kaderi tasdik ettiğini göstermektedir. Ravi olarak bulunduğu şu hadis de onun, kaderin insan tarafından yaratıldığı düşüncesinde olmadığını gösterir.

Katâde'nin rivayette bulunduğu bir hadîse göre Hz. Peygamber (s.a.) “Allah, Yahya b. Zekeriya'yı annesinin karnında mü'min olarak yarattı. Firavun'u ise annesinin karnında kâfir olarak yarattı.” buyurmuştur.⁷²

⁶⁷ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 229, İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 215

⁶⁸ İclî, a.g.e., II, 215

⁶⁹ Birışık, Abdülhamit, a.g.m, DİA, XXV, 22

⁷⁰ 35/Fâtır 8: فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

⁷¹ Taberî, İbn Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an-Te'vîl-i Ayi'l-Kur'an*, XXII, 188, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

⁷² Taberânî, (360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi), X, 224,

Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2. bsk, Musul, 1404/1983.

Katâde'nin yaşadığı devri göz önüne aldığımızda onun kader hakkındaki sözünün cebr düşüncesine⁷³ karşı söylediği bir söz olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Kaderiye düşüncesi lehine sözlerinin olmaması⁷⁴ da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

IV. VEFATI

Katâde sahip olduğu ilim ile âmil olan bir âlim, insanları hayra, doğruya davet eden bir vâizdir.⁷⁵ Amele dönüşmeyen sözlerin hiçbir hayrının olmayacağını söylemiştir.⁷⁶ Bid'atlardan sakınır, çevresindekilere de sakınmalarını tavsiye ederdi.⁷⁷ Hadisleri okurken de abdestli olmaya gayret ederdi.⁷⁸ Müslümanların dünyaya aldanmamalarını ahiret için hayırlı ameller işlemeleri gerektiğini⁷⁹ hatırlatırdı. Katâde her hafta Kur'an'ı bir defa hatmederdi. Ramazan ayında her üç günde bir hatim okurdu. Ramazan ayının son on günü girdiğinde her gün Kur'an'ı hatmederdi.⁸⁰

117/ 737 yılında Vâsıt'ta, veba hastalığı sebebiyle 57 yaşındayken vefat etti.⁸¹ 118 yılında vefat etti diyenler de vardır.⁸²

Katâde vefatından sonra geriye bazı eserler bırakmıştır.

V. ESERLERİ

Katâde'nin tefsir alanında Tefsîru'l-Kur'ân⁸³ (Kitabu't-Tefsir) adlı eserinin günümüze ulaşmış olduğunu belli değildir.⁸⁴ Ancak bu kitabın başta Taberî'nin

⁷³ Cehm b. Safvân'ın öncülük ettiği bir fırkadır. Kulların bütün fiillerini yok sayma onları tamamen Allah'a izafe etme düşüncesine dayanır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şehristânî, Ebu'l-Feth, Muhammed b. Abdülkerim, (v. 548 /1153), *El milel ve'n-Nihal*, I, 85, thk. Ahmed Fehmi Muhammed, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

⁷⁴ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 215

⁷⁵ Ebu Nuaym, el-İsfahânî, Ahmed b. Abdullah (430/1038), *Hilyetü'l Evliya ve Tabakâtü'l Asfiya*, II, 333, Dâru'l Kütüb el Arabiya, Beyrut, 1967.

⁷⁶ Ebu Nuaym, el-İsfahânî, a.g.e., II, 335

⁷⁷ Ebu Nuaym, el-İsfahânî, a.g.e., II, 335

⁷⁸ Ebu Nuaym, el-İsfahânî, a.g.e., II, 336

⁷⁹ Ebu Nuaym, el-İsfahânî, a.g.e., II, 336

⁸⁰ Ebu Nuaym, el-İsfahânî, a.g.e., II, 339

⁸¹ İbn Hibbân, a.g.e., V, 321; İbn Hallikân, a.g.e., IV, 85, Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 189; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, XXIII, 498; Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I, 93

⁸² İbn Hallikân, a.g.e., IV, 86; Mizzî, a.g.e., XXIII, 498

⁸³ Kehhâle, Ömer Rıza (1987), *Mu'cemu'l Müellifin Terâcimu Musannifi'l Kütübi'l-Arabiyye*, VIII, 127, Dâru'l-İhya et-Turâs el Arabî, Beyrut, ty.

⁸⁴ Birişik, Abdülhamit, a.g.m, DİA, XXV, 23

Câmiu'l-Beyân'ı olmak üzere çeşitli tefsir kitaplarında mündericen bulunmaktadır. Kur'an ilimleri alanında en-Nâsîh ve'l-Mensûh fi Kitabillah⁸⁵, Avâşîru'l-Kurân ve Kitâbu'l-Menâsik adlı eserleri⁸⁶ vardır. Bu eserlerin hiçbirinin orijinal nüshası bulunmamaktadır.

VI. KATÂDE B. DÎÂME İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Abdullah Ebu's-Suûd Bedr, Kahire üniversitesi eğitim fakültesinde yüksek lisans tezi olarak hazırladığı “Tefsiru Katâde: Dirase li'l Müfessir ve Menheci Tefsirihî” (Kahire, 1979) adlı çalışmasını yayımlamıştır. Fahri Gökcan, “Katâde b. Diâme ve Tefsiri” (1977) adıyla doçentlik tezi hazırlamıştır. (Atatürk Üniversitesi İslami ilimler Fakültesi), Ömer Yusuf Kemal, Medine'de el Camiatü'l-İslâmiye'de “Katâde b. Diâme es-Sedusi ve Tefsîruhu” (1981) isimli yüksek lisans tezi hazırlamıştır.⁸⁷ Muhammed Halid Abdülhâdi, Mekke, Ümmü'l-Kura üniversitesinde “İmam Katâde b. Diâme es-Sedusî Akvâluhu ve Merviyâtuhu fit'tefsir min Evveli Surati Yasîn ila Nihâyeti'l-Mushafi min Hilali Kütübî't-Tefsir bi'l-Me'sûri'l-Matbuati ve Kutubi's-Sunneti's-Sitteti” (Mekke, h.1414) adlı yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Ali Budak, “Katade b. Diame ve Hadis İlmindeki Yeri” (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002) adlı bir başka yüksek lisans tezi yapmıştır.

Araştırmamız neticesinde Katâde hakkında bu çalışmaların yapıldığını gördük. Bu çalışmalar arasında onun fikhî yönünü esas alan bir esere rastlamadık. Bu manada tezimizin ihmal edilmiş bir noktayı dolduracağını umuyoruz.

⁸⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, I, 109, Muessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988. Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdillâh, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüp ve'l-Funûn*, I, 456

⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VII, 273; Birişik, Abdülhamit, a.g.m, DİA, XXV, 23

⁸⁷ Birişik, Abdülhamit, a.g.m, DİA, XXV, 23

İKİNCİ BÖLÜM

KATÂDE B. DÎÂME’NİN İBÂDET ALANINDAKİ FİKHÎ GÖRÜŞLERİ

Birinci bölümde genel olarak Katâde b. Diâme’nin hayatı, ilmi kişiliği ve eserlerinden bahsettik. Şimdi de onun İslam fikhındaki görüşlerini inceleyeceğiz.

I. TEMİZLİK

A. MADDİ TEMİZLİK ve TEMİZLEME YOLLARI

Necaset ibadetlere engeldir. Bu yüzden ibadetlere başlamadan önce necis olan şeyler ve bunların nasıl temizleneceği bilinmelidir.

Katâde’ye göre necis olan şeyler yıkanmak suretiyle temizlenirler. Şayet bunlar insan bedenine temas ederlerse bunların temizlenmesi gerekir. Necasetin bulaştığı kişi abdestliyse sadece necasetin değdiği yeri yıkar yeniden abdest almasına gerek yoktur.⁸⁸

Katâde’nin bir rivayete göre Hz. Âişe (r.a) kadınlara hitaben “ Kocalarınıza idrar ve dışkıdan hâsıl olan eseri yıkamalarını söyleyin. Ben onlardan istihya ediyorum. Resulullâh (s.a.) idrar ve dışkıdan hâsıl olan eseri yıkıyordu.” buyurmuştur.⁸⁹ Bu rivayetten idrar ve dışkının necis olduğunu, bunlardan korunmak gerektiğini ve bu necasetlerin yıkanmak suretiyle temizlenebileceğini anlıyoruz.

Temizleme şekli konusunda bazı meselelerde fakihler arasında ihtilaflar oluşmuştur. Bu manada Katâde’nin görüşlerine baktığımızda bazı necasetlerin giderilmesi ile ilgili şu görüşlerle karşılaşırız.

⁸⁸ Abdurrezzâk, Ebu Bekir b. Hümâm, es-San’ânî (211/826), *El-Musannef*, I, 30, Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut, 1403

⁸⁹ İbn Abdilber, Yusuf b. Abdullah (463/1070), *el-İstizkâru’l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi’l-Emsâr*, I, 205, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2000; حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا يزيد أنا سعيد عن قتادة عن معاذة عن عائشة: مررت بأزواجكن ان يغسلوا عنهنم أثر الغائط والبول فإني أستحيهن وان النبي صلى الله عليه وسلم قد كان يفعلها. قال: Beyhakî, “Taharet” 129; *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, VI, 236. Elbâni, İsnâdı sahih.

1. Ölü hayvanın derisi

Canlıyken cildi temiz olan hayvanın ölüsünün derisi işlenmek (tabaklamak) suretiyle temizlenir.⁹⁰ Bu rivayetten tabaklamanın bir temizleme yöntemi olduğunu anlıyoruz.

2. Süt çocuklarının idrarından hâsıl olan necâset

Katâde'ye göre henüz hiçbir şey yememiş, sadece süt emen erkek ve kız çocuklarının idrarından dolayı temizlik yaparken kız çocuğunun idrarıyla kirlenen yer ancak yıkamak suretiyle temizlenirken erkek çocuğunun idrarı ise üzerine su serpmekle temizlenir.⁹¹ Su serpmek bir başka temizleme yöntemidir.

3. Ayakkabıya bulaşan pislik

Katâde'ye göre yaş dışkıya basan kişi ayakkabısını yere iyice sürtme suretiyle temizleyip namaz kılabilir.⁹² Katâde, bu görüşünü açıklarken dışkının cirmî olmasını şart koşmamıştır. Bu rivayetinden anlıyoruz ki bir kimse pislik bulaşan ayakkabısını yere iyice sürtmek suretiyle temizlemiş hale getirmektedir.

4. Meninin bulaştığı elbisenin temizlenmesi

İhtilam olup da meninin elbisenin neresine bulaştığını bilmeyen, meninin eserini bulamayan kimse elbisesine su serperek onu temizler.⁹³

5. Sinek ve sivrisinek kanı

Katâde'nin rivayetine göre elbiseye bulaşan sinek ve sivrisinek kanının temizlenmesine gerek yoktur.⁹⁴

⁹⁰ İbnü'l-Münzir, en-Nisâbü'rî, Ebu Bekir Muhammed (318/930), *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, I, 132, thk. Muhammed Hanefî, Daru't-Tayyibe matbaası, Riyad, 1988; Tahâvî, Ebu Ca'fer, Ahmed b. Muhammed (321/933), *Şerh Meâni'l-Âsâr*, II, 329, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr, yy., Beyrut 1399/1979; Cessâs, Ebu Bekir, Ahmed b. Ali, er-Râzî (370/981), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 142, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1405; İbn Abdilber, a.g.e., V, 303

⁹¹ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 381; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 144; Tahâvî, a.g.e., I, 150; İbn Abdilber, a.g.e., I, 357; İbn Kudâme, Muvaffakuddin, Abdullah b. Ahmed (620/1223), *el-Muğni*, I, 108, Beyrut 1985

⁹² İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 196: وَقَالَ الْحَسَنُ وَقَتَادَةُ فِيمَنْ وَطِئَ عَلَى الرَّوْثِ الرَّطْبِ: يُمَسَّحُ قَدَمَيْهِ، وَيُصَلِّي

⁹³ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 371

⁹⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 373

6. Köpeğin su içtiği kabın temizliği

Katâde'nin Said b. Müseyyib, Ebu Hureyre yoluyla rivayetine göre Nebi (s.a.) “Köpek bir kaptan su içerse (وَلَع) kabı yedi kere yıkayın yedinci yıkayışı toprakla yapın” buyurdu.⁹⁵

Bu rivayetten katâdenin köpeklerin su içtiği kapların temizliği için toprak kullanılması gerektiği görüşünde olduğunu ve toprağın temizleyici olduğunu anlıyoruz. Diğer hayvanlar için bu derecede bir temizlik yapılması gerektiğine dair Katâde'nin bir rivayeti yoktur. Örneğin kedilerin su içtiği kabın temizlenmesi hususunda Katâde, İbn Müseyyeb'den “Kediler bir kaptan su içseler o kabın temizliği bir defa ve iki defa yıkamakla olur.” sözünü rivayet etmiştir.⁹⁶

Katâde'nin maddi temizlikle ilgili görüşlerini bitirdikten sonra onun hükmî temizlik olan abdest ve gusül ile ilgili görüşlerine geçebiliriz.

B. ABDEST (HÜKMÎ TEMİZLİK)

1. Abdestte kullanılan su

Hayvanların artığı olan sular hakkında şu sözü ifade etmiştir: “ Etini yemediğin hayvanın artığından abdest alma.”⁹⁷

Katâde, eşeğin artığı olan suyun abdest için kullanılmasını kerih görmektedir.⁹⁸

Katâde'nin rivayetine göre hayızlı kadının artığı olan suyun içilmesinde veya abdest için kullanılmasında bir sakınca yoktur.⁹⁹

2. Abdestli olmanın şart olduğu durumlar

Abdesti olmayan bir kimsenin üzerinde ayet olan paraya dokunup dokunamayacağı hususunda âlimler arasında ihtilaf oluşmuştur. Bu hususta Katâde

⁹⁵ Ebû Dâvud, “Tahâret”, 37; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, I, 21

⁹⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 99; Tahâvî, a.g.e., I, 19

⁹⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef* I, 105

⁹⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 105

⁹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 108; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, I, 296

şu görüştedir: Abdesti olmayan kişinin üzerinde ayet olan paraya dokunmasında bir beis yoktur.¹⁰⁰

3. Abdest alırken yıkanması gereken yerler

Mazmaza ve istinşakın (abdest alırken ağza ve burna su vermek) hükmü konusunda âlimler arasında ihtilaf olmuştur. İmam-ı Sevri mazmaza ve istinşakın boy abdestinde vâcip normal abdestte sünnet olduğu görüşündedir. Katâde b. Diâme ise bu konuda Hasan-ı Basri, Zührî, Hakem, Rebia, Yahya b. Said el-Ensârî ve İmam Şafii ile aynı görüşü paylaşarak mazmaza ve istinşakın her iki abdestte de sünnet olduğu görüşündedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) bir hadisinde “On şey fitrattandır.....mazmaza ve istinşak...” buyurmuştur.¹⁰¹ Bu hadisteki fitrat, sünnet manasındadır.¹⁰²

Katâde’ye göre abdest alırken unutulmuş ya da yapılmayan mazmaza ve istinşakı daha sonra yapmaya gerek yoktur.¹⁰³

Abdest alan kişi şayet herhangi bir abdest organını yıkamayı unutmuşsa dönüp yıkamalıdır. Bu konuda Katâde, Enes’ten şu hadisi nakletmiştir:

Bir adam yeni abdest almış ama ayağında tırnak kadarlık bir yeri yıkamamış olduğu halde Nebi’nin (s.a.) yanına geldi. Nebi (s.a.) ona, “Git güzel bir şekilde abdest al” buyurdu.¹⁰⁴ Katâde’nin yaptığı bu rivayet aynı zamanda onun ayakların yıkanması ile ilgili görüşünü de açıklamaktadır. Buna göre Katâde’nin ayakların yıkanması görüşüne sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu hadis dışında incelediğimiz kadarıyla kaynaklarda Katâde’nin ayakların yıkanması ile ilgili görüşünü özel olarak açıklayan bir ifadeye rastlamadık. Katâde, Maide suresi 6. ayeti¹⁰⁵ açıklarken İkrime ve Hasan’ın abdest esnasında ayakların mesh edilmesi

¹⁰⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 343; İbnü’l-Münzir, a.g.e., II, 103

¹⁰¹ Müslim, “Taharet”, 16

¹⁰² İbn Abdilber, a.g.e., I, 123 ; İbn Kudâme, a.g.e., I, 205; Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddîn b. Şeref, (676/1277) *el-Mecmû’ Şerhu’l- Muhezzeb*, I, 362, Dâru’l-Fikr, yy, ty.

¹⁰³ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 16 ; İbnü’l-Münzir, *el-Evsat fi’s-Sünen ve’l-İhtilaf*, I, 378

¹⁰⁴ Ebû Dâvud, “Taharet”, 65: *أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ تَوَضَّأَ وَتَرَكَ عَلَى قَدَمَيْهِ مِثْلَ مَوْضِعِ الظَّفَرِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْجِعْ فَأَحْسِنْ وَضُوءَكَ*

¹⁰⁵ 5/ Mâide, 6: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ* (Ey iman edenler! Namaza kalkacağımız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve - başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.)

görüşünde olduklarını¹⁰⁶ İbn-i Mesud'un ise ayakların yıkanması görüşünde olduğunu¹⁰⁷ belirtmektedir.

Katâde'ye göre şayet bir kimse abdest alırken başını mesh etmeyi unutsa ve namaza başladıktan sonra mesh yapmadığını hatırlasa bu kişinin namazı bırakıp başını mesh etmesi gerekir.¹⁰⁸

Kadınlar da başlarını mesh ederler yalnız onlar (gündüz açıkta) başörtülerini çıkarmazlar. Örtülerinin üzerini mesh ederler suyu perçemlerinin ucuna değdirirler.¹⁰⁹

Âlimler arasında kulakların baştan mı sayılacağı yoksa ayrı bir organ mı sayılacağı hususu ihtilaflıdır. Kulakları baştan sayanlar abdest alırken kulakların da başla beraber mesh edilebileceği düşüncesindedirler. Ancak kulakları ayrı organ kabul edenler kulakların başla aynı suyla değil ayrıca yıkanmaları gerektiğini söylerler.¹¹⁰

Bu konuda Hasan-ı Basrî, Ömer b. Abdülazîz, Nehâî, Said b. Cübeyr, İmam-ı Mâlik, Ebu Hanife ve Katâde kulakların, başa ait oldukları ayrı bir organ olmadıkları görüşündedirler.¹¹¹

4. Abdestte muvalât

Katâde'ye göre bir kimse abdest alırken abdest organlarından birini yıkamaz ve yıkadığı organlardaki ıslaklık kurursa o kimsenin yeniden abdest alması gerekir.¹¹²

Katâde'nin bu görüşünden onun abdest organlarının hızlı hızlı yıkanmasına gerek olmadığı yıkanan abdest organları kurumadan abdesti tamamlamak gerektiği görüşünde olduğunu ve dolayısıyla Katâde'ye göre az zaman aralıklarının muvalâta zarar vermediği görüşünde olduğunu anlıyoruz. Nevevî, el-Mecmû' adlı eserinde

¹⁰⁶ Abdurrezzâk, *El-Musanef*, I, 18

¹⁰⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 20

¹⁰⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 16

¹⁰⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 18

¹¹⁰ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, I, 414

¹¹¹ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 13; İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 401; Nevevî, a.g.e., I, 414

¹¹² Abdurrezzâk, a.g.e., I, 36; İbnü'l-Münzir, a.g.e., I 420

Katâde'nin muvalatın vacip olduğunu düşünenler grubunda¹¹³ olduğunu zikretmektedir. Bu grup âlimler Ebu Davûd ve Beyhakî'nin de rivayet ettikleri şu hadise dayanırlar: Nebi (s.a.) abdest almış ve namaza durmuş olan bir sahabînin ayağının arkasında bir dirhem hacminde kuruluk kalmış olduğunu gördü ona “Git tekrar abdest al ve namazını tekrar kıl buyurdu”.¹¹⁴ Görüldüğü gibi bu hadiste Allah Resulü (s.a.) sahabiye git sadece ayaklarını yıka dememiştir.¹¹⁵

5. Abdesti bozan ve bozmayan durumlar

a. Uykunun abdesti bozması

Katâde'nin, Enes'ten yaptığı bir rivayet şu şekildedir: Nebi'nin (s.a.) ashabı yatsı namazı vaktine kadar bekliyorlardı. Bu arada başları bir o yana bir bu yana düşecek kadar gözlerinden uyku akıyordu. Vakit tamam olunca namaz kılıyorlar tekrar abdest almıyorlardı.¹¹⁶ Bir başka rivayette de “Ashâb yanlarını dayayıp uyuyorlardı” ifadesi vardır. Bu ifade hafif uyku, uyuklama manasına gelir.¹¹⁷ Katâde'nin rivayetlerinden onun uyuklamanın ya da hafif uykunun abdesti bozmadığı düşüncesinde olduğu anlaşılmaktadır.

Katâde'nin rivayetine göre Nebi (s.a.) “Bir yere dayanmadıkça secde halinde uyuyanın abdest alması gerekmez. Eğer dayanırsa mafsalları gevşer (kendine hâkim olamaz.)” buyurmuştur. Bu hadisi rivayet eden Katâde'nin secde halinde uyumanın abdesti bozmayacağı görüşünde olduğunu anlıyoruz.¹¹⁸

b. Kadına dokunmak, cima ve cinsel organa dokunmak

Âlimler arasında kadına dokunmanın abdesti bozup bozmayacağı hususu ihtilaf konusu olmuştur. Bu konuda katâde, İbn Abbas'tan kadınla ten temasının abdesti

¹¹³ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, I, 454,

¹¹⁴ Ebu Davut, “Taharet”, 67 Elbânî hadisin sahih olduğunu belirtmiştir; Beyhakî, ”Taharet”, 85; أن النبي صلى الله عليه و سلم رأى رجلا يصلي وفي ظهره قدمه لمعة قدر الدرهم لم يصبها الماء فأمره النبي صلى الله عليه و سلم أن يعيد الوضوء والصلاة

¹¹⁵ Nevevî, a.g.e., I, 454

¹¹⁶ Ebû Dâvud, “Taharet”, 172; İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 153.

¹¹⁷ Sanânî, Muhammed b. İsmail, (v.1182/1768) *Sübülü's-Selâm*, I, 62(abdesti bozan şeyler bölümü), Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-Arabiyye, Mısır, ty

¹¹⁸ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 333; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, I, 149; فتادة عن أبي العالية عن ابن عباس عن النبي ص - أنه قال ليس على من نام ساجدا وضوء حتى يضطجع : إذا اضطجع استرخت مفاصله *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, V, 233. Elbânî, isnâdı zayıf.

bozmayacağı ancak cima durumu vaki olursa abdestin bozulacağı görüşünü rivayet etmiştir.¹¹⁹

Katâde, Hz. Peygamber'in (s.a.) "İki sünnet yeri birleşse gusül vacip olur."¹²⁰ "Bir kimse kadının bacakları arasına oturup amacına ulaşırsa ona gusül lazım gelir."¹²¹ buyurduğu rivayet etmektedir. Buna göre cimanın vâki olmasıyla gusül abdesti lazım gelir.

Zekeri tutmanın abdesti bozup bozmayacağı hususunda farklı görüşler vardır. Katâde bu konuda zekeri tutmanın abdest bozmayacağı görüşünü taşımaktadır.¹²²

Aynen zeker gibi dübür konusunda da ihtilaf olmuştur. Ancak Mâlik b. Enes, Süfyânu's-Sevri ve Katâde'ye göre dübüre dokunmak abdesti bozmaz.¹²³

c. Vücuttan bir şey çıkması

İdrar ve dışkı yolları dışında vücuttan çıkan şeyler ikiye ayrılır: Temiz olanlar ve necis olanlar. Temiz olan şeyler abdesti bozmaz, necis olanlar ise abdesti bozar.¹²⁴ Ağzı dolduracak miktarda boğazdan gelen balgam,¹²⁵ kusmak¹²⁶ ve vücuttan kan çıkması¹²⁷ abdesti bozar.

Bir kimsenin burnu kanıyor ve akıntı kesilmiyorsa bu kimse burnunu tıkar ve namazını kılar. Kanın karnına gitmesinden endişe ederse bu durumda kanaması devam etmesine rağmen namazını kılar.¹²⁸

¹¹⁹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, I, 134; İbn Abdilber, a.g.e., I, 256

¹²⁰ Nesai, "Salât", 9; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, I, 132 (عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ إِذَا قَعَدَ بَيْنَ شُعْبَيْهَا الْأَرْبَعِ فَأَلْزَقَ الْخِتَانَ بِالْخِتَانِ فَقَدْ وَجِبَ الْغُسْلُ (عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا قَعَدَ بَيْنَ شُعْبَيْهَا الْأَرْبَعِ فَأَلْزَقَ الْخِتَانَ بِالْخِتَانِ فَقَدْ وَجِبَ الْغُسْلُ *Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, I, 275

¹²¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 81; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, I, 86 (ثُمَّ اجْتَهَدَ ، وَجِبَ) إِذَا قَعَدَ بَيْنَ شُعْبَيْهَا الْأَرْبَعِ ، ثُمَّ اجْتَهَدَ ، وَجِبَ) Lisânu'l-Arab adlı lügat kitabında جهد kelimesi amacına ulaşmak şeklinde açıklanmıştır. bkz: İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, III, 133, Dâru Sâdr, Beyrut: الجهد الغاية قال الفراء بلغت به الجهد أي الغاية

¹²² İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 202; Abdurrezzâk, a.g.e., I, 120; Tahâvî, a.g.e., I, 127; İbn Abdilber, a.g.e., I, 248

¹²³ İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 212

¹²⁴ İbn Kudâme, a.g.e., I, 312.

¹²⁵ İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 186

¹²⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 137

¹²⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 144

¹²⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 149

Nehai, Mücahit, Atâ, Urve b. Züheyr ve Katâde'ye göre irin ve yaradan akan sular kan mesabesindedir.¹²⁹ Kan necistir. Bu sıvılar da necistirler ve abdesti bozarlar.

Katâde, İbn Müseyyeb, Alkame b. Kays, İbrahim ve Katâde'ye göre burundan kan akması abdesti bozar.¹³⁰ Namaz esnasında burnundan kan akan kişi namazı bırakır gidip abdest alır. Bu sırada konuşmaması şartıyla kaldığı yerden namazına devam edebilir.¹³¹

Vücuttan çıkan kan necistir ve abdesti bozar demiştik ancak vücuttan çıkan kan tam çıkış esnasında durur, akıcı hâle gelmese bu durumdaki kan için Katâde'nin görüşü şu şekildedir:

Hayız kanı dışında vücudun herhangi bir yerinden kan çıkması durumunda kan, akıcı hale gelmedikçe abdest almak vâcib değildir. Atâ, Nehâî ve Katâde bu görüştedirler.¹³²

Abdest almakta olan bir kimse abdesti bozucu bir duruma maruz kalırsa yeni baştan abdest alması gerekir.¹³³

Abdest aldıktan sonra abdest organlarını bez veya benzeri bir şeyle silip kurulamakta herhangi bir sakınca yoktur.¹³⁴

İmam-ı Mâlik, Nehâî ve Katâde'ye göre idrar yollarından çıkmasına rağmen dübürden çıkan kurtçuk için abdest almak gerekmez.¹³⁵ Çünkü böyle bir durum nadirdir. Sahih bir hadisinde Nebi (s.a.) “Ses ve kokudan dolayı abdest alınır” buyurmuştur.¹³⁶ Yani genel nedenler abdesti bozar. Kurtçuk düşmesi, dübürden kan gelmesi gibi nadir olan şeyler abdesti bozan durumlardan değildir.¹³⁷

¹²⁹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 182; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 314

¹³⁰ İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 167

¹³¹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, II, 340

¹³² İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 173

¹³³ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 181

¹³⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 183

¹³⁵ İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 191; Nevevî, a.g.e., II, 7

¹³⁶ Tirmizi, “Taharet”, 58 (Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, II, 471. Hadisin isnadı sahihtir.)

¹³⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 162; Nevevî, a.g.e., II, 7

d. Abdestliyken kan aldirmek (hacamat)

Yukarda açıkladığı gibi Katâde, vücuttan çıkan necis şeylerin abdesti bozacağı görüşünü taşıyordu. Bu manada Katâde'ye göre kan veren kişinin abdest alması ve kan aldirmaktan hâsıl olan eseri yıkaması gerekir. Bu görüş İbn Ömer, Atâ, Hasan'dan da rivayet edilmiştir.¹³⁸

e. Koltuk altlarını yolmak

Katâde'nin rivayetine göre koltuk altlarını yolmak abdest almayı gerektirmez.¹³⁹

C. Mesh

Katâde'ye göre Mestlerin üzerine mesh yaparak abdest almış olan bir kimse henüz abdestliyken mesti çıkarırsa bu kişinin yeniden abdest alması gerekmez. Çünkü zaten abdestlidir.¹⁴⁰

Abdest alıp mestleri giyen kişi mukim ise mestleri gecesiyle beraber bir gün kullanabilir. Ancak misafir ise geceleriyle beraber üç gün boyunca mestleri kullanabilir.¹⁴¹

Şafii mezhebinin asah görüşüne, Ebu Hanife ve Ata'ya göre mest üzerine mesh ederek abdest aldıktan sonra mesti çıkaran kişinin abdest için sadece ayaklarını yıkaması gerekirken Mekhûl, Nehaî, Zührî İbn Ebi Leyla ve Evzâi'ye göre bu kişinin yeni baştan abdest alması gerekir.¹⁴²

Katâde'nin Enes'ten yaptığı rivayete göre çorapların üzerine mesh yapılabilir.¹⁴³

Enes b. Mâlik, Sa'd ibn Ebi Vakkâs, Ebu Derdâ, Ömer b. Abdülaziz ve Katâde'ye göre imâme yani sarık üzerine mesh yapmak caizdir.¹⁴⁴ Çünkü Bilal (ra)

¹³⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 180; İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 178

¹³⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 112

¹⁴⁰ İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 459; Nevevî, a.g.e., I, 402

¹⁴¹ Tahâvî, a.g.e., I, 131

¹⁴² Nevevî, a.g.e., I, 402

¹⁴³ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 200; İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 462

bir rivayetinde Hz. Peygamber'in (s.a.) abdest alışını anlatırken "Mestlerin ve imamesinin üzerini mesh etti" demiştir.¹⁴⁵

D. Gusül

Katâde'ye göre cünüp, hayızlı veya nifas akıntısı olanlar Kur'an okuyamazlar. Bu kimseler temizlik şartına haiz olmayan kimselerdir. Kur'an'a ancak temiz olanlar dokunabilir ve okuyabilir.¹⁴⁶ Cünüp olan bir kimsenin hadis okumaması ise müstehaptır.¹⁴⁷

Cünüp veya hayızlı olan kimse camiye de giremez. Ancak eğer cünüp olan kişi yolcu olduğu halde teyemmüm edeceği uygun bir toprak bulamadıysa ve yol caminin içinden geçiyorsa geçiş yolu olarak camiye kullanabilir.¹⁴⁸ Bu sınırlamaya rağmen dikkat edilmelidir ki cünüp bir kimse necis değildir. Temas ettiği yeri necis kılmaz.¹⁴⁹

Hayızlı bir kadınla eteği açmadan, ten teması olmadan etek bölgesiyle mübaşeret(fizikî temas) edilebilir.¹⁵⁰

Katâde'ye göre istihâze kanı akıntısı devam eden kadınla cima yapılabilir. Çünkü akıntısı olsa bile kadın temizlik dönemindedir.¹⁵¹

Katâde'nin rivayetine göre istihâze akıntısı olan kadın her namaz için gusül abdesti almalıdır.¹⁵²

Cumhur tabîfne göre hamile kadın hayız görmez. Şayet kan görürse o hastalık kanıdır. Katâde'ye göre hamile kadın hayız görür. Hamilelik hayız kanı görmeğe

¹⁴⁴ İbnü'l-Münzir, a.g.e., I, 467

¹⁴⁵ İbn Kudâme, a.g.e, II, 33; Nevevî, a.g.e., I, 407

¹⁴⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 335; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l- Muhezzeb*, II, 158

¹⁴⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 344

¹⁴⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 132; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III, 168

¹⁴⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 124

¹⁵⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 323; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 205; (قَالَ فِيمَا يَجُلُّ لِلرَّجُلِ مِنَ امْرَأَتِهِ حَائِضًا مَا فَوْقَ) الْإِزَارِ لَا يَطْلَعَنَّ إِلَى مَا تَحْتَهُ حَتَّى تَطْهَرَ وَقَالَتْ عَائِشَةُ: تَشُدُّ إِزَارَهَا عَلَى أَسْفَلِهَا ثُمَّ يُبَايِسُهَا، وَيَمْتَلِ هَذَا الْمَعْنَى قَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ (وَشَرِيحٌ وَعَطَاءٌ وَطَاوُسٌ وَسَلِيمَانُ بْنُ يَسَارٍ وَقَتَادَةُ

¹⁵¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 217; Nevevî, a.g.e., II, 372

¹⁵² Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, I, 163

engel değil. Kadın periyodik, (mûta) akıntı dönemlerinde hayız kanı gördüğünde namazı bırakır.¹⁵³

Katâde'ye göre hayızdan ikinci vakti temizlenen kadın ikinci vakti içinde bulunduğundan sadece ikindiye kılması gerekir.¹⁵⁴ İkinciyle birlikte öğleyi de kılması gerekmez.

Namaz vakti girdikten sonra hayız kanı gören kadın temizlendikten sonra hayızın başladığı vakit namazı kaza etmesi gerekir.¹⁵⁵

Bir namaz vaktinde hayızdan kurtulan ve vakit çıkıncaya kadar yıkanmayan kadın, geçirdiği vakit namazını kaza eder.¹⁵⁶ Kadın hayızdan kurtulunca onun yıkanıp namaz kılmasına bir engel kalmamıştır.¹⁵⁷

Uykusundan uyanıp çamaşırında leke bulan bir kimse akıntının meni olup olmadığını şu şekilde anlayabilir: Eğer tazyikle gelen bir su ise menidir. Tazyikle gelen meni olduğunu da kokusundan anlar.¹⁵⁸

İhtilam olmak genelde erkeklerde rastlansa da sadece erkeğe has bir olay değildir. Kadınlar da ihtilam olabilirler. Katâde, Enes'ten bu konuyla ilgili şu hadisi rivayet etmiştir:

Ümmü Süleym Rasûlullah'a (s.a.) erkeklerin gördüğünü rüyasında gören kadının durumunu sordu. Rasûlullah (s.a.) "Böyle bir rüya görürde ihtilam olursa gusûl etmesi gerekir." buyurdu.

Ümmü Süleym, "Böyle bir şey olur mu?" dedi.

Rasûlullah (s.a.) "Evet erkeğin suyu kalın ve beyaz kadınınki ince ve sarıdır. Hangi su diğerini yener ya da üstün gelirse çocuk ona benzer." buyurdu.¹⁵⁹

¹⁵³ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 239. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 135; Nevevî, a.g.e., II, 386

¹⁵⁴ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 245

¹⁵⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 334; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 246

¹⁵⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 333; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 248

¹⁵⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 333

¹⁵⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 84. İbn Kudâme, a.g.e., I, 338

¹⁵⁹ Buharî, "Salât", 137; İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, I, 292

Cima sonrasında yıkanan kadının fercinden erkeğe ait meni gelirse kadın sadece abdest alır.¹⁶⁰ Tekrar gusül abdesti almasına gerek yoktur.¹⁶¹ Kadın, fercinden çıkan, kendisine ait olmayan, erkeğe ait olan meni sebebiyle cünüp olmaz.

Katâde'nin Enes b. Mâlik'ten yaptığı rivayete göre bir kimse gusül abdesti almadan birden fazla cima yapabilir.¹⁶² Cünüp olduğu halde hanımı veya hanımlarıyla cinsel ilişkiye girebilir. Cünüp olmak cimâya engel olmadığı gibi cünüp olan kimse de bizatihi necis bir insan değildir.

Cünüp olan kişi (ezberden) Kur'an okuyamaz, ancak abdesti olmayan kişi Kur'an okuyabilir.¹⁶³

Cünüp olan yolcu eğer yıkanmak için su bulamıyorsa teyemmüm ettikten sonra camiye girebilir.¹⁶⁴ Çünkü su olmadığı, kullanılmadığı durumlarda teyemmüm, yıkanmak yerine geçer.¹⁶⁵

E. Teyemmüm

Normalde teyemmüm ederek abdest alınmaz. Ancak su bulunmadığı ya da su bulunduğu fakat kullanılmasında sakınca olduğu durumlarda teyemmüm ederek yani su kullanmadan toprak kullanılarak abdest alınabilir. Bu konuda Katâde, su kullanması durumunda zarar göreceğinden endişe eden yaralı veya hasta için teyemmüm etmelerinin caiz olduğunu söylemiştir.¹⁶⁶

Teyemmüm şeklinde abdest alırken toprağa el ve yüzü silmek için bir darbe, kolları silmek için de bir darbe vurulur.¹⁶⁷

Su bulamayan cünüp yolcu Katâde'ye göre teyemmüm edip namaz kılmalıdır.¹⁶⁸

¹⁶⁰ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 85; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l- Muhezzeb*, II, 151

¹⁶¹ İbn Kudâme, a.g.e., I, 450

¹⁶² Abdurrezzâk, *el-Musannef*, I, 275; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 94

¹⁶³ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, I, 145; İbn Kudâme, a.g.e, I, 250; Nevevî, a.g.e., II, 158

¹⁶⁴ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 108

¹⁶⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 351

¹⁶⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 224; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, II, 20.; İbn Kudâme, a.g.e, I, 457

¹⁶⁷ Tahâvî, a.g.e., I, 188

Katâde, İbn Abbas, Câbir b. Zeyd, Hasan-ı Basrî, Sevrî ve Evzaî'ye göre su sıkıntısı çeken bir yolcu eşiyile cima yapabilir. Cima yaptıktan sonra teyemmüm eder ve namaz kılar.¹⁶⁹ Bu kişinin su sıkıntısı var diye eşinden uzak durmasına gerek yoktur. Abdest almak sadece suya bağlı olan bir ibadet değildir. Cimadan sonra su bulamazsa teyemmüm eder. Ayrıca cima mutlak manada mubahtır. Mubah olan bir şeyin haram olabilmesi için delil gerekir. Susuzluk durumunda cimayı engelleyici bir delil yoktur.¹⁷⁰

Yanında sadece içmek için yeterli su bulunan ve bu suyu da abdest için tükettiğinde susuzluk tehlikesi yaşayacak olan bir yolcu Katâde'ye göre var olan suyu sadece içmek için saklar. Abdest için teyemmüm eder.¹⁷¹ Abdest için toprak kullanılabilir. Ancak içmek için suyun alternatifi yoktur.

Katâde'ye göre toprak bulunamayan yerde eğer karı eritme imkânı varsa teyemmüm yapılmaz.¹⁷² Kar eritilip suya dönüştürülebilir. Bu durumda teyemmüm etme şartları oluşmamış demektir. Ancak karı eritme imkânı yoksa toprakla teyemmüm eder.¹⁷³

Teyemmümle ancak bir farz kılınabilir. Her namaz vakti için abdest almak gerekir.¹⁷⁴ Çünkü zaruretten dolayı caiz olanlarla ancak zaruret ölçüsünde amel edilebilir.

Teyemmüm ederek abdest almış bir kimse içinde bulunduğu vaktin namazını kıldıktan sonra henüz vakit çıkmadan su elde ederse kıldığı namazı iade etmesine gerek yoktur.¹⁷⁵

Katâde'nin hükmî temizlik olan abdest ve gusül ile ilgili görüşleri naklettiğimiz rivayetlerden ibarettir. Şimdi de onun namaz, namazın şartları, rükünleri ve namazı bozan durumlar hakkındaki görüşlerini derleyeceğiz.

¹⁶⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 14

¹⁶⁹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 17

¹⁷⁰ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l- Muhezzeb*, II, 209

¹⁷¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 28. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 457

¹⁷² İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 43

¹⁷³ Abdurrezâk, a.g.e., I, 243

¹⁷⁴ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 56. İbn Kudâme, a.g.e., I, 454; Nevevî, a.g.e., II, 294

¹⁷⁵ Abdurrezâk, a.g.e., I, 228

II. NAMAZ

A. Namazın şartları

1. Hadesten ve necâsetten temizlenmek

Namazın şartlarından biri de hades ve necâsetten temizlenmektir. Katâde, Resulullâh'ın (s.a.) temizlenmeden kılınan namazı Yüce Allah'ın kabul etmeyeceğini buyurduğunu rivayet etmiştir.¹⁷⁶

Katâde'ye göre namazda vücudun herhangi bir yerindeki yaradan tırnak hacminde kan akarsa; başka bir rivayetinde ise bir dirhem hacminde kan akarsa namazı iade etmek gerekir.¹⁷⁷ Bu rivayetten anladığımıza kadarıyla Katâde'ye göre vücuttan çıkıp akıcı hale gelmeyen sıvılar abdesti bozmazlar. Ancak kan, tırnak kadar olan bir hacme ulaşırsa bu kan akıcı hale gelmiş olan kan olur.

Az da olsa namaz kılınan elbisede veya yerde necaset olursa namaz bozulur. Çünkü taharet namazın sahih olması için şarttır. Katâde ve ulemânın çoğu elbisedeki az kan veya kusmuğun namaza mani olmayacağı görüşündedirler. Çünkü kan ve kusmuk sakınılması güç olan bazen insan iradesi dışında oluşabilen necasetlerdendir.¹⁷⁸ Az kanın ölçüsü önceki paragrafta da belirtildiği gibi tırnak hacmi bir diğer rivayette bir dirhem hacmindeki kandır.

Katâde'nin rivayetine göre bir kimse namazı kıldıktan ve vakit de çıktıktan sonra namaz kıldığı elbisede namaza mani olacak kadar kan görse bu kimse namazı iade etmez.¹⁷⁹

Bir kimse abdestsiz ya da cünüp olduğu halde cemaate imamlık yaparsa bu durumda imam namazını iade eder, cemaatin ise namazı iade etmelerine gerek

¹⁷⁶ İbn Abdilber, a.g.e., I, 233; Ebu Davut, "Taharet" 31; *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, V, 75, Şuayb Arnavut: İsnâdı sahih, ricali sikadır.

¹⁷⁷ İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, II, 152

¹⁷⁸ İbn Kudâme, a.g.e., III, 235

¹⁷⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 357

yoktur.¹⁸⁰ Kıraat konusunda da göreceğimiz gibi katâde cemaatin, imamın kıraatiyle yetinmemeleri kendilerinin de kıratı eda etmeleri gerektiği görüşündedir.

2. Setr-i Avret

Örtünecek elbise bulamayan bir kimse yapabileceği kadarıyla kendini setrettikten sonra oturur ve îmâ ederek namaz kılar.¹⁸¹ Yalnız namaz kılıyor olsa bile avret yerlerinin görülmesine yol açacak hareketlerden sakınır.

Bu durum cemaatle namaz kılma durumunda da geçerlidir. Şayet bir cemaat örtünecek elbise bulamıyorsa bu gerekçeyle cemaatle namaz kılmayı terk etmemelidir.¹⁸²

Örtünecek elbise bulamayanlar cemaat halinde namaz kılmak istiyorlarsa şu şekilde kılarlar: Öncelikle herkes oturur. İmam ön safta cemaatin arasında oturur ve hep birlikte îmâ ederek namaz kılarlar.¹⁸³

Katâde'nin rivayetine göre kadınlar başörtüsü olmadan namaz kılamazlar.¹⁸⁴ Çünkü kadınlar için saç avret yerlerindedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) "Allah ergin bir kadının başörtüsü olmadan kıldığı namazı kabul etmez buyurmuştur."¹⁸⁵ Ancak cariye'nin durumu farklıdır. Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ömer (r.a), başörtüsü takan bir cariye'yi hürlere benzemeye çalıştığı gerekçesiyle azarlamıştır. Bu rivayetten Katâde'ye göre cariye'nin başının avret olmadığını anlıyoruz.¹⁸⁶

Katâde'nin rivayetine göre bir kimsenin özürsüz olarak sadece gözleri görünecek şekilde yüzünü kapatarak (mütelessim) namaz kılması mekruhtur.¹⁸⁷

¹⁸⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, II, 349

¹⁸¹ İbn Kudâme, a.g.e., III, 36; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, III, 183

¹⁸² İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 79

¹⁸³ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 583; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 44

¹⁸⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 128; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 69

¹⁸⁵ İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, II, 199; Ebu Davut, "Salat" 87, Elbânî, Sahih.

¹⁸⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 136; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 76; عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، " أَنَّ عُمَرَ، ضَرَبَ أُمَّةً لِأَلٍ، اِكْتَفَى عَنِ رَأْسِكِ لَا تَسْبُحِي بِالْحَرَائِرِ أَنْسَ رَأَهَا مُتَّقِعَةً، وَقَالَ: " اِكْتَفَى عَنِ رَأْسِكِ لَا تَسْبُحِي بِالْحَرَائِرِ

¹⁸⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 454

3. Vakit

Katâde'ye göre namazların vakti Kur'an'da şu şekilde belirtilmiştir: “Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki hoşnut olasın.”¹⁸⁸

Ayette geçen “Güneşin doğuşundan ve batışından önce” ifadesi sabah namazının ve ikinci namazının vakitlerini göstermektedir. “Gece vakitlerinde” ifadesi yatsı ve akşam namazlarını gösterir. “Gündüzün uçları” ifadesi de öğle namazını gösterir.¹⁸⁹

Öğle vakti güneşin batıya zevali ve kişinin gölgesinin kendi boyu uzunluğunda (en kısa gölge boyu) olmasıyla başlar.¹⁹⁰

İkinci vakti güneşin sararmasıyla biter.¹⁹¹ İkinci vaktinin çıkması için güneşin batması şart değildir. Eğer güneş ışınları sararmışsa ikinci vakti çıkmış olur.

Akşam namazı vakti, güneş battıktan sonra oluşan şafağın kaybolmasına kadar devam eder.¹⁹²

Yatsı namazı vakti şafağın kaybolmasıyla başlar gecenin yarısına kadar devam eder. Gecenin yarısından sonra yatsı namazını kılmak vakit hususunda ifrata düşmek olur.¹⁹³ Yatsı namazını erken kılmamak daha faziletlidir.¹⁹⁴

Yatsı namazından önce uyumak ve yatsı namazını kıldıktan sonra konuşmak mekruhtur.¹⁹⁵

¹⁸⁸ Tâhâ 13/130 فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ أَنَايِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ

¹⁸⁹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 324; İbn Abdilber, a.g.e., II, 193

¹⁹⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 535; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 326

¹⁹¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 331; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, I, 254

¹⁹² Abdurrezzâk, a.g.e., I, 535; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 336; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 259

¹⁹³ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 535; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 344; Tahâvî, a.g.e., I, 264; Cessâs,

Ahkâmu'l-Kur'ân, III, 258

¹⁹⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 559

¹⁹⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 563

Sabah namazı yıldızlar hala görünüyorken kılınmalıdır.¹⁹⁶ Güneş doğmadıkça sabah namazı kılınabilir. Nebi (s.a.) “Güneş doğmadan önceki vakte sabah namazının tek rekâtını yetiştirebilen diğer rekâtı da namaza ilave etsin.” buyurmuştur.¹⁹⁷

Vaktinden önce kılınan namaz vakit girince tekrar kılınmalıdır.¹⁹⁸ Çünkü kılınan namaz giren vaktin namazı olmaz. Herhangi bir vaktin namazı ancak o vaktin girmesiyle kılınabilir.

Katâde, namazları vaktinde kılmakla ilgili İbn Mesud’un “Haccın vakti gibi namazın da vakti vardır. Namazı vaktinde kılın” sözünü rivayet etmektedir. Nasıl ki hac mevsimi dışında hac yapılması geçersizdir aynen bunun gibi vaktinin dışında kılınan namaz da geçersizdir. O halde namazları vaktinde kılmak gerekir.¹⁹⁹

Hz. Peygamber (s.a.) “İki namazdan sonra namaz yoktur; sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar ve ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz yoktur” buyurmuştur.²⁰⁰ Ayrıca Zeyd b. Sâbit (r.a) Hz. Peygamberin (s.a.) güneş doğmaya başladığı an ve batmaya başladığı anlarda namaz kılmayı yasakladığını bildirmiştir.²⁰¹

Rasûlullâh (s.a.) “Her kim bir namazı kılmayı unutursa namazı hatırladığında onu kılınsın. Onun keffâreti ancak bu şekilde olur.”²⁰² buyurmuştur.

Allah Rasûlü’nün (s.a.) “Hatırladığı an kılınsın” ifadesi önceki rivayette geçen “Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar ve ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz yoktur” ifadelerini kayıt altına almıştır.

¹⁹⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 535

¹⁹⁷ Tirmizî, “Salât”, 202; Tahâvî, a.g.e., II, 207, مَنْ أَدْرَكَ مِنْ صَلَاةٍ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ : مَنْ أَدْرَكَ مِنْ صَلَاةٍ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاتَيْنِ : بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ ؛ Arnaut, Şuayb, Müsned-i Ahmed b. Hanbel, I, 39, İsnadı sahihtir.

¹⁹⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 384

¹⁹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 535; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 386

²⁰⁰ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 387; Tahâvî, a.g.e., II, 30; İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, I, 114; مَنْ أَدْرَكَ مِنْ صَلَاةٍ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاتَيْنِ : بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ ؛ Arnaut, Şuayb, Müsned-i Ahmed b. Hanbel, I, 39, İsnadı sahihtir.

²⁰¹ Tahâvî, a.g.e., I, 256

²⁰² Müslim, “Mesâcid”, 6; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 411 -مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيَصِلْهَا إِذَا ذَكَرَهَا لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ فَتَادَهُ عَنِ النَّسْرِ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- Tahâvî, a.g.e., II, 322

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Peygamber'e (s.a.) gaflet neticesinde bir namazı vaktinde kılamayanın durumu soruldu. Şu şekilde cevap verdi: (Zamanında kılınmayan) "Namazın keffareti hatırladığı an kılmaktır."²⁰³

Bu rivayetlerden Katâde'ye göre vakti geçirilip kazaya kalmış olan namazların bir an önce kılınması, ertelenmemesi görüşünde olduğu anlaşılmaktadır.

Katâde'ye göre namaz esnasında bir tehlike veya zarar söz konusu olması durumunda kişi kılmakta olduğu namazdan ayrılabilir.²⁰⁴

Bilindiği gibi namazın şartları namaz ibadetinin heyetine, şekline dâhil olmayan durumlardır. Namazın rükünleri ise namaz ibadetinin kendisine dâhil olan şartlardır. Katâde'nin namazın rükünleri ile ilgili görüşleri şunlardır:

B. Namazın rükünleri

1. İftitah tekbiri

Katâde'nin rivayetine göre Nebi (s.a.) iftitah tekbirini getirirken ellerini kulaklarının üst tarafı hizasına kadar kaldırıyordu.²⁰⁵

Katâde'ye göre bir kimse namaza başlarken iftitah tekbiri getirmeyi unutursa namaza yeniden başlamasına gerek yoktur. Çünkü rükû tekbiri iftitah tekbirinin yerine geçer.²⁰⁶

Cemaate rükû anında yetişen kişi tek tekbirle hem iftitah tekbirini hem de rükû tekbirini getirmiş olur. Ancak iki tekbir getirmesi evladır.²⁰⁷

2. Kıraat

Katâde, kıraatin düzgün olması en güzel şekilde icra edilmesi gerektiği konusunda Enes'ten (r.a.) şu rivayeti aktarmaktadır: "Enes'e (r.a.) Nebi'nin (s.a.)

²⁰³ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 414; Tahâvî, a.g.e., II, 322

²⁰⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 262

²⁰⁵ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, I, 334

²⁰⁶ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, II, 72; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 79; İbn Kudâme, a.g.e., II, 310; Nevevî, a.g.e., III, 291

²⁰⁷ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 80; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, I, 63

kıraatini sordum bana O, medleri uzatıyordu. dedi” (Kur’an’ı tertil üzere okuyordu)²⁰⁸

Namaz kıraatinde Kur’an’dan başka bir şey okumak ya da kıraata Kur’an’dan olmayan bir şey ilave etmek namazı bozar.²⁰⁹ Ancak nafîle namaz kıraatinde cennetin anlatıldığı âyetlerde cenneti istemek veya cehennemın anlatıldığı âyetlerde cehennemden Allah’a sığınmak için dua edilebilir.²¹⁰

Katâde, Enes b. Mâlik’in (r.a.) “Rasûlullâh (s.a.), Ebu Bekir (r.a.) ve Ömer (r.a.) kıraate *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* ile başlardı” dediğini, Enes’ten (r.a.) yaptığı başka bir rivayette “Rasûlullâh (s.a.), Ebu Bekir (r.a.) ve Ömer (r.a.) besmeleyi sesli okumazlardı” dediğini rivayet etmektedir.²¹¹ Anladığımız kadarıyla Katâde, bu konuda besmelenin gizli okunması gerektiği görüşündedir.

Katâde Hicr suresi 87. ayette zikredilen “Sana tekrarlanan yedi ayeti ve büyük Kur’ânı verdik.”²¹² ayetini açıklarken yedi ayetin Fatiha suresi manasına geldiğini bildirmektedir.²¹³ Bu ifadesinden Katâde’nin, Fatiha suresini yedi ayet olarak kabul ettiğini ve besmelenin Fatiha’dan olduğu görüşünde olduğunu anlıyoruz.

(Cuma günleri) sabah namazında kıraati uzatmak daha faziletlidir.²¹⁴ Nebi (s.a.) Cuma günlerinin sabah namazında Secde ve İnsan surelerini okuyordu.²¹⁵

Katâde’nin Enes’ten (r.a.) yaptığı bir rivayete göre Nebi (s.a.) sabah namazının ilk rekâtında Kâfirûn, ikinci rekâtında İhlâs surelerini okuyordu.²¹⁶

Bu rivayetlerden Cuma günü sabah namazında kıraati uzutmanın Secde ve İnsan surelerini okumanın daha faziletli, diğer günlerde ise Kâfirun ve İhlâs surelerini okumanın daha faziletli olduğunu anlıyoruz.

²⁰⁸ Ebû Dâvud, “Salât”, 355

²⁰⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 401

²¹⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 451

²¹¹ İbnü’l-Münzir, a.g.e., III, 119, 120; Tahâvî, *Şerh Meâni’l-Âsâr*, I, 345; İbn Kudâme, a.g.e., II, 338; Abdilber, a.g.e., I, 436, 457

²¹² 15/Hicr, 87: *وَلَقَدْ أَنْزَلْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ*

²¹³ İbn Abdilber, *el-İstizkârü’l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi’l-Emsâr*, I, 446

²¹⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 535

²¹⁵ Tahâvî, a.g.e., II, 233

²¹⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 59; Tahâvî, a.g.e., II, 20

H.z. Peygamber (s.a.) sabah namazında rükûdan sonra kunut duası okuyordu. H.z. Osman ise cemaat rekâta yetişsinler diye kunut duasını rükûdan önce okuyordu.²¹⁷

Bir kimse sabah namazını kılmakta olan cemaate ikinci rekâta yetişip kunut duasını okusa cemaat selam verdikten sonra kalan rekâtı kılmak için kalktığında tekrar kunut duası okumasına gerek yoktur.²¹⁸

Bir kimsenin akşam namazında sadece kendisi duyacak kadar sesli bir şekilde kıraati okuması caizdir.²¹⁹

İmama tâbi olan kimsenin imamın sesli okuduğu yerde susması gerekir. İmamın sessiz okuduğu yerde ise okuması gerekir.²²⁰

A'raf suresi 204. ayette zikredilen “Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve susun” ayeti imamın namazda Kur'an okuyuşu esnasında susulması gerektiğini ifade etmektedir.²²¹

Son iki rivayetten Katâde'ye göre imama tabi olan kimsenin imamın okuyuşuyla yetinmemesi kendisinin de kıratı eda etmesi gerektiğini anlıyoruz. Nitekim Katâde'nin namazın şartları konusunda hadesten ve necasetten taharet kısmında zikredilen imam abdestsiz olarak namaz kıldırırsa cemaatin namazının sahil olduğu görüşü de bu anlayışımıza uygundur.

3. Rükû

Katâde'nin rivayetine göre İbn Abbas, H.z. Peygamber'in (s.a.) namaz kılış şeklini anlatırken Rasûlullâh'ın (s.a.) namazının 22 tekbirden oluştuğunu ifade etmektedir.²²² Bu rivayetten Katâde'nin rükûdan doğrulduktan sonra tekbir getirilmediği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır.

²¹⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 109; Tahâvî, a.g.e., I, 429

²¹⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 119

²¹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 210

²²⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 133; Cessâs, a.g.e., IV, 218; Abdilber, a.g.e., I, 464

²²¹ Abdilber, a.g.e., I, 465

²²² İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 134

kimsenin ellerinden destek almadan kalkmasının sünnet olduğunu belirtmektedir.²²⁹ Bu rivayetine dayanarak ve aksi görüş belirttiğine dair kaynaklarda herhangi bir bilginin olmamasından hareketle Katâde'nin de ellerden destek almadan kıyama kalkmanın daha faziletli olduğu görüşünde olduğunu anlıyoruz.

Katâdenin rivayetine göre secdeyi uzun yapmak daha faziletlidir. Secdeyi kısa yapmak insanların sonradan çıkardıkları bir adettir.²³⁰

Kadınların secde yaparken erkeklere nazaran daha derli toplu olmaları secdede yayılmamaları gerekir.²³¹

5. Ka'de-i Ahîre (son oturuş)

Katâde namazda sağ ayağı yere yatırıp sol ayağı parmakların üzerine dikerek oturmayı kerih görmüştür.²³²

Katâde'ye göre son rekâta teşehhüdü unutup namazı bitiren kimsenin namazı sona ermiştir. İadesine gerek yoktur.²³³ Bu rivayetten Katâde'ye göre son oturuşta ki okuyuşun bir rükün olmadığı, okuyuşun unutulması halinde namazın bozulmayacağı görüşünde olduğu anlaşılmaktadır.

Son oturuştaki tahiyyatın nasıl okunması gerektiği hakkında Katâde şu şekilde okunması gerektiğini rivayet etmiştir:²³⁴ إِذَا كَانَ عِنْدَ الْقَعْدَةِ فَلْيُكُنْ مِنْ قَوْلِ أَحَدِكُمْ ، التَّحِيَّاتُ ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ ، الطَّيِّبَاتُ الصَّلَوَاتُ لِلَّهِ ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Kadınlar iki secde arasında otururken sağ ayaklarını dikerler sol ayaklarını öne doğru çekip sol yanları üzerine otururlar. (teverruk) teşehhüt oturuşunda ise bağdaş kurarak otururlar.²³⁵

²²⁹ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l- Muhezzeb*, III,444

²³⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 251

²³¹ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 137

²³² İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 193

²³³ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 205

²³⁴ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, I, 457

²³⁵ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 273. İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 139

Katâde'nin namazın rükünleri ile ilgili görüşlerini bunlardan ibarettir. Namazın şart ve rükünleri dışında namazı tamamlayıcı özelliğe sahip olan sünnetler ile ilgili Katâde'nin görüşleri şunlardır:

C. Namazın sünnetleri ve âdâbı

Katâde, namazda gözleri kapamanın mekruh olduğu görüşündedir.²³⁶ Ona göre namaz esnasında gözler açık olmalı ve secde yerine bakmalıdır. Çünkü ancak bu şekilde huşu ile namaz kılınabilir. Nitekim Katâde huşûyu tarif ederken huşû, korkudur ve namazda sağa sola bakmayıp secde edeceği yere bakmaktır²³⁷ demiştir.

Namaz kılarken havaya bakarak namaz kılmak huşuya aykırıdır. Nitekim Katâde'nin Enes b. Mâlik'ten (r.a.) yaptığı bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.) namazda göğe bakanlar hakkında "Namazda göğe bakan kavimler de ne oluyor! Ya bundan vazgeçerler ya da gözleri kör edilir." buyurmuştur.²³⁸ Önceki paragrafta değinildiği gibi Katâde, takvayı anlatırken kişinin secde ettiği yere bakıp namaz kılması şeklinde ifade etmişti. Buna göre secdeden başka yere bakanlar gerçek manada huşuyu yakalamaktan uzak olurlar.

Namaz kılanın önünden geçmek mekruhtur. Önünden geçilmesi namaz kılanın namazına zarar vermez. Ancak yine de olabildikçe engel olması gerekir.²³⁹ Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.) "Namaz kılanın önünden geçenler namazı bozmazlar, ancak engelleyebildiğini engelle" demişlerdir.²⁴⁰

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ömer (r.a.) ve oğlu (r.a.) namaz kılarken önlerinden geçilmesine engel oluyorlardı.²⁴¹

²³⁶ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l- Muhezzeb*, III, 314

²³⁷ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 273. İbn Kudâme, a.g.e., III, 120

²³⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 90, مَا بَالُ أَقْوَامٍ " لِيُنْتَهَيْنَ عَنْ ذَلِكَ أَوْ لِنُحْطَفْنَ أَبْصَارَهُمْ قَتَادَةَ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا بَالُ أَقْوَامٍ لِيُنْتَهَيْنَ عَنْ ذَلِكَ أَوْ لِنُحْطَفْنَ أَبْصَارَهُمْ " İbn Mâce, "Salât", 107; Buharî, "Salât", 243

²³⁹ Abdurrezâk, *el-Musannef*, II, 31; Tahâvî, a.g.e., I, 318 (عن قتادة عن ابن المسيب قال لا يقطع الصلاة شيء) (وادروا ما استطعتم)

²⁴⁰ İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, V, 103; İbn Abdilber, a.g.e., II, 283

²⁴¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 95

Katâde'ye göre sütte,²⁴² bir zira' ve bir karış uzunluğunda olmalı.²⁴³ Bu ölçüden daha kısa olan cisimler sütte sayılmazlar.

Katâde bir rivayetinde namaz kılan kişinin önünden geçen hayızlı kadının ve siyah köpeğin namazı bozacağını bir başka rivayette de köpek, eşek ve kadının namazı bozacağını²⁴⁴ rivayet etmektedir. Suyûtî, bu rivayeti açıklarken siyah köpeğin cins olarak diğer köpeklere nazaran daha zarar verici olduğunu ve insanların diğer köpeklere nazaran bu renk köpeklerden daha fazla korktuklarını bu yüzden namazı gerektiği gibi, hakkını vererek kılamayacaklarını, hâmile kadın ve eşeğin ise insanın kalbini meşgul edeceği bu yüzden namazın huşû içerisinde kılınmayacağını bildirmektedir.²⁴⁵ İmam Nevevi bu rivâyetin “Namaz kılanın önünden geçilmesi onun namazına zarar vermez. Ancak engelleyebildiğini engelle” rivayetiyle nesh edildiğini haber vermektedir.²⁴⁶

Katâde'ye göre namaz kılan kişi selam verilmesi halinde selama lafızla karşılık vermesinde herhangi bir beis yoktur.²⁴⁷

Katâde'ye göre namaz esnasında tebessüm etmek namazı bozmaz.²⁴⁸ Tebessüm etmek namazı bozan (ضحك) yani gülmek değildir. Namazda gülmek ise namazı bozar.²⁴⁹

Namaz kılarken unutarak, bilerek veya yanlışlıkla konuşan kişinin namazı bozular. Çünkü konuşmak namazın cüzlerinden değildir.²⁵⁰ Namazda konuşan kişinin konuştuğu kelimeye bakılır eğer iki harften oluşuyorsa namazı bozular.

²⁴² “Sütte, namaz kılan kişinin önüne kürsü, değnek, kanepeler, duvar veya bunlara benzer şeyleri almasıdır ki; namaz kılarak önden başkasının geçmesine mâni olunabilsin.” Bknz: Cezirî, Abdurrahman, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı I, 363, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993

²⁴³ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 14; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 89; İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, II, 280

²⁴⁴ Tahâvî, a.g.e., II, 309, 310

²⁴⁵ Suyûtî, *Şerhu's-Suyûtî li Sünen-i Nesâi*, II, 63, Mektebetü Matbuâtü'l-İslâmî, Halep, 1986

²⁴⁶ Nevevî, *Şerh Nevevî ala Sahih-i Müslim*, IV, 226, Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392

²⁴⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 338; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 251; Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, II, 338; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l- Muhezzeb*, IV, 104

²⁴⁸ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l- Muhezzeb*, IV, 104; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 253; Nevevî, a.g.e., IV, 89; Abdurrezzâk, a.g.e., II, 379

²⁴⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 376

²⁵⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 331; Abdilber, a.g.e., I, 503; İbn Kudâme, a.g.e., III, 188; Nevevî, a.g.e., IV, 85

Çünkü bir kelime en az iki harften oluşur. Tek harften kelime oluşmadığı için tek harfle namaz bozulmaz.²⁵¹

Katâde'ye göre namazda akla gelen düşünceler, vesveseler ifade edilmedikçe ya da eyleme dönüşmedikçe namazı bozmazlar.²⁵²

Katâde'nin rivayetine göre İbn Ömer'e (r.a) namaz esnasında duvara dayanmanın hükmü soruldu. Şöyle cevap verdi: "Biz yapıyorduk. Ancak namazın sevabını azaltır."²⁵³

D. Ezan ve kâmet

Fakihler arasında ezansız ve kâmitsiz namaz kılmanın durumu ihtilaf konusu olmuştur. Katâde'ye göre her kim namazdan önce kâmet getirmeyi unutursa bu durumda namazı tekrar kılmasına gerek yoktur.²⁵⁴ Kâmet namazın rükünlerinden değildir.

Katâde, İbn Abbâs'ın körün ikâmet getirmesini mekruh gördüğünü rivayet etmiştir.²⁵⁵ Bu rivayeti yaptığı ve aksi bir rivayetiyle de karşılaşmadığımız Katâde'nin de körün kâmet getirmesini mekruh gördüğünü söyleyebiliriz.

Katâde'nin rivayetine göre kadınların namaz kılmaları için ezan okumalarına ve kâmet getirmelerine gerek yoktur.²⁵⁶

Katâde'ye göre ezan için ücret almak mekruhtur.²⁵⁷ Ancak şart koşulmaksızın bir karşılık verilmesinde sakınca yoktur.²⁵⁸

Ezan okuyan kişinin ezan esnasında konuşması caizdir.²⁵⁹

²⁵¹ İbn Kudâme, a.g.e., III, 194

²⁵² İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, III, 261(إِنَّ) عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنْ (اللهُ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي مَا حَدَّثْتُ بِهِ أَنْفُسَهَا، مَا لَمْ يَتَكَلَّمُوا بِهِ أَوْ يَعْمَلُوا)

²⁵³ Abdurrezzâk, *Musannef* II, 277

²⁵⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 511; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 25

²⁵⁵ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 43

²⁵⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 127

²⁵⁷ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 62

²⁵⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 483

²⁵⁹ Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, I, 402

Katâde'ye göre cünüp veya abdestsiz olan kimsenin ezan okuması kerahetle birlikte caizdir.²⁶⁰

Namaz ibadeti kişisel yapılabileceği gibi daha faziletli olarak cemaat şeklinde de edâ edilebilir. Cemaatle namaz hususunda Katâde'nin görüşleri şunlardır:

E. Cemaatle namaz

Katâde'ye göre Müslümanlar namaz için safları oluşturduklarında safları sıkılaştırmaları, arada boşluk bırakmamaları gerekir. Çünkü Hz. Peygamber safların düz ve sıkı olması hususunda cemaati uyarmıştır.²⁶¹ Bu konuda Katâde, Enes'ten (r.a.) Nebi'nin (s.a.) şu hadisini nakletmiştir: “Saflarınızı sıkılaştırın ve birbirine yaklaştırın. Boyunlarınızı dikkate alarak safları hizaya getirin. Nefsimi kudret elinde tutana yemin ederim ki şeytanın safların arasında kuzu gibi dolaştığını görüyorum.”²⁶² Katâde'nin Enes'ten (r.a.) yaptığı bir başka rivayette de Nebi (s.a.) “Safların düzgün olması namazın tamamlayıcı unsurlarındandır.”²⁶³ “Öncelikle ilk safi doldurun sonra sırayla diğer safları doldurun. Eğer boşluk kalacaksa boşluğun son safta kalmasına dikkat edin.”²⁶⁴ buyurmuştur.

Katâde'nin Enes'ten (r.a.) yaptığı diğer bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.): “İlk safi oluşturunuz, sonra ikinci safi, dolmayan saf sonda olsun” buyurmuştur. Bu rivayetlerden Katâde'nin ilk safların daha faziletli olduğu görüşünde olduğunu anlıyoruz.²⁶⁵ Buna göre namazdan azami ölçüde istifade edebilmek için ilk safları doldurmak gerekir. Bu rivayet aynı zamanda namazda saf düzeninin nasıl olması gerektiği konusunda Katâde'nin görüşünü de içermektedir.

²⁶⁰Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, III, 105

²⁶¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 178

²⁶² Ebû Dâvud, “Salât”, 94; Nevevî, *Hülâsatü'l-Ahkâm*, II, 708. Hadis sahihtir: *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَأَوُ صُفُوفَكُمْ وَقَارِبُوا بَيْنَهَا وَحَادُوا بِالْأَعْنَاقِ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرَى الشَّيَاطِينَ تَدْخُلُ مِنْ خَلَلِ الصَّفِّ كَأَنَّهَا الْحَدَفُ*

²⁶³ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 14, *الصلاة إقامة الصف*, (Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, III, 322. Sahih li gayrihi mertebesindedir.); İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 177; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, II, 29

²⁶⁴ İbn Abdilber, a.g.e., I, 379

²⁶⁵ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 178

Katâde, ön safta boşluk gören kişinin saftaki boşluğu kimseye sıkıntı vermeden doldurması gerektiğini ifade etmiştir.²⁶⁶

Katâde'nin bir rivayetinde Hz. Ömer (r.a), soğan ve sarımsak yiyenlerin Rasûlullâh (s.a.) döneminde camiden çıkarıldıklarını, şayet bunları yiyecekse soğan ve sarımsağı pişirip kokusunu gidermeleri gerektiğini söylemektedir.²⁶⁷

Katâde'ye göre cemaate sonradan yetişen kişi henüz imam başını rükûdan kaldırmadan cemaate uyup ellerini ayaklarının dizlerine koyabilirse bu durumda o rekâta yetişmiş olur.²⁶⁸ Çünkü rükû tekbiri Katâde'ye göre iftitah tekbiri yerine de geçmektedir.

Katâde'nin bir rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) namaz kıldırırken namazı uzatmak istiyor fakat arkada ağlayan çocuğun sesini duyunca çocuğun annesi için namazı kısa tutuyordu.²⁶⁹ Bu rivayetinden Katâde'ye göre İmamın cemaatin ihtiyaçlarını gözetebileceğini anlıyoruz.

Katâde'ye göre bir kimse namazı cemaatle kılmış olmasına rağmen aynı namazı ikinci bir cemaatle tekrar kılabilir.²⁷⁰ Tekrar kılınan namazlardan dolayı nafilâ namaz sevabı elde edilir.²⁷¹ Ancak eğer tekrarlayacağı namaz akşam namazı ise tekrar kılarken namazı dörde tamamlamalıdır.²⁷² Çünkü kıldığı namaz nafilâ namaz yerine geçer ve tüm nafilâ namazlar çift rekâtlıdır.

Şayet imam sehiv secdesini gerektirecek bir şey yapsa fakat secde etmese bu durumda cemaatin sehiv secdesi yapması gerekir.²⁷³ İmamın sehiv secdesini yapmaması onların secdeyi yapmasına engel değildir.

Katâde'nin zamanın idarecilerinin namazı geç kılmalarına rağmen onlarla birlikte namaz kılmak için namazı ertelediği rivayet edilmiştir.²⁷⁴ Bu rivayetten

²⁶⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 241

²⁶⁷ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 144

²⁶⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 196

²⁶⁹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 199

²⁷⁰ İbnü'l-Münzir (v.318/930), *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, IV, 216

²⁷¹ Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, I, 396

²⁷² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 209

²⁷³ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, IV, 147

²⁷⁴ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 221

anlaşıldığına göre Katâde'ye göre bir kimsenin cemaat halinde namaz kılmak için vakit namazını ertelemesinde bir sakınca yoktur.

Üç rekâtlık cemaat namazına ikinci rekâtte yetişen kişi cemaatle kıldığı rekâtları kılmakta olduğu namazın başı olarak mı yoksa namazın sonu olarak mı değerlendireceği hususunda âlimler arasında görüş ayrılıkları olmuştur. Bu konuda Katâde, Hz. Ali (r.a.) ve Said b. Müseyyeb'ten şu rivayeti nakletmiştir: Cemaate sonradan katılan kişi yetişip imamla kıldığı rekâtları namazının ilk rekâtları olarak kabul edip imam namazı bitirdikten sonra eksik kalan rekâtları son rekât olarak kılmalıdır.²⁷⁵

İmam şayet bir erkek ve bir kadına namaz kıldırıyorsa saf düzeni Katâde'ye göre şu şekilde olmalıdır: Erkek, imamın sağında durur. Erkeğin arkasında da kadın namaz kılar.²⁷⁶ Bu şekilde hem erkek hem kadın aynı anda bir imama tâbi olmuş olurlar.

İmama sadece bir kişi tâbi ise bu kişi imamın sağında durur. Cemaate bir kişi daha katılsa bu durumda her ikisi imamın arkasına geçerler.²⁷⁷

Katâde'ye göre imam tabi olunsun diye vardır. O halde şayet imam namazı bitirdiği halde selam verip ayrılmıyorsa cemaatin de oturması, ayrılmaması gerekir.²⁷⁸

İki veya daha fazla kimseler cemaat, namazı kıldıktan sonra camiye gelseler bu kimseler kâmet getirip cemaatle namaz kılabilirler. Tekrar ezan okumalarına gerek yoktur.²⁷⁹ Katâde'den yapılan bir başka rivayette de camiye sonradan gelen kimseler şayet kâmet getirildiğini duymamamışlarsa tekrar kâmet getirirler denmektedir.²⁸⁰

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) “İmam *عَيْرِ الْمُعْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ* (Fatıha suresi 7. ayet) dediği zaman âmin deyin ki Allah sizi sevsin”

²⁷⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, II, 226

²⁷⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 407; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 176

²⁷⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 409

²⁷⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 244

²⁷⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 293

²⁸⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 295

buyurmuştur. Bu rivayetinden Katâde'nin imam Fatiha'yı bitirdiği zaman âmin denmesi gerektiği görüşünde olduğunu anlıyoruz.²⁸¹

F. İmamlık

Katâde bir rivayetinde Nebi'nin (s.a.) “Her kim kendisinden razı olmayan bir cemaate imamlık yaparsa o kimsenin namazı boynundan yukarı çıkmaz.” buyurduğunu rivayet etmektedir.²⁸² Bu rivayete göre imam olacak kişinin cemaatin razı olduğu biri olmak zorunda olduğunu anlıyoruz.

Katâde'nin rivayetine göre İbn Ömer (r.a.) Cuma namazını kıldığı yerde sünnet namazı da kılan bir kimseyi uyarılmış sünneti başka bir yerde kılmasını istemiştir.²⁸³ Katâde, bu konuyu İbn Müseyyeb'e sormuş ve ondan bu durumun imama has olduğunu buna göre farz namazı kıldırın imamın aynı yerde sünnet namazı da kılmasının kerih karşılandığını öğrenmiştir.²⁸⁴

Katâde'ye göre imamın namazın sonunda verdiği selama, karşılık vermek gerekir.²⁸⁵ Bu selamı duyan normal selamları duymuş gibi selam vermelidir.

Ev sahibi ve misafir bir arada oldukları zaman kimin imamlık yapacağı hususunda Katâde, ev sahibinin imam olarak evindeki misafirlere namaz kıldırmasının daha uygun olacağına dair bir rivayeti vardır.²⁸⁶

Katâde kör olduğu halde imamlık yapmıştır.²⁸⁷ Nebi (s.a.) İbn Ümmi Mektûm'u kör olmasına rağmen yerine vekil olarak bırakmıştır.²⁸⁸ Bu rivayetlerden körün imamlık yapmasında hiçbir sakıncanın olmadığını anlıyoruz.

²⁸¹ Müslim, “Salât”, II, 371; Abdurrezzâk, a.g.e., I, 98; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 193, قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا قال الإمام غير المغضوب عليهم ولا الضالين فقولوا آمين يجبكم الله

²⁸² Tirmizi “Salât”, 96. Hadis mürseldir; Abdurrezzâk, a.g.e., II, 411. أن النبي صلى الله عليه وسلم قال من أم. Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizî*, I, 39 hadisin isnâdı çok zayıftır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz: Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, IV, 273

²⁸³ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 249

²⁸⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 418 , III, 249

²⁸⁵ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 230

²⁸⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 392; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, IV, 233;

عن قتادة أن أبا سعيد صنع طعاما ثم دعا أبا ذر وحذيفة وابن مسعود فحضرت الصلاة فتقدم أبو ذر ليصلي بهم فقال له حذيفة وراءك رب البيت أحق بالإمامة فقال له أبو ذر كذلك يا بن مسعود قال نعم قال فتأخر أبو ذر

²⁸⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 396; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 152

²⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 430

Rasûlullah (s.a.) “Üç kişi bir araya geldiği zaman aralarından biri imam olsun. İmameti en çok hak eden, okuyuşu en iyi olandır”²⁸⁹ buyurmuştur. Katâde’nin bu rivayetinden kölenin okuyuşu diğerlerinden yani hürlerden daha iyi ise onlara imamlık yapabileceği görüşünde olduğunu anlıyoruz.

Cemaat arasındaki kadın, erkek imamdan daha iyi Kur’an okuyorsa kadın erkeğin arkasında durur. Kıraati kadın yapar. Tekbirleri erkek olan imam getirir. Kadın onun tekbirlerine göre hareket eder.²⁹⁰

Şayet bir kimsenin dilinde özür, zayıflık var da şeddeleri iyi yapamıyorsa ya da öğrenme imkânının olmaması sebebiyle cahilliğinden dolayı yanlış yerde idğam yapıyorsa bu kişinin imameti caizdir. Çünkü bu kimse ayakta namaz kılamayan kimse gibi âcizdir, mazurdur.²⁹¹ Öğrenme, öğrense bile tatbik etme imkânı bulunmayan bu kişiler mazur sayılırlar.

Katâde’ye göre namaz esnasında imamın abdesti bozulursa bu durumdaki imam, kaldığı yerden devam etmek ve namazı tamamlamak üzere cemaatten birini yerine geçirmelidir.²⁹²

Katâde’ye göre kadın, teravih namazlarında kadınların önüne geçmeden onların arasında imamlık yapabilir.²⁹³ Farz namazları hâricinde nâfile namazlarda kadın, kadınlara imamlık yapabilir.²⁹⁴ Ancak bir kadın erkeğe imamet edemeyeceği gibi farz namazlarda da imamlık yapamaz.

Katâde’nin bir rivayetinde Hz. Peygamber (s.a.) kadınlar hakkında şöyle buyurmaktadır: “Kadın avrettir. Evinden çıktığı zaman şeytan onu gözetler. Kadının Allah’ın rızasına en yakın olacağı yer evinin ortasıdır.”²⁹⁵

²⁸⁹ Müslim, “Mesâcid”, 54; İbnü’l-Münzir, a.g.e., IV, 157; قَتَادَةُ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَلْيُؤْمَرْ أَحَدُهُمْ وَأَحْفَهُمْ بِالْإِمَامَةِ أَقْرَبُهُمْ

²⁹⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, 141 (رَكَعَ وَرَكَعَتِ بِرُكُوعِهِ وَسَجَدَتْ بِسُجُودِهِ)

²⁹¹ Nevevî, a.g.e., IV, 199

²⁹² Abdurrezzâk, a.g.e., II, 353; İbnü’l-Münzir, a.g.e., IV, 240

²⁹³ İbnü’l-Münzir, a.g.e., IV, 227

²⁹⁴ İbn Kudâme, a.g.e., III, 442; Nevevî, a.g.e., IV, 267

²⁹⁵ Tirmizi, “Rıdâ”, 16; İbnü’l-Münzir, a.g.e., IV, 229; قَالَ الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ فَإِذَا خَرَجَتْ اسْتَشْرَفَهَا الشَّيْطَانُ

Katâde'nin bir başka rivayetinde de Hz. Peygamber (s.a.) kadının namazı ile ilgili olarak şu ifadeyi zikretmiştir: “Kadının evinin içinde kıldığı namaz evin avlusunda kıldığı namazdan daha faziletlidir.”²⁹⁶

Bu rivayetlerden Katâde'nin kadın için evinde yaptığı ibadetin daha üstün olacağı düşüncesinde olduğunu anlıyoruz.

Beş vakit namazın dışında bir başka farz namaz Cuma namazıdır. Katâde'nin Cuma namazı ve hutbe hakkındaki görüşleri şunlardır:

G. Cuma namazı ve hutbe

Katâde Cuma namazına bilerek gelmeyenler hakkında şu hadisi rivayet etmiştir:

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.) “ Her kim bilerek Cuma namazına gitmezse bir dinar tasadduk etsin bir dinar bulamazsa yarım dinar tasadduk etsin” buyurdu.²⁹⁷

Katâde'ye göre evi camiye çok uzak olan kişi Cuma namazını camide kılıp evine dönmesi durumunda akşam olmadan evine varabilecekse Cuma namazını camide kılmalıdır.²⁹⁸ Ancak henüz evine varmadan akşam olacaksa bu kişinin camiye gitme zorunluluğu yoktur.

Katâde'ye göre geceyi ailesiyle geçirebilen yani seferde olmayan herkesin cuma namazına gitmesi gerekir.²⁹⁹

İmam hutbe okumazsa cuma namazı dört rekât kılınır. Çünkü hutbe Cuma namazının şartlarındandır. Şayet hutbe okunmazsa Cuma namazı sahih olmaz.³⁰⁰

Cuma namazına gidecek olanların gusül abdesti almaları müstehaptır. Bir kimse yıkandıktan sonra abdesti bozulursa tekrar yıkanması gerekmez, sadece abdest

²⁹⁶ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 230; Ebu Davut, “Salât”, 54, Elbânî, sahih. « فَتَادَةَ عَنْ مُورِقٍ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ « صَلَاةُ الْمَرْأَةِ فِي بَيْتِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهَا فِي حُجْرَتِهَا وَصَلَاتُهَا فِي مَخْدَعِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهَا فِي بَيْتِهَا »

²⁹⁷ İbn Mâce, “Salât”, 132; Elbânî, *Sahih ve Za'if Sünen-i İbn Mâce*, III, 128. Hadis zayıftır

²⁹⁸ İbn Hazm , a.g.e., V, 55

²⁹⁹ İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, IV, 34; Abdurrezzâk, a.g.e., III, 162

³⁰⁰ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 59; İbn Kudâme, a.g.e., IV, 116

alır. Böylece bu kimse Cuma sünnetlerinden olan guslün sevabına ulaşmıştır.³⁰¹ Ancak bu kişinin tekrar yıkanması daha faziletlidir.³⁰² Katâde, Cuma guslü ile ilgili olarak şu hadisi rivayet etmiştir:

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.) “Her kim Cuma günü abdest alır ve onunla yetinirse ne güzel bir iş yapmış olur. Her kim gusül abdesti alırsa gusül daha faziletlidir” buyurmuştur.³⁰³

Kadınların cuma namazı kılmaları vacip değildir. Bir kadının kıldığı namazların en hayırlısı evinde kıldığı namazlardır.³⁰⁴ Buna rağmen eğer Cuma namazını kılsalar iki rekât kılarlar.³⁰⁵

Katâde'ye göre şayet köle, efendisinin tespit ettiği ücreti ödemekte olan bir köle ise yani mukâteb ise ona cuma namazı vaciptir.³⁰⁶ Çünkü artık bu köle mal olmaktan çıkmaya başlamıştır. Borcu olan bir hüre benzemeye başlamıştır.³⁰⁷

“Ey iman edenler Cuma günü namaza çağrıldığınız zaman Allah zikretmeye sa'y edin” (62/Cuma, 9)³⁰⁸ ayetindeki sa'y, Katâde'ye göre kalp ve eylemle yapılan bir çalışmadır ki o da namaza gitmektir.³⁰⁹ Cuma ezanı okunduğu zaman alışveriş haram olur.³¹⁰

Hz. Peygamber (s.a), Ebu Bekir (r.a), Ömer (r.a), Osman (r.a.), Cuma hutbesini ayakta okuyorlardı. Ancak Hz. Osman (r.a.) ayakta hutbe verirken zorlanmaya başlayınca oturuyor daha sonra tekrar kalkıyordu. Hz. Muaviye (r.a.) ilk hutbeyi oturarak ikinci hutbeyi ayakta okuyordu.³¹¹

³⁰¹ İbn Kudâme, a.g.e., IV, 191

³⁰² Abdurrezzâk, a.g.e., III, 201; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 45; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, IV, 536

³⁰³ Tirmizî, “Tahâret”, 130: قتادة عن الحسن قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من توضأ يوم الجمعة فيها ونعمت ومن اغتسل فهو افضل
Abdurrezzâk, a.g.e., III, 199; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, I, 197; İbn Abdilber, *el-İstizkârul-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, II, 11

³⁰⁴ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 16

³⁰⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, 191

³⁰⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 174; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 17; Nevevî, a.g.e., IV, 485

³⁰⁷ İbn Kudâme, a.g.e., IV, 181

³⁰⁸ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

³⁰⁹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 53

³¹⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 178

³¹¹ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 187

İmam hutbe okurken kendisine selam verenin selamına karşılık verir.³¹² Ancak aksıran olursa ona dua (يرحمك الله) etmez.³¹³ Cemaatten birine imamın hutbesini dinlerken selam verilirse o da selama karşılık verir.³¹⁴ Çünkü sahabenin uygulaması bu şekildeydi.³¹⁵ Bu rivayetlerden Katâde'nin her durumda selama karşılık verilmesi gerektiği görüşünde olduğunu anlıyoruz.

Cuma günü imam minberdeyken müezzinin ezan okuması sırasında cemaatin kendi aralarında konuşmasında bir sakınca yoktur.³¹⁶

Cuma günü imam hutbe okurken cemaatten birinin ön saflardaki bir yere gitmek için safları yara yara ilerlemesinde bir beis yoktur.³¹⁷ Cemaatin boşlukları doldurması gerekir. Önündeki boşluğu doldurmayan kimseler geçilebilirler.³¹⁸

İmam hutbe okunurken mescide giren kişi içeri girip oturur. Namaz kılamaz.³¹⁹ İmam hutbe okurken namaz kılmak mekruhtur.³²⁰

Cuma namazına, cemaat tahiyatı okuyorlarken yetişen kimse namazı dört rekât kılar.³²¹ Tek rekâta dahi yetişemeyen kişi imamına muhalefet etmiş olmamak için cumaya niyet eder ancak öğle namazı kılar. Cuma namazından bir rekâta tam olarak ulaşan kişi namazı ikiye tamamlar.³²²

İmamla birlikte Cuma namazına başladığı halde kalabalık yüzünden imam namazı bitirinceye kadar ona tâbi olamayan kişi cumayı dört rekât kılar.³²³ İmama tâbi olamayan kimse imamla birlikte aynı anda namaza başlamış olmasına rağmen imamın kıldığı namazı kılamamış olur.

³¹² Abdurrezzâk, a.g.e., III, 162; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 72

³¹³ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 227; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 73

³¹⁴ İbn Hazm, a.g.e., 5 67

³¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 156

³¹⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 209

³¹⁷ İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 85; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, IV, 547

³¹⁸ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, 240; İbn Kudâme, a.g.e., IV, 196

³¹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 245; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 95; Nevevî, a.g.e., IV, 552

³²⁰ İbn Kudâme, a.g.e., IV, 148

³²¹ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 236; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 101. İbn Kudâme, a.g.e., IV, 136

³²² İbn Kudâme, a.g.e., IV, 142

³²³ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 232; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 105; Nevevî, a.g.e., IV, 575

İmam hutbe okurken burnu kanayan ve burnunu temizledikten Cuma namazının kılınmış olduğunu gören bir kimse cumayı dört rekât kılar.³²⁴

Katâde, Ebu Hureyre'ye dayanan bir rivayetinde "Cuma namazını mescitte kılmayan Cuma kılmamıştır" demektedir. Bu rivayetinden ona göre cemaat hali dışında Cuma namazının kılınamayacağını anlıyoruz.³²⁵

Katâde'ye göre Cuma namazında kunut duası okunmaz.³²⁶

H. Vitir namazı

Katâde'nin Ebu Hureyre'ye dayandırdığı bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.) Ebu Hureyre'ye vitir namazını kılıp öylece uyumasını tavsiye etmiştir.³²⁷

Hz. Peygamber (s.a.) vitir namazını dokuz rekât kılıyor sekizinci rekâta ilk oturduğu yapıyor dokuzuncu rekâta selam verdikten sonra tekrar kalkıp iki rekât daha kılıyordu. Bu rivayetten Katâde'ye göre vitirin on bir rekât kılınabileceğini anlıyoruz.³²⁸

Hz. Peygamber (s.a.) vitir namazını üç rekât kıldığı zaman ilk rekâta A'lâ, ikinci rekâta Kâfirûn, üçüncü rekâta İhlâs süresini okuyordu.³²⁹

Vitir namazı bir kısmı uyumadan önce bir kısmı da gece uyandıktan sonra tamamlanmak suretiyle kılınabileceği gibi³³⁰ yatsı amazından sonra tamamen de kılınabilir. Bu durumda gece uyandıktan sonra ikişer ikişer nâfile namaz kılınır.³³¹

³²⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 236

³²⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 230; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, a.g.e., IV, 119

³²⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 194; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 122

³²⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 299; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 170: "عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: " تَلَاثُ أُوصَانِي بِهِنَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنْ أَنَامَ عَلَى وَثْرٍ يوتر بسبح اسم ربك الأعلى وقل يا أيها الكافرون وقل هو الله أحد فإذا سلم قال سبحان الملك القدوس يقولها ثلاثاً

³²⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 176

³²⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 32; Tahâvî, a.g.e., II, 5; Arnavut, Şuayb, *Müsne'd-i Ahmed b. Hanbel*, III, 406, Hadis sahihtir: قَتَادَةُ قَالَ سَمِعْتُ زُرَّارَةَ يَحْدُثُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزَى: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يوتر بسبح اسم ربك الأعلى وقل يا أيها الكافرون وقل هو الله أحد فإذا سلم قال سبحان الملك القدوس يقولها ثلاثاً

³³⁰ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 200

³³¹ Tahâvî, a.g.e., II, 108

İ. Korku, yolcu namazları ve hasta namazı

Ayakta duramayacak kadar hasta olan kimse oturarak namaz kılabilir. Bu durumda rükû yapacağı zaman ellerini dizlerine koyar, secde edeceği zaman da ellerini yere koyar.³⁴³

Şayet hasta ne ayakta durabilecek ne de oturabilecek durumdaysa yaslanarak ve kibleye yönelerek îmâ etmek suretiyle namaz kılabilir.³⁴⁴ Hastanın bir duvara ya da başına doğru kaldırdığı bir yastığa veya herhangi bir şeye secde etmesi mekruhtur.³⁴⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.) hanımı Ümmü Seleme gözlerindeki bir rahatsızlıktan dolayı yastığın üzerine secde ediyordu. Bu rivayetinden Katâde'nin secde etmekten aciz olan kişinin yastığı kaldırmadan yastığın üzerine secde edebileceği düşüncesinde olduğunu anlıyoruz.³⁴⁶

Bineğinden inemeyecek kadar hasta olan biri binitini kibleye çevirerek ve üzerinden inmeden namaz kılabilir.³⁴⁷

Katâde, Ömer b. Hattâb'ın (r.a.) “Özürsüz olarak iki namazı birleştirmek büyük günahlardandır.” dediğini rivayet etmiştir.³⁴⁸ Buna göre Katâde'ye göre sefer halinde olmak gibi bir özür olmadan namazları birleştirmek caiz değildir.

Yolcu, seferi esnasında namazları kasreder. Ancak bir şehre uğradığında şehirde namazlarını dörde tamamlar.³⁴⁹ Bir rivayetinde de Katâde şu ifadeyi kullanmaktadır: “Yolcu, dört rekâtlık namazları iki rekât şeklinde kısaltarak kılmalıdır. Aksi takdirde sünnet muhalefet etmiş olur.”³⁵⁰

³⁴² İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 305

³⁴³ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, II, 474

³⁴⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 474; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 377

³⁴⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 476

³⁴⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 477; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 381

³⁴⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 478

³⁴⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., I, 552; İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 424

³⁴⁹ Abdurrezzâk a.g.e., II, 520; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 334

³⁵⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 519; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 333; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, II, 246

Seferî olanlar sadece dört rekâtlık namazları kısaltabilirler. Bir kimse yolculuğu esnasında akşam namazlarını iki rekât kılsa hatırlayabildiği kadarıyla o seferde kasrederek iki rekât kıldığı bütün akşam namazlarını kaza eder.³⁵¹

Katâde bir rivayetinde Hz. Osman'ın (r.a) yanlarında yiyecek ve içeceklerini taşımak zorunda olanların seferi hükümlerine tabi olabileceklerini ve namazlarını kısaltabileceklerini bunların dışında kalan tüccar ve vergi toplayıcılarının namazlarını kısaltamayacaklarını söylediğini rivayet etmektedir. Bu duruma göre seferleri esnasında yiyeceklerini ve içeceklerini yanında taşımak zorunda olmayan, yiyecek ve içeceğe ulaşabilecek durumda olanlar seferi sayılmazlar.³⁵²

Katâde, Enes'in, (r.a.) gemi yolculuğunda namazları kasrederek kıldığını rivayet etmiş,³⁵³ gemideyken ayakta namaz kılınabileceği gibi oturarak da namaz kılınabileceğini, gemi yolcusunun gemi yüzeyine secde edebileceği gibi bir örtü üzerine de secde edebileceğini belirtmiştir.³⁵⁴

Katâde, İbn Ömer'in (r.a.) sefer esnasında gündüz kılınan namazlarda sünnet namazlarını kılmadığını rivayet etmektedir.³⁵⁵

Yolcu, mukim bir cemaatin namazlarının son rekâtına tam olarak yetişirse namazı kısaltmadan kılar. Çünkü Nebi (s.a.) "Her kim bir rekâta yetişmişse namaza yetişmiştir" buyurmuştur.³⁵⁶ Eğer son rekâta tam yetişemez bir kısmına yetişirse selamdan sonra kalkar namazı kasrederek kılar.³⁵⁷

Katâde'ye göre iki gecelik yürüyüş mesafesi yolculuk yapacak kişi namazları kısaltarak kılabilir.³⁵⁸

³⁵¹ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 544

³⁵² Abdurrezzâk, a.g.e., II, 520; Tahâvî, a.g.e., II, 253: عَنْ عَيَّاشِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: مَنْ كَانَتْ مَعَهُ الرَّأْدُ، وَالْمَزَادُ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ إِلَى عُمَالِهِ أَنْ لَا يُصَلِّيَنَّ الرَّكْعَتَيْنِ جَابٍ وَلَا نَاءٍ، وَلَا تَأَجَّرُ، إِنَّمَا يُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ مَنْ كَانَ مَعَهُ الرَّأْدُ، وَالْمَزَادُ

³⁵³ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 581

³⁵⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 582

³⁵⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 558

³⁵⁶ Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, II, 241, Hadisin isnâdı sahihtir

³⁵⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 542; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 338; İbn Abdilber, *el-İstizkâru 'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, I, 61; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 80; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, IV, 357;

³⁵⁸ İbn Hazm, a.g.e., V, 4

Katâde'ye göre yolcu, bulunduğu şehrin sınırlarını aştığı zaman namazlarını kısaltabilir.³⁵⁹

Eğer yolcu ulaştığı yerde dört gün kalmaya niyet ederse artık namazlarını kasretmeden kılar.³⁶⁰

Kerâhet vakitlerinde kûsûf (güneş tutulması) vaki olması durumunda kûsûf namazının kılınması hususunda Katâde şu görüştedir: Bu durumda kûsûf namazı kılınmaz. Namazın yerine dua ve zikirler yapılır.³⁶¹ Katâde'den şu haber nakledilmiştir: “Bir gün biz Mekke'deyken ikindi namazından sonra güneş tutulması gerçekleşti insanlar kalkıp dua etmeye başladılar. Ata'ya bu durumu sordum, sahabenin de bu şekilde yaptıklarını söyledi”³⁶²

Kusuf namazının nasıl kılınması gerektiği hususunda Katâde, şu rivayette bulunmaktadır: Hz. Aişe (r.ah.) Nebi'nin (s.a.) kusus (ay tutulması) namazı kılışını şöyle anlatmaktadır: Nebi (s.a.) kıyamdan sonra üç defa rükû yapıp iki defa secdeye giderdi. Sonra kalkar tekrar üç rükûdan sonra iki secde yapardı.³⁶³

Zelzele, yıldırımların düşmesi, fırtına gibi afetlerde ve büyük korkunun hissedildiği anlarda korku namazı kılınabilir. Bu namaz altı rükû ve dört secde şeklinde kılınır.³⁶⁴ Katâde'nin rivayetine göre İbn Abbas (r.a) Basra şehrinde zelzele olduğunda bu afet için yukarıda anlatıldığı gibi altı rükû ve dört secdeli iki rekât namaz kılmıştır.³⁶⁵

Katâde'ye göre savaş anında ister yürüyerek ister binit üzerinde tek rekât ve îmâ ederek namaz kılınır.³⁶⁶ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) savaş esnasında mücahitlerden bir grupla tek rekât diğer bir grupla tek rekât cemaat namazı

³⁵⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 531; İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 352;

³⁶⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, II, 534; İbn Abdilber, a.g.e., II, 244; İbn Kudâme, a.g.e., IV, 88;

³⁶¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 313; İbn Abdilber, a.g.e., II, 416

³⁶² İbn Kudâme, a.g.e., IV, 321

³⁶³ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, II, 77

³⁶⁴ Tahâvî, a.g.e., II, 78

³⁶⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 101; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, V, 314(kunut duasıyla ilavesi vardır.); Tahâvî, a.g.e., II, 78

³⁶⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 514; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 27

kılmıştır.³⁶⁷ Katâde'nin yaptığı bir diğer rivayette Nebi'nin (s.a.) bir grupla iki rekât diğer grupla iki rekât namaz kıldığını bildirmektedir.³⁶⁸

Şiddetli korku anlarında namaz kılan biri binitinin üzerinde ve kible yönü dışında bir yere dönerek namaz kılabilir.³⁶⁹

J. Namazların kazası

Uyuyakalmak veya namazı unutmak gibi meşru mazertler sebebiyle namazın vaktini geçirenler namaz kılmadıklarını hatırladıkları an vakit geçirmeden namazlarının kazasını kılmalıdır. Bu konuda Katâde, Enes'ten (r.a.) şu hadisi rivayet etmiştir:

Hız. Peygamber'e (s.a.) uyuyakalan veya namazı unutup da kılamayan kişinin durumu soruldu. Şu şekilde cevap verdi " Onun keffâreti hatırladığı an kılmasıdır."³⁷⁰

Katâde'ye göre bir gün baygın kalanlar o günün namazlarını kaza ederler. Bir günden daha fazla baygın kalanlar baygın geçirdikleri günleri kaza etmezler³⁷¹ sadece ayıldıkları günün kılamadıkları namazlarını kaza ederler.³⁷² Ancak, haram yolla sarhoş olanlar, ihtiyacı olmadığı halde akli giderici ilaç alanlar, kendilerine geldikleri zaman geçirmiş oldukları namazları kaza ederler.³⁷³

K. Sehiv, tilâvet ve şükür secdeleri

Namaz kılariken oturacağı yerde kalkan, kalkması gerektiği yerde oturan kişi namazı tamamladıktan sonra sehiv secdesi yapmalıdır.³⁷⁴ Namaz kılariken oturması gereken yerde yanlışlıkla kalkan kimse henüz tam doğrulmamışsa oturabilir. Bu durumda sehiv secdesi gerekmez.³⁷⁵ Buna göre namazda ikinci rekâta oturmayıp

³⁶⁷ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III, 241; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 300

³⁶⁸ Tahâvî, a.g.e., II, 56

³⁶⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 580

³⁷⁰ قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ »

Müslim, "Mesâcid", 6; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, II, 322

³⁷¹ İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, I, 73

³⁷² İbnü'l-Münzir, a.g.e., IV, 393

³⁷³ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, III, 6

³⁷⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 313; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 303. İbn Kudâme, a.g.e., III, 148

³⁷⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 310; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 289

üçüncü rekâta kalkan kişi eğer üçüncü rekâta kalkarken henüz tam olarak kıyama ulaşmadan ikinci rekâta oturmadığını hatırlarsa oturur namaza devam eder.

Dört rekâtlık namazı beş kılan kimse namazını altıya tamamlar böylece çift sayılı rekât adedine sahip olan namazları çift sayılarda bitirir. Bu kimse böylece dört rekât öğle namazı, iki rekât öğlenin sünnetini kılmış olur. Sabah namazını üç rekât kılan onu dörde tamamlar. Akşam namazını dört kılan beşe tamamlar. Böylece sabah ve akşam namazlarında, nafil olarak iki rekât daha kılınmış olur. Bu şekilde kılınan namazlardan sonra sehiv secdesi yapılmalıdır.³⁷⁶

Namaz kılarken namazı fazla rekât veya eksik rekât kıldığı şüphesine kapılan kişi namazı olduğu gibi tamamlar. Selam verdikten sonra sehiv secdesi yapar.³⁷⁷

Katâde'ye göre şayet bir kimse dört rekâtlık namazda üçüncü rekâta yanlışlıkla selam verirse bu kimse namazına kaldığı yerden devam ederek namazı tamamlar ve sehiv secdesi yapar.³⁷⁸

İmam sehiv secdesi yapması gerektiği halde yapmasa cemaat sehiv secdesi yapmalıdırlar.³⁷⁹

Nafil namazlarda da sehiv secdesi yapılır.³⁸⁰

Sehiv secdesinde şaşırın, sehiv secdesi gerektirecek şey yapan kimse sehiv secdesini tekrarlar.³⁸¹

Tekbirlerden birini ya da rükû sonrası zikri (سمع الله لمن حمده) unutan kişi hatırladığı an tekbirleri ve zikri yapmalıdır.³⁸²

Sehiv secdesi selamdan sonra yapılır.³⁸³ Sehiv secdesinden sonra teşehhüt okunur ve selam verilir.³⁸⁴

³⁷⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 303; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 293, 295. İbn Kudâme, a.g.e., III, 162; Nevevî, a.g.e., IV, 163;

³⁷⁷ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, II, 280

³⁷⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 237

³⁷⁹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 322. İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 180

³⁸⁰ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 325

³⁸¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 326

³⁸² Abdurrezzâk, a.g.e., II, 329; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 304

Katâde, Sehiv secdesini yapmayı unutup camiden çıkan veya konuşan kimsenin bu secdeyi yapmadığını hatırladığı an sehiv secdesini yapması gerektiği görüşündedir.³⁸⁵ Bu kişinin konuşması veya camiden çıkması sehiv secdesi yapmasına engel değildir. Bir başka rivayete göre katâde'ye göre şayet bir kimse namazı kıldıktan sonra sehiv secdesi yapması gerektiği halde unutup da yapmasa secde yapması gerektiğini hatırladığı an hala oturuyorsa oturduğu yerden ayrılmadan, ayağa kalkmadan sehiv secdesi yapar eğer kalkıp ayrılmışsa sehiv secdesi yapmasa da namazı geçerlidir.³⁸⁶

Bir kimse cemaatle kılınan namazın bir kısmına yetişse ve imam bu kimsenin kaçırmış olduğu önceki rekâtlarda sehiv secdesi gerektiren bir hatadan dolayı namazdan sonra sehiv secdesi yapsa cemaata sonradan katılan kişi de sehiv secdesini cemaatla birlikte yapar.³⁸⁷

Namazın ilk rekâtlarında bir secdeyi unutup da yapmayan kimse hatırladığı an secdeye gitmelidir. Şayet rükûdayken hatırlarsa rükûdan doğrulup secdeye gider ve üç secde yapar.³⁸⁸

Secde ayetlerini duyanların secde etmesi gerekir. Ancak bu secdeyi yapmak için secde ayetini okuyan kişinin ayeti duyanlara imam olabilecek bir kimse olması gerekir.³⁸⁹ Dolayısıyla kadının okumasından dolayı erkeğe secde gerekmez.³⁹⁰ Erkek, kadına tâbi olamaz.

Katâde'ye göre Hucurât süresinden Kur'an-ı Kerîm'in sonuna kadar olan kısımda secde ayeti yoktur.³⁹¹

Secde ayetini dinleme kastı olmayan, sadece okunurken işiten kişinin secde etmesi gerekmez.³⁹²

³⁸³ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 301

³⁸⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 314; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 314

³⁸⁵ İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 319

³⁸⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 324

³⁸⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 317

³⁸⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 320

³⁸⁹ İbn Kudâme, a.g.e., III, 98

³⁹⁰ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 285; Nevevî, a.g.e., IV, 73

³⁹¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 263

Katâde'nin rivayetine göre tilavet secdesi tekbir, secde ve selamdan oluşur.³⁹³

Hayız halindeki kadın secde ayetini duyduğunda secde etmelidir.³⁹⁴ Katâde'nin bir başka görüşüne göre bu kadın başıyla ima ederek secde edip “Ey Rabbimiz sana secde ettim” demelidir.³⁹⁵

L. Cenazenin teşyîi, tekfîni ve cenaze namazı

Katâde'ye göre eğer zaruret varsa mesela onu yıkayacak bir kadın yoksa bu durumda koca, vefat eden karısını yıkayabilir.³⁹⁶

Sadece erkeklerin bulunduğu, kadınların bulunmadığı bir yerde vefat eden kadının, kocası da hazır bulunmuyorsa bu durumda kadın elbiseleriyle birlikte yıkanır.³⁹⁷

Cenaze yıkanacağı zaman önce cenazenin avret mahalline bir örtü konulur. Sonra cenazenin sağından başlayarak cenaze yıkanır. Cenazenin avret mahallini yıkayacak kişi orayı örten örtüyü kaldırmadan ve eline bir bez sararak cenazenin avret mahallini yıkar.³⁹⁸

Ölen kişinin terekesi paylaşılmadan önce vefat eden kişinin kefen masrafı karşılanır.³⁹⁹

Katâde'nin rivayetine göre ashab üç yerde ses yükseltmeyi kerih görüyordu: Savaşa, cenazede ve zikir esnasında. Bu rivayetinden Katâde'nin cenaze sırasında ses yükseltmeyi kerih gördüğü anlaşılmaktadır.⁴⁰⁰

Hz. Peygamber (s.a.) hastaların ziyaret edilmesini ve cenaze törenlerine iştirak edilmesini tavsiye etmiştir.⁴⁰¹

³⁹² Abdurrezzâk, a.g.e., III, 345; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 282

³⁹³ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 349

³⁹⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, I, 321

³⁹⁵ İbnü'l-Münzir, *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, V, 284

³⁹⁶ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 335; İbn Kudâme, a.g.e., V, 5; Nevevî, a.g.e., V, 149

³⁹⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 412; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 337; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, V, 274

³⁹⁸ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, 398

³⁹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 435; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 362; Nevevî, a.g.e., V, 189

⁴⁰⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 453; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 389

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) ölen kişilerin kabre konulması ile ilgili olarak “Ölünüzü kabre koyarken bismillah ve alâ milleti Rasûlillâh deyin.” buyurmuştur.⁴⁰²

Katâde, zaruret halleri dışında cenazenin gece defnedilmesinin mekruh olduğunu söylemiştir.⁴⁰³

Ölen kadının cenazesini yıkamak ve namazını kılmak hususunda öncelik ve hak kadının birinci derece akrabalarına aittir.⁴⁰⁴

Katâde'ye göre veled-i zina, henüz küçük bir çocukken (*طفل*) ölürse⁴⁰⁵ cenaze namazı kılınmaz.⁴⁰⁶

Bir kimse kendi nefsinin katili olarak ölürse yani intihar ederse bu kişinin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı hakkında Katâde, intihar edenin cenaze namazının kılınır, demiştir.⁴⁰⁷

Şehitlerin cenazesi de dâhil bütün ölülerin yıkanması gerekir.⁴⁰⁸

Ölen kişi ne kadar günahkâr olursa olsun eğer kelime-i tevhidi söylemişse onun cenaze namazı kılınır.⁴⁰⁹

Katâde, Hz. Peygamber'in (s.a.), cenaze namazına katılmadığı bir sahabînin namazını bir ay sonra kıldığını rivayet etmiştir.⁴¹⁰ Bu rivayeti yapan Katâde, rivayetine uygun olarak yetişemediği cenaze namazlarını kendi ayrıca kılıyordu.⁴¹¹

⁴⁰¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 372

⁴⁰² Beyhakî, “Kitâbu'l-Cenâiz”, 135; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 455; Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, II, 27. Hadisin ricali sikadır.: إِذَا وَضَعْتُمْ مَوْتَاكُمْ فِي قُبُورِهِمْ فَقُولُوا: بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

⁴⁰³ İbn Abdilber, a.g.e., III, 56

⁴⁰⁴ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 401

⁴⁰⁵ Abdurrezzak, *el-Musannef*, III, 534

⁴⁰⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 534; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 408; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 148; Nevevî, a.g.e., V, 267

⁴⁰⁷ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 408

⁴⁰⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 545

⁴⁰⁹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, 536

⁴¹⁰ Tirmizi, “Cenâiz”, 47, Elbânî, hadis zayıftır. قَتَادَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أُمَّ سَعْدٍ مَاتَتْ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَائِبٌ فَلَمَّا قَدِمَ صَلَّى عَلَيْهَا وَقَدْ مَضَى لِذَلِكَ شَهْرٌ

⁴¹¹ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 51; İbn Abdilber, *el-İstizkârü 'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, III, 34; İbn Kudâme, a.g.e., III, 148

Katâde'ye göre şayet cenaze defnedilmişse bu durumda kabre doğru cenaze namazı kılınabilir.⁴¹²

Namaz için vaktin girmesiyle aynı anda cenaze de hazır olmuşsa önce vaktin namazı kılınır.⁴¹³ Çünkü farz namaz hem daha önemlidir hem de daha kolay kılınır. Oysa cenazenin daha yapılacak işleri çoktur.⁴¹⁴

Cenaze namazı ikindi sonrası ve sabah namazı sonrası gibi kerâhet vakitlerinde kılınabilir.⁴¹⁵

Katâde, cenaze namazının dört tekbirle⁴¹⁶ kılındığını ve cenaze namazında Fatıha süresinin okunduğunu rivayet etmiştir.⁴¹⁷

Cenaze namazı kılan insanların önünden geçmek namaza zarar vermez.⁴¹⁸

Katâde'nin rivayetine göre cenaze tekbirlerine yetişemeyen kimsenin onları kaza etmesi gerekir.⁴¹⁹ Katâde, namazdaki tüm zikirlerin kaza edilebileceği görüşündedir. Ona göre zikrin asıl yeri nerede olursa olsun kişi bir zikri yapmadığını hatırladığı an o zikri kaza etmelidir.⁴²⁰

Katâde'nin rivayetine göre Enes (r.a.) bir cenazenin namazını kıldırırken dördüncü tekbiri unutup namazı bitirmiştir. Namazdan sonra da insanlarla konuşmaya başlamıştır. Bu arada Enes'e (r.a.) dördüncü tekbiri unuttuğu haber verilince hemen cemaate saf tutun demiş ve dördüncü tekbiri de getirmiştir.⁴²¹

Katâde, İbn-i Abbâs'tan cenazenin geçişi esnasında ayağa kalkmanın sünnet olduğunu rivayet etmiştir.⁴²²

⁴¹² İbn Abdilber, a.g.e., III, 35

⁴¹³ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 525; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 423

⁴¹⁴ İbn Kudâme, a.g.e., V, 56

⁴¹⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 523

⁴¹⁶ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 432

⁴¹⁷ İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 438

⁴¹⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 486

⁴¹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 485; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 448. İbn Kudâme, a.g.e., IV, 444; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, V, 243

⁴²⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 329; İbnü'l-Münzir, a.g.e., III, 304

⁴²¹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, 486

⁴²² Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, I, 488; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, V, 154

Katâde'nin namazlar ve secde ile ilgili görüşleri bunlardan ibarettir. Namazdan sonra bir diğer ibadet olan oruç ibadetine geçebiliriz. Katâde'nin oruç hakkındaki görüşleri şunlardır:

III. ORUÇ

Çocukların oruç ibadetine başlama yaşları ile ilgili olarak Katâde'nin görüşü şu şekildedir: Bir çocuk sağını solunu ayırtedebilecek olgunluğa eriştiğinde namaz kılmakla ve yapabilirse oruç tutmakla emrolunur.⁴²³

On yaşına ulaşmış bir erkek çocuğundan güç yetirebiliyor olması şartıyla oruç tutması istenir.⁴²⁴

Yahudi veya Hristiyan bir kimse Ramazan ayında Müslüman olsa Ramazanın kalan günlerinde oruç tutar.⁴²⁵

Oruç tutabilecek bir kimsenin hemen oruç tutmaya başlaması gerekmektedir. Bu durum oruç ibadetinin önemini göstermektedir.

A. Oruç bozmayan şeyler

Katâde'nin Said b. Müseyyib, Ebu Hureyre yoluyla rivayetine göre Nebi (s.a.) "Her kim (oruçlu olduğunu) unutarak yer veya içerse orucunu bozmasın (unutarak) yediği Allah'ın ona takdir ettiği rızıktır" buyurmuştur.⁴²⁶ Bu rivayetten Katâde'ye göre unutarak yemek veya içmenin orucu bozmadığı görüşünde olduğunu anlıyoruz.

Burun temizliği yaparken yanlışlıkla boğaza kaçan suyun oruca zararı yoktur.⁴²⁷

Katâde tat verme özelliğinden dolayı, oruçlunun yaş misvak kullanmasını kerih karşılıyordu.⁴²⁸

⁴²³ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 153

⁴²⁴ İbn Kudâme, a.g.e., VI, 160

⁴²⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 170; İbn Abdilber, *el-İstizkâru 'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, III, 352; İbn Kudâme, a.g.e., VI, 163

⁴²⁶ Tirmizî, "Savm", 26; Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 173; İbn Abdilber, a.g.e., III, 349

⁴²⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 174

Oruçlu bir kimsenin sakız çiğnemesi mekruhtur.⁴²⁹

Oruçlu bir kimsenin ağzındaki tükürüğü yutmasında bir sakınca yoktur.⁴³⁰

Oruçlunun sürme kullanması mekruhtur. Ancak esmed taşından yapılan sürmeyi kullanmada bir sakınca yoktur.⁴³¹

Oruçluken mazmaza yapmak mekruhtur.⁴³²

Oruçlu bir kimsenin yağlanması, saçına yağ sürmesi müstehaptır.⁴³³

B. Orucu kaza etmeyi gerektiren haller

Ramazan ayı dışındaki oruç bozma durumlarında keffâret gerekmez.⁴³⁴

Öpüşme, sevişme, neticesinde meninin çıkması halinde o günün kazası gerekir.⁴³⁵

Herkim Ramazan ayında bilerek yemek veya içmek suretiyle orucunu bozarsa bu kişinin bir gün kaza orucu tutması gerekir.⁴³⁶

Hayızlı olan kadın oruç tutmaz. Hayızlı olduğundan dolayı tutamadığı oruçları daha sonra kaza eder. Bu konuda Katâde, Hz. Âişe'den (r.a.) şu rivayeti yapmıştır: "Biz Resulullâh'la (s.a.) birlikteyken hayız olurduk. Bize orucu kaza etmemizi; namazı kaza etmememizi emrederdi."⁴³⁷

İkinci vakti hayız görmeye başlayan bir kadın orucunu bozar ve o günü kaza eder.⁴³⁸ Ramazan ayından kalma oruç borcu bulunan kadın tutmadığı oruçları kaza

⁴²⁸ Abdurrezâk, a.g.e., IV, 203; Nevevî, a.g.e., VI, 378; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 78

⁴²⁹ İbn Kudâme, a.g.e., VI, 76

⁴³⁰ Abdurrezâk, a.g.e., IV, 205

⁴³¹ Abdurrezâk, a.g.e., IV, 207

⁴³² Abdurrezâk, a.g.e., IV, 206

⁴³³ Abdurrezâk, a.g.e., IV, 313

⁴³⁴ İbn Kudâme, a.g.e., VI, 110

⁴³⁵ Abdurrezâk, a.g.e., IV, 192

⁴³⁶ İbn Abdilber, *el-İstizkâru 'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, III, 313

⁴³⁷ İbn Abdilber, a.g.e., I, 339; عبد الرزاق عن معمر عن عاصم الأحول عن معاذة العدوية قالت سألت عائشة فقلت ما بال الحائض تقضي الصوم ولا تقضي الصلاة فقالت أحروورية أنت قلت لست بحرورية ولكني أسأل قالت قد كان يصيبنا ذلك مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فنؤمر بقضاء الصوم ولا نؤمر بقضاء الصلاة

وروى قتادة وأبو قلابة عن معاذة العدوية عن عائشة مثله Müslim, "Hayız" 15

⁴³⁸ Abdurrezâk, a.g.e., I, 334;

etme imkânına sahip olduğu halde kaza etmeden ölürse bu kadının tutmadığı her gün için bir fakire yemek yedirilir.⁴³⁹

Katâde'nin rivayetine göre hacamat yapanın ve yaptırmanın orucu bozulur.⁴⁴⁰

İki Ramazan boyunca oruç tutamayacak derecede hasta olan kişi iyileştiğinde son Ramazanı kaza eder. İlk Ramazan için sadece fidye verir.⁴⁴¹

C. Oruç tutmamayı mübah kılan haller

Katâde'ye göre cenine zarar verme endişesi veya çocuğun zarara uğrama endişesi varsa hamile kadınlar ve emziren kadınlar oruç tutmazlar. Tutmadıkları her gün için bir fakire yedirirler. Oruçları kaza etmezler.⁴⁴² Ayrıca bu konuda Katâde şu rivayeti yapmıştır:

Katâde'nin İkrime'den duyduğuna göre İbn Abbas, İkrime'ye “hamile ve emziren kadınlar için (oruç fidyesi) sabit oldu” demiştir.⁴⁴³

Oruç tutamayan hastalar, yaşlılar tutmadıkları oruç için fidye verirler.⁴⁴⁴

Ramazan ayında seferde olmasına rağmen oruç tutabilecek durumda olan ve herhangi bir zarar görme endişesi olmayan kimse kolayına geldiği şekilde hareket eder.⁴⁴⁵ Oruç tutmakla tutmamak arasında muhayyer olan kişi, hangi seçenek onun için daha kolay ve rahat olacaksa o şekilde davranması onun için daha faziletlidir.⁴⁴⁶ Şayet seferini güneş batmadan önce bitirip mukim olursa günü seferdeki hal üzere tamamlar.⁴⁴⁷

⁴³⁹ İbn Kudâme, a.g.e., VI, 141

⁴⁴⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 210; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, III, 63: أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ; Beyhakî, “Kitâbu's-Siyâm”, 82; Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, V, 276. Hadis sahihtir.

⁴⁴¹ Abdurrezzâk, *Musannef* IV, 235

⁴⁴² İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VI, 263; Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 217

⁴⁴³ Ebû Dâvud, “Savm”, 3

⁴⁴⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 238; İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, III, 360

⁴⁴⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., II, 568

⁴⁴⁶ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l- Muhezzeb*, VI, 266; Abdurrezzâk, a.g.e., II, 571; Tahâvî, a.g.e., III, 16; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 154

⁴⁴⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 170

Bir kimse seferdeyken ölürse oruç tutmadığı günlere karşılık yakınlarının fidye vermesi gerekir.⁴⁴⁸

D. Yevm-i şekte tutulan oruç

Şâban ayının yirmidokuzuncu gecesini hava bulutlu olursa ve âdil bir kimse hilali gördüğüne dair şahitlik yapmazsa bu durumda şâbanın otuzu şüphe (şek) günüdür. Katâde'nin aralarında bulunduğu ulemânın çoğu bu günde oruç tutmayı kerih görmüşlerdir. Şayet bir kimsenin âdeti üzere devam edegeldiği bir orucun o güne denk gelmesi durumu vaki olursa bu kişinin şek gününde oruç tutmasında bir sakınca yoktur.⁴⁴⁹

E. Nafile oruç

Katâde'nin rivayetine göre bir kimse sabahleyin bir şey yememiş ve içmemişse o günü oruçlu tutmaya niyet edebilir.⁴⁵⁰

Arefe günü oruç tutmada bir sakınca yoktur.⁴⁵¹ Ancak Nebi (s.a.) ashabını Ramazan ve kurban bayramı günlerinde oruç tutmaktan nehyetmiştir.⁴⁵²

Katâde'nin rivayetine göre Nebi (s.a.) aşure günü ziyaretine gelenlere oruç tutup tutmadıklarını sormuştur. Oruç tutmayan kişilerden o gün yemek yemiş olmalarına rağmen günü oruçlu tamamlamalarını istemiştir. Katâde'den yapılan başka bir rivayette de Nebi (s.a.) hem günü oruçlu tamamlamalarını istemiş hem de o günü kaza etmelerini istemiştir.⁴⁵³

⁴⁴⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 241

⁴⁴⁹ Nevevî, a.g.e., VI, 421

⁴⁵⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 272; Tahâvî, a.g.e., II, 495

⁴⁵¹ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 284

⁴⁵² Tahâvî, a.g.e., III, 315; *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, XXIV, 251: - قَالَ وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ صَلَاةٍ فِي سَاعَتَيْنِ بَعْدَ الْغَدَاةِ - وَقَالَ عَبْدُ الرَّهَابِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ - وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ. وَنَهَى عَنِ صَوْمِ يَوْمَيْنِ الْفِطْرِ وَالنَّحْرِ

⁴⁵³ Tahâvî, a.g.e., III, 24, (، لا ،) : أَصُمْتُمْ الْيَوْمَ ؟ فَقَالُوا : لَا ، (وَقَدْ أَكَلْنَا فَقَالَ : فَصُومُوا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمْ أَنْ أَنَا أَنَا أَنْتَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ بَعْضَهُمْ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَقَالَ : أَصُمْتُمْ الْيَوْمَ ؟ فَقَالُوا : لَا ،) ; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 246; İbn Hazm, a.g.e., VI, 169; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, III, 329; Nesâî, "Sıyâm", 107. Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, V, 29, sahih li gayrihi mertebesindedir; İbn Abdilber, a.g.e., III, 329

Ebu Hureyre (r.a.) “ Üç şeyi bana Resulullah (s.a.) tavsiye etti. Vitir namazını kılıp uyumamı, her aydan üç gün oruç tutmamı ve iki rekât duha namazı kılmamı tavsiye etti.”⁴⁵⁴ demiştir.

Nafile oruç tutmayı tavsiye eden Nebi (s.a.) kadının, kocasının izni olmadan nâfile oruç tutmasını yasaklamıştır.⁴⁵⁵

Katâde'nin oruç ile ilgili görüşlerini zikrettikten sonra şimdi de aslında oruçla ilgili olmayan ama genelde Ramazan ayının sonlarında yapıldığından oruçla birlikte akla gelen, nafile bir ibadet olan îtikâf hakkındaki görüşleri burada zikretmeyi uygun bulduk.

Katâde'nin rivayetine göre îtikâf sadece Mescid-i Nebevi'de yapılabilir.⁴⁵⁶ İtikâfa girmek için oruçlu olma zorunluluğu yoktur.⁴⁵⁷ İtikâfta olan kişinin mescitten çıkıp hanımıyla mübâşeretle bulunması caiz değildir.⁴⁵⁸ İtikâfa girecek kişi îtikâftayken alışveriş için dışarı çıkma, hasta ziyaretine gitme, cenaze namazına katılma, kendi evinin tuvaletini kullanma gibi durumları şart koşarak îtikâfa girebilir.⁴⁵⁹

Oruç hakkında Katâde'nin görüşleri bu rivayetlerden ibarettir. Şimdi de onun zekât hakkındaki görüşlerini zikredeğiz.

IV. ZEKÂT

Katâde'ye göre zekât vermenin en faziletli yolu, onu gizli bir şekilde vermektir. Bu şekilde vermek, açıkça vermektен daha faziletlidir.⁴⁶⁰

Sahibine dönmesinden umudun kesildiği, geri dönmesi beklenmeyen mal, sahibine geri dönerse bu malın zekâtının verilip verilemeyeceği hususunda

⁴⁵⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 299; İbnü'l-Münzir, a.g.e., V, 170: " عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: " ثَلَاثُ أَوْصَانِي بِوَجْهِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنْ أَنْامَ عَلَى وَثْرٍ وَثَرٍ وَثَرٍ "؛ Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, II, 254, Hadisin isnâdı sahihtir.

⁴⁵⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 305 Kaynaklarda bu rivayetin Katâde'den geldiğini gösteren bir bilgiye ulaşamadık.

⁴⁵⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 302

⁴⁵⁷ Cessâs a.g.e., I, 305

⁴⁵⁸ Cessâs a.g.e., I, 307

⁴⁵⁹ İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, III, 390

⁴⁶⁰ Cessâs a.g.e., II, 177

müçtehitler arasında görüş ayrılıkları olmuştur. Bu konuda Katâde, söz konusu malda zekât gerekmediği görüşündedir.⁴⁶¹

Bir mal kayıp olsa da ulaşılması, tekrar elde edilmesi imkânsız değilse veya helak olmamışsa o maldan zekât verilir.⁴⁶²

Efendi, kölesine mal temlik etse bu malın zekâtını ne kendisinin ne de kölesinin vermesi gerekir. Çünkü mülk artık efendinin değil kölenindir. Kölenin malında zekât yoktur.⁴⁶³

Katâde'nin rivayetine göre zekât, namaz kılan ve oruç tutan kişilere verilir.⁴⁶⁴

Bir kimse zekât olarak verdiği malı tekrar aynı kişiden satın almamalıdır. Buna rağmen alırsa bu alışveriş geçerlidir.⁴⁶⁵

Mal sahibinin ölmesi zekâtı düşürmez. Şayet terekeden verilmesini vasiyet etmemişse de zekât terekenin tamamından alınır.⁴⁶⁶

Nisap miktarına ulaşmamış altına, nisap miktarına ulaşması için dirhem; nisap miktarına ulaşmamış dirheme nisap miktarına ulaşması amacıyla altın ilave etmek caizdir.⁴⁶⁷ Katâde'ye göre altın ve gümüş ayrı ayrı olarak nisap miktarına ulaşmıyorlarsa, nisap miktarına ulaşmak için her ikisi birleştirilir.⁴⁶⁸

Katâde'nin rivayetine göre beş veskten (300 sa' miktarındaki hacim ölçüsüdür.⁴⁶⁹ Hurma, üzüm ve hububat için kullanılır.) az olanda, beş avâktan (200 dirhem) az olanda, beş deveden (iki ile dokuz yaş arası) az olan develerde zekât yoktur.⁴⁷⁰

⁴⁶¹ İbn Hazm, a.g.e., VI, 94

⁴⁶² Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 104

⁴⁶³ İbn Kudâme, a.g.e., V, 172; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, V, 331; Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 72

⁴⁶⁴ Abdurrezzâk, *Musannef* III, 324

⁴⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, V, 215

⁴⁶⁶ İbn Kudâme, a.g.e., V, 275; Nevevî, a.g.e., V, 336

⁴⁶⁷ Nevevî, a.g.e., VI, 18; İbn Abdilber, a.g.e., III, 34; İbn Kudâme, a.g.e., III, 138

⁴⁶⁸ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 304

⁴⁶⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 142

⁴⁷⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 141; İbn Kudâme, a.g.e., V, 363

Katâde'nin rivayetine göre her beş inekte bir koyun,⁴⁷¹ yirmibeş inekten yetmişbeşe kadar bir inek, yetmişbeşten yüzyirmiye kadar iki inek, yüzyirmiden fazlası söz konusu olduğunda her kırk inekte bir inek zekât verilir.⁴⁷²

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ömer (r.a.) arap atından on, acem atından beş dirhem zekât alıyordu.⁴⁷³

Zekât olarak çıkarılan mal, verileceği yere ulaşıp teslim edilmeden yolda zayı olsa zekât ödenmiş sayılır.⁴⁷⁴

Kadının giydiği veya ödünç verdiği süs eşyasında zekât yoktur.⁴⁷⁵

Bir kimse nisab miktarına ulaşmış olan malını borca vermişse ve bu borcu geri almaya muktedir ise bu malın zekâtını, malı teslim almayı beklemeden vermesi gerekir.⁴⁷⁶

Hiçkimseden zekâtını ödediğine dair Kur'an'a el basıp yemin etmesi istenmez.⁴⁷⁷

Katâde'nin rivayetine göre Ramazan orucunu tutanların iki müd buğday veya bir sa' (3.334 kg) hurma fitır sadakası vermeleri gerekir.⁴⁷⁸ Başka bir rivayete göre ise bir sa' hurma veya yarım sa' buğday vermeleri gerekir.⁴⁷⁹

Katâde'nin oruç ile ilgili görüşleri bu görüşlerden ibarettir. Şimdi de onun bir başka ibadet olan hac ile ilgili görüşlerine geçebiliriz.

⁴⁷¹ İbn Abdilber, a.g.e., III, 189

⁴⁷² Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 24; Cessâs, a.g.e., IV, 359

⁴⁷³ Tahâvî, a.g.e., II, 446

⁴⁷⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 50

⁴⁷⁵ İbn Kudâme, a.g.e., V, 375

⁴⁷⁶ İbn Kudâme, a.g.e., V, 448

⁴⁷⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 150

⁴⁷⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 249

⁴⁷⁹ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, II, 480

V. HAC

Hac ibadeti namaz gibi her gün yapılabilen bir ibadet değildir. Bu ibadetin tıpkı Ramazan orucu gibi kendine özgü tarihi vardır. Hac ayları Şevvâl, Zilka'de ayları ile Zi'lhicce ayının ilk on gününden oluşur.⁴⁸⁰

Katâde bir rivayetinde Cabir b. Abdillâh'tan (r.a.) şu sözleri nakletmiştir: "Rasulullâh'la (s.a.) beraber temettü hacı yaptık. Ömer (r.a.) halife olduğunda insanlara şöyle bir hutbe irâd etti: 'Kur'an (aynı) Kur'an'dır. Rasûl (aynı) Rasûldür. Rasulullâh (s.a.) zamanında iki mut'a vardı. Bunlardan biri hac mut'asıdır. (temettü hacı) Sizde hac ve umrenin arasını ayırın. Bu hem hac için hem de umre için daha faziletlidir. Diğer mut'a ise kadınlarla yapılandır. Sizlere bunu yasaklıyorum. Yapını cezalandıracağım.⁴⁸¹ Bu rivayetten Katâde'ye göre temettü şeklinde yapılan hac ibadetinin daha faziletli olduğunu anlıyoruz.

Katâde'ye göre bir kadın yanında mahremi veya kocası olmadan güvenilir bir toplulukla birlikte hacca gidebilir.⁴⁸²

Kadın kocasının izni olmadan hac için ihrama girebilir.⁴⁸³ Bu konuda kocasından izin alması gerekmez.

A. İhram yasakları

İhrama girenlerin uyması gerekli olan bazı sınırlamalar vardır. Bunlara genel olarak ihram yasakları denir.

Rasûlullah (s.a.) rahatsızlığı sebebiyle, ihramlı olmasına rağmen ayağının arkasından kan aldırdı.⁴⁸⁴ Bu rivayetten anlaşıldığına göre Katâde'ye göre bir kimse ihramlı olduğu halde kan verebilir.

⁴⁸⁰ İbn Kudâme, a.g.e., VI, 415; Nevevî, a.g.e., VII, 145

⁴⁸¹ Tahâvî, a.g.e., III, 136 (" تَمَتُّعًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) , فَلَمَّا وَلِيَ عُمَرُ ، حَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ إِنَّ الْقُرْآنَ هُوَ الْقُرْآنُ ، وَإِنَّ الرَّسُولَ هُوَ الرَّسُولُ وَإِنَّهُمَا كَانَتَا مُتَعَتَانِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَانْهَى عَنْهَا وَأَعَابِبُ فَافْصَلُوا بَيْنَ حَجِّكُمْ وَعُمْرَتِكُمْ ، فَإِنَّهُ أُمَّ لِحَجِّكُمْ ، وَأُمَّ لِعُمْرَتِكُمْ ، وَالْأُخْرَى مُتَعَةُ النِّسَاءِ ، فَأَنْهَى عَنْهَا وَأَعَابِبُ عَلَيْهَا) ; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 96

⁴⁸² İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VII, 48

⁴⁸³ İbn Hazm, a.g.e., VII, 53

⁴⁸⁴ Ebû Dâvud, "Hac", 35; Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, III,164. Hadisin isnâdı sahihtir: قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - احْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ عَلَى ظَهْرِ الْقَدَمِ مِنْ وَجَعِ كَانٍ بِهِ

İhrama girmiş bir kadının yüzük ve küpe takmasında bir sakınca yoktur.⁴⁸⁵

İhrama girmiş olan bir kimsenin harem bölgesindeki hayvanları öldürmesi yasaktır. Ancak bazı zararlı hayvanlar ister ihramlı ister ihramsız öldürülebilirler. Bu konuda Katâde şu rivayeti yapmıştır:

Katâde'nin Said b. Müseyyib, Âişe (r.a.) yoluyla rivayetine göre Nebi (s.a.) beş fâsık (çok zararlı)⁴⁸⁶ Hill ve Harem bölgesinde (görülse) öldürülür. Yılan, sırtında veya karnında beyazlık olan karga, fare, hırçın köpek ve hudeyye (yırtıcı, etçil bir tür kuş-çaylak-)⁴⁸⁷ buyurmuştur.⁴⁸⁸

Katâde'nin Said b. Müseyyib, Âişe (r.a.) yoluyla rivayetine göre Nebi (s.a.) namaz kılarken bir akrep tarafından sokuldu. Nebi (s.a.) şöyle buyurdu: “Allah akrebe lanet etsin. Ne namaz kılmakta olanı ne de namazda olmayanı rahat bırakır. Hill bölgesinde ve Harem bölgesinde de olsa onu öldürün”.⁴⁸⁹

B. Arafat vakfesi

Dua edemeyecek kadar takatten düşürmeyecekse arefe günü Arafatta oruç tutulmasında bir sakınca yoktur. Ancak takatten düşürecekse oruç tutmak müstehab değildir.⁴⁹⁰

Katâde'ye göre Müzdelifede geceleme vaciptir. Terki durumunda dem gerekir.⁴⁹¹

C. Tıraş

İhramdan çıkmak için halk yani saçların kazıtılması veya taksir yani saçların bir miktar kısaltılması gerekir. Erkeklerin saçlarını halk etmeleri saçları

⁴⁸⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 485

⁴⁸⁶ İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah, (v. 276/889) *Garibu'l-Hadis*, I, 326, Vizaratü'l-Evkâf İhyâi't-Turâs el-İslâmî, Bağdat, 1977

⁴⁸⁷ Müncidü'l-Vasît, 209, Dâru'l-Meşrik, Beyrut, 2003

⁴⁸⁸ Müslim, “Hac”, 9; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, III, 174; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 188; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, IV, 158

⁴⁸⁹ İbn Mâce, “Salât”, 185

⁴⁹⁰ İbn Abdilber, a.g.e., IV, 235; İbn Kudâme, a.g.e., VI, 198; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, VI, 680;

⁴⁹¹ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 165

kısaltmalarından daha faziletlidir. Kadınların ise saçlarını bir miktar kısaltmaları gerekir. Katâde'ye göre kadınlar saçlarını 1/3 veya 1/4 oranında kısaltırlar.⁴⁹²

D. Hac menasikinde sıraya uymak

Katâde'ye göre hac yaparken şeytan taşlama, kurban kesme ve tıraş menasikinde sıralamaya uygun hareket etmek gerekir. Sıralamayı bozanlar bir koyun kurban ederler.⁴⁹³ Katâde'den yapılan bir başka görüşte ise kurban kesmeden önce tıraş olanlar için bir şey gerekmediği bu konuda bir beis olmadığı rivayet edilmiştir.⁴⁹⁴

E. Umre

Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz Mescid-i Nebevî'de kılınan yüz namazdan daha hayırlıdır.⁴⁹⁵

Katâde'ye göre umre yapmak vaciptir.⁴⁹⁶ Bir senenin tüm günlerinde umre yapılabilir. Ancak kurban bayramı günü, arafe günü ve teşrik günlerinde umre yapılmaz.⁴⁹⁷

Hz. Peygamber (s.a.) dört defa umre yapmıştır.

Bu konuda Katâde, Enes'e (r.a.) şu soruyu sormuştur:

“Enes'e (r.a.) Nebi'nin (s.a.) kaç defa umre yaptığını sordum. (Hac ta yaptığı umreyle birlikte) dört umre yaptığını söyledi.

Zilka'de ayında müşriklerin engellemeleriyle karşılaştığı Hudeybiye umresi,

Bu umrenin ertesi senesinde müşriklerle yaptığı anlaşma neticesinde Zilka'de ayında yaptığı umre

⁴⁹² Nevevî, a.g.e., VIII, 211

⁴⁹³ İbn Abdilber, a.g.e., IV, 396; Nevevî, a.g.e., VIII, 216

⁴⁹⁴ İbn Abdilber, a.g.e., IV, 395

⁴⁹⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, V, 122; İbn Abdilber, a.g.e., II, 462

⁴⁹⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VII, 42; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, IV, 111

⁴⁹⁷ İbn Abdilber, a.g.e., IV, 113

ve –galiba- Huneyn gazvesinin ganimetlerini dağıttığı zaman yaptığı Ci'râne umresi.

Enes'e (r.a.) tekrar sordum: Kaç defa Hacca gitti?

Enes: Bir defa gitti dedi".⁴⁹⁸

Bu rivayetten anlaşıldığına göre Nebi (s.a.) dört defa umre yapmış bir defa hac ibadetini yapmıştır. Hac ibadetini yaparken umre de yapmıştır.

F. Hac ve umrenin cinayetleri

Hac veya umre yapan kişinin bazı durumlardan uzak durması gerekir. Aksi takdirde hata yani cinayet işlemiş olur ki bu durumda keffâret söz konusu olur.

Mâide suresinin 95. ayetinde ihramlı olan bir kimsenin avlanması durumunda ödeyeceği keffâret izah edilmiştir. "Ey iman edenler! İhramlı iken av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâ'be'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan veya yoksullara yedirmek suretiyle keffâret yahut onun dengi oruç tutmaktır."⁴⁹⁹ Ayette geçen "yahut onun dengi oruç tutmaktır." ifadesini Katâde "her yarım sa' için bir gün oruç tutulur." şeklinde açıklamıştır.⁵⁰⁰

Katâde, Bakara suresi 196. ayetindeki "Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar." ifadesine şöyle bir açıklama getirmiştir: Şayet bir kimse unutarak veya bilgisizliğinden dolayı, hacda tutması gereken üç gün orucu tutmasa bu kimse vatanında tutması gereken yedi gün orucunu tuttuktan sonra üç gün orucunun yerine fakirlere yedirir.⁵⁰¹

⁴⁹⁸ Buhârî, "Hac", 155 ;Tirmîzî, "Hac", 6

⁴⁹⁹ 5/Mâide, 95, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمْ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ

⁵⁰⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 140

⁵⁰¹ İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, IV, 393

İhramlı olduğu halde avlanan kimse ilk öldürdüğü hayvan için ceza öder. Sonraki hayvanlar için ceza ödemez.⁵⁰²

İhramlıyken yanlışlıkla bir av hayvanını öldüren kişi de ceza öder.⁵⁰³

İhramlı olan bir grup, topluca av yasağını ihlal etse gruptaki herkes tek tek keffâret öder.⁵⁰⁴

Tilki, ihramlı olan kimse için öldürülmesi haram olan hayvanlardandır. Şayet ihramlı olan bir kimse tilki öldürürse keffâret ödemek zorunda kalır.⁵⁰⁵

Katâde'ye göre ihrama girmiş bir kimse Mekke'de av yasağını ihlal edip güvercin yumurtası elde ederse bir dirhem (3.12gr.)⁵⁰⁶, hil bölgesi sınırları dâhilinde güvercin yumurtası ele geçirirse bir müd (675gr.) tasadduk eder.⁵⁰⁷

İhramlı olan kişi devekuşu yumurtası elde ederse bir gün oruç tutar veya bir fakiri doyurur.⁵⁰⁸

Harem bölgesinde güvercin öldürmenin cezası bir koyun kurban etmektir. Hill bölgesinde öldürmenin cezası ise bir dirhem tasadduk etmektir.⁵⁰⁹

İhramlı olan bir kimse deve kuşu, vahşi eşek, vahşi sığır öldürürse keffâret olarak kurban (büyük baş) keser.⁵¹⁰

İhramlı olan bir kimse bit, karınca veya kertenkele öldürürse keffâret olarak bir avuç (sa', 3.334 kg) hurma dağıtır, tasadduk eder.⁵¹¹

İhramlı olan kişinin keler öldürmesinde bir sakınca yoktur.⁵¹²

⁵⁰² İbn Abdilber, a.g.e., IV, 380; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 350; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, VI, 323

⁵⁰³ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 321

⁵⁰⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 436

⁵⁰⁵ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 325; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, VII, 440

⁵⁰⁶ Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, I, 74, Dâru'l-Fikir, Suriye, 1985

⁵⁰⁷ İbn Hazm, a.g.e., VII, 235

⁵⁰⁸ Abdurrezzâk, *el-Musanef*, IV, 420

⁵⁰⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 415; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 343; Nevevî, a.g.e., VII, 440

⁵¹⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 399, 400; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 330

⁵¹¹ Nevevî, a.g.e., VII, 334; Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 412; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 331

⁵¹² Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 447

İhramlı olan bir kimse, bir kadını şehvetle öperse bir koyun kurban eder.⁵¹³

Âlimler arasında sa'yı terk etmenin cezasının olup olmadığı konusunda görüş ayrılıkları oluşmuştur. Bu konuda Katâde göre sa'yı yapmamak ceza gerektirir. Bu ceza bir koyun kurban etmektir.⁵¹⁴

Katâde'nin hac konusundaki görüşleri zikrettiğimiz görüşlerden ibarettir. Hac hakkındaki görüşlerden sonra farz ibadetlerden biri olan kurban hakkındaki görüşlere geçebiliriz.

VI. KURBAN

A. Udhiyye kurbanı

Hz. Peygamber (s.a.) kurban kesmiş, kurbanı keserken besmeleyi okumuştur. Bu konuda Katâde, Enes'ten şu haberi rivayet etmiştir:

Nebi (s.a.) boynuzlu, içinde siyahlık da bulunan beyaz renge sahip iki koç kurban etti. Onları kendi kesti. Keserken besmele çekti, tekbir getirdi ve bir ayağını yere yatırdığı hayvanın boynuna dayadı.⁵¹⁵

Şayet bir kimse hayvanı boğazlarken bilerek veya unutarak besmeleyi çekmese bu durumda da et yenir.⁵¹⁶

Konuşamayan kişinin kurban kesmesi ve kestiklerinden yemek caizdir.⁵¹⁷

Katâde'ye göre kurban bayramının ilk günü ve takip eden 6 gün boyunca kurban kesilebilir.⁵¹⁸

Kurban olarak kesilecek hayvanın bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler şunlardır:

1. Kurbanlık hayvanın özellikleri

⁵¹³ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 3; Nevevî, a.g.e., VII, 421

⁵¹⁴ İbn Abdilber, *el-İstizkâru 'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, IV, 222; Nevevî, a.g.e., VIII, 77

⁵¹⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 379; Müslim, "Udhiyye" 3; İbn Abdilber, a.g.e., V, 221

⁵¹⁶ İbn Abdilber, a.g.e., V, 250

⁵¹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XXI, 373

⁵¹⁸ İbn Abdilber, a.g.e., V, 246

Kurban edilecek hayvanın görünüşü güzel olmalı, yani hayvanın hemen göze çarpan kusurları olmamalıdır. Bu konuda Katâde, Nebi'den (s.a.) şu hadisi rivayet etmiştir:

Nebi (s.a.) kulağı ve boynuzu azba' (عَضْبَاء) olan hayvanın kurbanlık olarak kesilmesini yasaklamıştır. Katâde bir rivayette şöyle demektedir. “Said b. Müseyyib'e (kurban edilmesi yasak olan) kulağı ve boynuzu azbâ' olan hayvanı sordum. Bana kulağının ve boynuzunun yarısı veya daha fazlası (kesik, kırık) olandır dedi.”⁵¹⁹

Katâde'ye göre koyunda ortaklık söz konusu değildir. Ancak sığır ve deveye yedi kişi ortak olabilir.⁵²⁰

2. Kurbanlık deveye binmek

Kurbanlık olan develer kesilinceye kadar kullanılabilir, onlara binilebilir. Bu konuda herhangi bir sakınca yoktur. Bu konuda Katâde, Enes'ten (r.a.) şu hadisi rivayet etmiştir:

“Rasûlullah (s.a.) kurbanlık olarak adanmış deveyi önüne katmış giden bir adam gördü ve adama, ona bin buyurdu.

Adam, bu deve kurbanlıktır dedi.

Rasûlullah (s.a.), tekrar binmesini emretti.

Adam, bu deve kurbanlıktır dedi.

Rasûlullah (s.a.) dördüncü ikazında, yazıklar olsun sana ona bin! buyurdu.”⁵²¹

⁵¹⁹ Ebû Dâvud, “Udhiye”, 7; Elbânî, a.g.e., VI, 315. Hadis zayıftır.; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, V, 209; İbn Abdilber, a.g.e., V, 219; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 414, XXI, 463

⁵²⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VII, 152; Tahâvî, a.g.e., V, 219

⁵²¹ Tahâvî, a.g.e., III, 166; İbn Mâce, “Tahâret”, 107; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, V, 78; Nesâi, “Menâsik”, 74; Arnavut, Şuayb, a.g.e., III, 234. Hadis sahihtir.

3. Kurbanı kesmek hususunda gayri müslimden yardım almak

Katâde'ye göre hayvan boğazlamaya güç yetiremeyecek derecede hasta olan bir Müslüman, Mecusi'den besmele getirip hayvanı boğazlamasını isteyebilir bunda herhangi bir sakınca yoktur.⁵²²

Ehli kitaptan bir kimse kurban ya da et için bir hayvan keserse hayvanı ona haram olmayacak şekilde kendi dinine uygun olarak kesmesi gerekir. Aksi takdirde bu hayvanın eti Müslümana da haram olur.⁵²³

4. Boğazlama usulleri

Kurban kesiminde sığır ve koyun cinsi hayvanları zebh yani boğazlamak, deveyi ise nahr yani boynunun alt kısmından kesmek sünnettir. Sünnete uyulmayıp deve boğazlansa ve diğer hayvanlar nahredilse yine de kurban yerine gelmiş olur.⁵²⁴

Gebe olan hayvanın karnındaki yavru, annesinin boğazlanmasıyla boğazlanmış olur.⁵²⁵

B. Nâfile olan kurban

Yeni doğan çocuk için doğumunun yedinci gününde akika kurbanı kesilir. Katâde bu kurbanla ilgili şu hadisleri rivayet etmiştir:

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.) “Her çocuk akîkasıyla bağlıdır. Yedinci gün kurban keserek bağ koparılır. Sonra saç tıraşı yapılır ve çocuğun üzerine kan damlatılır” buyurmuştur. Katâdeye göre çocuğun alınına kan sürmek müstehabtır.⁵²⁶

Katâde bir başka rivayetinde Nebi'nin de (s.a.) Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için kurban kestiğini bildirmektedir:

⁵²² Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 320; İbn Hazm, a.g.e., VII, 456

⁵²³ Abdurrezzak, *el-Musannef*, IV, 488; İbn Kudâme, a.g.e., XXI, 344

⁵²⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 488; İbn Kudâme, a.g.e., XXI, 363; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, IX, 90

⁵²⁵ İbn Abdilber, a.g.e., V, 263; İbn Kudâme, a.g.e., XXI, 367

⁵²⁶ Ebû Dâvud, “Zebâih”, 20; Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 333; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, V, 315; İbn Kudâme, *el-Muğni*, XXII, 9

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Rasûlullah (s.a.) Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in akîka kurbanları için iki koç kesti.⁵²⁷

Katâde'ye göre akîka kurbanı sadece erkek çocuklar için kesilir kız çocukları için kurban kesmeye gerek yoktur.⁵²⁸

Akîka kurbanı kesilmeyen kişinin daha sonra kestiği kurbanlar kendisi için akîka kurbanı yerine de geçer.⁵²⁹

Katâde'ye göre akîka hayvanı kesildiğinde onda bir parça yün alınır. Hayvanın şah damarlarındaki kana bulanır. Sonra da çocuğun bingıldağına damlatılır. Böylece kanın bir iplik şeklinde çocuğun alınına doğru akması sağlanır.⁵³⁰

Hz. Peygamber (s.a.) nübüvvetten sonra kendisi için akika kurbanı kesmiştir.⁵³¹

VII. KEFFÂRETLER

Keffâretlere başlamadan önce Katâde'ye göre fakir ile miskin arasındaki farkları görelim

Katâde'ye göre fakir, hastalık yüzünden aciz duruma düşmüş veya bazı organları eksik olan yoksul kişidir. Miskin ise sıhhatli, vücudunda sorun olmayan yoksul kişidir.⁵³²

A. Oruç keffâreti

Bir kimse oruçlu olduğu halde hanımıyla cinsel ilişkide bulunursa sonra da yiyip içerse bu kişi için tek keffâret yeterlidir.⁵³³

Said b. Cübeyr, Nehâi ve Katâde'ye göre bilerek namazını bozan kişinin keffâret ödememesi gibi Ramazan ayında oruçluyken hanımıyla cima yapan kişinin

⁵²⁷ Nesâi, "Akîka", 4; Elbânî, *Sahih ye Zaif Sünen-i Nesâi*, IX, 291. Hadis sahihtir عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بِكَيْسَيْنِ

⁵²⁸ İbn Kudâme, a.g.e., XXII, 5; Nevevî, a.g.e., VIII, 447

⁵²⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 331

⁵³⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VII, 525

⁵³¹ Beyhakî, "Duhâyâ", 43; Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IV, 329; İbn Abdilber, a.g.e., V, 318; Nevevî, a.g.e., VIII, 431; عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَقَّ عَنْ نَفْسِهِ بَعْدَ النَّبُوَّةِ : ا.غ.ع., VIII, 431

⁵³² Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 323

⁵³³ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 196

de keffâret ödemesi gerekmez.⁵³⁴ Bu konuda delil Ebu Hureyre'nin (r.a.) rivayet ettiği, Ramazan ayında oruçluyken eşi ile cimâ yapan ve keffâret olarak verecek bir şeyi olmayan bedevi ile ilgili hadistir.⁵³⁵

Her kim Ramazan ayı orucunun kazasını tutarken bilerek orucunu bozarsa bu durumda keffâret gerekir.⁵³⁶

Ramazan ayının kazasını bir sonraki Ramazan ayına kadar tutmayanlar hazır oldukları yeni Ramazan ayının orucunu tutarlar geçen yılın Ramazan ayı için fidye verirler.⁵³⁷

Sefer, hastalık gibi özürler sebebiyle tutamadığı ve kaza da edemediği oruç borçları olan biri ölürse vârislerinin onun için bir şey yapmasına gerek yoktur.⁵³⁸

Herhangi bir özürlü bulunmayan ve oruç tutabileceği halde tutmayan ve ölen kişinin yerine oruç tutulmalıdır.⁵³⁹

B.Yemin keffâreti

Bir kimse bir yemeği yemeyeceğine dair yemin etmesine rağmen o yemeği yerse keffâret öder.⁵⁴⁰

Bilerek yalan yere yemin edenin keffâreti yoktur. Bir işi yapacağına yemin edip yapmayan kişi ise keffâret öder.⁵⁴¹ Yemin keffâretini gerektiren durum aynı mecliste birkaç defa tekrarlırsa keffâret sayısı artmaz. Ancak farklı meclislerde tekrarlırsa keffâret sayısı artar.⁵⁴²

⁵³⁴ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, VI, 344; Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 192: عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن الحسن في الرجل يقبل نهارة في رمضان أو يبائس أو يعالج فيمذي قال ليس عليه شيء وبئس ما صنع فإن خرج منه الماء الدافق فهو بمنزلة الغشيان قال وقال قتادة إن خرج منه الدافق فليس عليه إلا أن يصوم يوما

⁵³⁵ Tirmizi, "Savm", 3

⁵³⁶ İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, III, 321; Nevevî, a.g.e., VI, 345

⁵³⁷ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, VI, 366

⁵³⁸ Nevevî, a.g.e., VI, 372

⁵³⁹ Nevevî, a.g.e., VI, 372

⁵⁴⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 424

⁵⁴¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 492

⁵⁴² Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 505

Yemin keffâreti on fakire yedirmek veya on fakiri giydirmek veya köle azâd etmektir. Bunların hiç birisine güç yetiremeyen kimse üç gün oruç tutar.⁵⁴³ Bu oruçların da peşpeşe tutulması gerekmektedir.⁵⁴⁴

Fakirlere yemek yedirecek kişi sadece bir öğün değil sabah ve akşam olmak üzere iki öğün yemek yedirmelidir.⁵⁴⁵

Bu on fakirden her birine ne kadar yedirmek gerektiği konusunda Katâde'den iki görüş rivayet edilmektedir. Bir görüşe göre her fakire yarım sa'(1087,5 gr.) hurma ve yarım sa' buğday diğer görüşe göre her fakire bir müd (675 gr.) hurma ve bir müd buğday verilir.⁵⁴⁶

Şayet bir kimse keffâret için sunulan yedirmek, giydirmek ve âzattan hiç birine güç yetiremez de oruca başlasa ve oruçluyken yedirmeye veya giydirmeye veya azâda muktedir olursa bu kişinin orucundan dönmesine gerek yoktur. Orucunu tamamlayarak yemin keffâretinden kurtulur.⁵⁴⁷

Yemin ifadesinden sonra yeminden istisna yapılabilir. Ancak bunun için yemin cümlesi ile istisna cümlesi arasına başka cümlelerin girmemesi ve yeminin yapıldığı meclisten ayrılmamak gerekir.⁵⁴⁸

Bir kimse bir şey yapmamaya yemin etse ve yemin ettiğini unutarak o şeyi yapsa bu durumdaki kişiye keffâret gerekir.⁵⁴⁹

Bir kimse bir başkasının filan şeyi yapacağına yemin etse veya muhatabına hitaben "Sen falan şeyi yapacaksın." dedikten sonra o kimse yemin edilen şeyleri yapmasa bu durumda yemin eden kişinin keffâret ödemesi gerekir.⁵⁵⁰

⁵⁴³ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XVIII, 123

⁵⁴⁴ Cessâs *Ahkâmü'l-Kur'ân*, IV, 121

⁵⁴⁵ İbn Abdilber, a.g.e., V, 201

⁵⁴⁶ İbn Hazm, a.g.e., VIII, 73

⁵⁴⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XXII, 246; Nevevî, a.g.e., XVIII, 123

⁵⁴⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 518; İbn Kudâme, a.g.e., XXII, 151

⁵⁴⁹ İbn Kudâme, a.g.e., XXII, 82

⁵⁵⁰ İbn Kudâme, a.g.e., XXII, 182

C. Hacda tıraş keffâreti

Katâde'ye göre hac esnasında baştaki bir rahatsızlıktan dolayı tıraş olamayan kimseler fidye verirler. Bu fidye üç gün oruç tutmak veya bir koyun kurban etmek veya altı fakire yedirmektir.⁵⁵¹

D. Hayızlı kadınla cinsi münasebet keffâreti

Katâde'ye göre hayızlı bir kadınla cima yapmanın keffâreti bir dinar, hayızdan kurtulmuş fakat henüz yıkanmamış kadınla cima yapmanın keffâreti yarım dinardır.⁵⁵²

E. Cinsi münasebet sebebiyle itikâfi bozma keffâreti

Katâde'nin rivayetine göre itikâfta olan kimse cinsi münasebet sebebiyle itikâfi bozarsa bir köle azât eder. Eğer buna imkân bulamazsa iki ay peşpeşe oruç tutar. Eğer buna da güç yetiremezse altmış fakiri doyurur.⁵⁵³

Katâde'nin keffâretlerle ilgili görüşleri zikrettiğimiz rivayetlerden oluşmaktadır. Onun yemin ve adak ile ilgili görüşleri ise şunlardır:

VIII. Yemin ve Adak

A.Yemin ifadeleri

Katâde'ye göre bir sözün yemin olabilmesi için o sözün Allah veya Allah'ın sıfatlarına bağlanması gerekir. Mesela Kâbe'ye yemin ederim ki ... cümlesi yemin sayılmadığı gibi “yemin ederim” “şehadet ederim” cümleleri de tek başlarına yemin manasını ifade etmezler.⁵⁵⁴

Mushaf, talak ve azat etme üzerine yemin etmek mekruhtur.⁵⁵⁵

⁵⁵¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VII, 212

⁵⁵² İbnü'l-Münzir, a.g.e., II 210. İbn Kudâme, a.g.e., II, 94; Nevevî, a.g.e., II, 361

⁵⁵³ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IV, 363

⁵⁵⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 470; İbn Kudâme, a.g.e., XXII, 120; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XVIII, 40

⁵⁵⁵ İbn Abdilber, a.g.e., V, 203

Yemin Kur'an'a, Kur'an'daki bir ayete veya Allah kelamı ifadesine dayandırılırsa yemin edilmiş olur. Bu yeminin gereğini yerine getirmek gerekir. Aksi takdirde keffaret ödenir. Mushafa yemin edilmesi de böyledir.⁵⁵⁶

Bir kimse et yemeyeceğine dair yemin ettiği halde balık yerse bu kişinin yemininin bozulmuş olup olmadığı konusunda âlimler arasında ihtilaf olmuştur. Bu konuda Katâde, et yemeyeceğine dair yemin eden kişi şayet balıketi yerse yeminini bozmuş olduğu görüşündedir. Çünkü Kur'an'da balıketi için et ifadesi kullanıldığına göre balıketi de ettir. Katâde'nin işaret ettiği âyet şudur: "O, taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi sizin hizmetinize verendir."⁵⁵⁷

B. Lağv yemini

Katâde lağv yemininde şu târifi benimsemiştir. Bir kimsenin bir meselede kendi düşüncesinin doğruluğuna inandığı fakat yanlışlığı yemin türüdür.⁵⁵⁸

C. Bazı adak örnekleri

Katâde'nin rivayetine göre kölesi kaçan bir kimse "Köleyi yakalarsam onun bir uzvunu keseceğim." şeklinde bir adak adamışsa köleyi yakaladığı zaman onu âzâd edip yemin keffâreti öder. Çünkü Resulullâh (s.a.) sadakaya teşvik ediyor müsleyi⁵⁵⁹ yasaklıyordu.⁵⁶⁰

Bir kimse "Şöyle şöyle yapmazsam hac için ihrama girdim." derse bu kimse yemin keffâreti öder. Çünkü ihrama girmek ancak hacca niyet edenler içindir.⁵⁶¹

Bir kimse "Üzerime adak olsun." gibi ne adadığı belirsiz bir adak adasa bu kimse ağır bir yemin etmiş olur. Bu durumdaki kişi ya köle âzâd etmeli ya iki ay oruç tutmalı ya da altmış kişiyi doyurmalıdır.⁵⁶²

⁵⁵⁶ İbn Kudâme, a.g.e., XXII, 106; Nevevî, a.g.e., XVIII, 41

⁵⁵⁷ 16/Nahl, 14 (وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِنَاكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا); İbn Kudâme, a.g.e., XXII, 346

⁵⁵⁸ Nevevî, a.g.e., XVII, 18

⁵⁵⁹ Ölünün burun, dudak, kulak gibi çeşitli organlarını kesmek. Ayrıntılı bilgi için bkz: İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XI, 610; Zebîdî, Ebu'l-Feyz, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs*, VIII, 111, Daru'l-Fikr, Beyrut, ty

⁵⁶⁰ Nesâî, "Muhârebe", 8; Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, IV, 428. İsnâdı sahih; Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 436

⁵⁶¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 453

Kendini kurban etmeyi adayan kişinin yüz adet büyük baş kurban kesmesi gerekir.⁵⁶³

Bir kimse bayramın ilk günü oruç tutmayı adanmışsa bu kimse o günü kaza etmek için başka bir gün oruç tutar. Bu kimsenin ayrıca keffâret ödemesine gerek yoktur.⁵⁶⁴

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Ukbe b. Âmir'in kız kardeşi Kâbe'ye yürüyerek gitmeyi adadı. Nebi (s.a.) bineğe binmesini ve büyük baş kurban kesmesini emretti.⁵⁶⁵

Katâde, hacca yürüyerek gitmeyi adayanlar için “Asıl olan bu kişilerin niyetidir.” demektedir. Katâde, hacca yürüyerek gitmeye niyet edenleri Basra'dan yürütüyordu.⁵⁶⁶

Hacca yürüyerek gitmeyi adadıktan sonra bunu gerçekleştirmekten aciz olanlar binitlerine binerler ve bir kurban keserler.⁵⁶⁷

Ata', Süleyman b. Yesâr, Sâlim b. Abdullah b. Ömer ve Katâde'ye göre şayet bir kimse bin deve kesmek boynumun borcu olsun veya bin hac borcum olsun veya tüm malım fakirlerin olsun derse bu sözlere de yemin hükmü uygulanır.⁵⁶⁸ Bir rivayette de Katâde bu gibi durumlarda bir büyük baş kurban kesilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁶⁹

Bir kimse “Yüz köleyi âzâd etmek boynumun borcu olsun. Bu sözümden döndüm.” derse bu kişi sadece bir köle âzâd etmesi gerekir.⁵⁷⁰

⁵⁶² Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 445

⁵⁶³ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 461

⁵⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XXII, 420

⁵⁶⁵ Ebû Dâvud, “Nezir”, 23; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, IV, 70

⁵⁶⁶ Abdurrezzâk, *Musannef* VIII, 452

⁵⁶⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 452; İbn Abdilber, *el-İstizkârul-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, V, 176

⁵⁶⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VIII, 8

⁵⁶⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 488

⁵⁷⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 489

Katâde'nin genel olarak ibadetler ve keffâretler hakkındaki görüşlerini sıraladık. Şimdi de onun genel olarak yapılması haram veya helal olan durumlar hakkındaki görüşlerine geçiyoruz.

IX. HARAMLAR VE HELALLER

Dinimiz bize bazı yiyecek ve içecekleri bazı elbiselerin giyilmesini bazı süs eşyalarının kullanılmasını haram kılmıştır. Müslümanların bu konularda hassas olmaları nelerin haram kılındığını bilmeleri gerekir. Bu konularda Katâde'nin görüşleri şunlardır:

A. Yiyecekler

Katâde'ye göre domuz eti haramdır. Yiyenden tövbe etmesi istenir. Şayet tövbe etmezse (helal olduğunu iddia ederse) öldürülür.⁵⁷¹

Koyun, sığır ve benzerleri gibi eti yenen bir hayvan bir yerden düşmek, dövülmek, süsülmek, yırtıcı bir hayvan tarafından yaralanmak, suda boğulma tehlikesi geçirmek gibi durumlara maruz kalmış ve henüz ölmemişse Katâde'nin Hz. Ali'den (r.a.) yaptığı rivayete göre hayvana bakılır şayet hayvan ön veya arka ayaklarından birini hareket ettirebiliyorsa veya gözlerini kırpması gibi canlılık alametlerini taşıyorsa bu hayvan tezkiye edilir, boğazlanır.⁵⁷²

Tilki yırtıcı hayvan değildir. Yenmesinde bir sakınca yoktur.⁵⁷³

Karga yemek ise mekruhtur.⁵⁷⁴

Çekirgenin yenmesinde de bir sakınca yoktur.⁵⁷⁵

Kedi yemek caiz değildir.⁵⁷⁶

⁵⁷¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 445; İbn Hazm, a.g.e., II, 375

⁵⁷² Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IV, 499; *Cessâs Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 299; İbn Abdilber, V, 253; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, IX, 92;

⁵⁷³ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 529; İbn Kudâme, a.g.e., XXI, 388; İbn Abdilber, a.g.e., V, 292

⁵⁷⁴ İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, IV, 154

⁵⁷⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 531

⁵⁷⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 530

Hurmada ihtikâr (karaborsacılık) yapılmaz.⁵⁷⁷ Çünkü hurma ana yiyecek maddelerindendir.

Katâde'nin rivayetine göre Nebi (s.a.) celâle olan ineğin (pislik yiyen)⁵⁷⁸ sütünün içilmesini yasaklamıştır.⁵⁷⁹

Katâde, Said b. Müseyyeb'in denizde ölüp su yüzeyine çıkmış balığı yemeyi kerih gördüğünü rivayet etmiştir.⁵⁸⁰

B. Av

Mecûsîden av hayvanını ödünç almak ve onu avda kullanmakta bir sakınca yoktur. Köpek onun bıçağı gibidir.⁵⁸¹

Av hayvanının kendiliğinden getirdiği av tezkiye edilmeden yenmez.⁵⁸²

Avcı avı vurduktan sonra kaybetse sonra avı kendi oku saplanmış ve başka da bir yara olmadığı halde ölü olarak bulsa bu avı yemek helaldir.⁵⁸³

Vurulan av hayvanından canlı iken kopan organ veya parça yenmez. Ancak hayvan vurulduğu an öldüyse hem hayvan hem de ondan kopan parça yenir.⁵⁸⁴

Katâde'ye göre şayet sahibi, eğitilmiş hayvanı saldırgan besmeleyi çekmişse hayvanın öldürdüğü av temizdir. Leş değildir. Bunun aksî durumlarda av temiz değildir.⁵⁸⁵

Av köpeği avı getirdiğinde av hala canlıysa avcı onu köpektan aldıktan sonra, hemen tezkiye etmelidir. Şayet tezkiye edilme imkânı olduğu halde av hayvanı

⁵⁷⁷ Nevevî, a.g.e., XIII, 48

⁵⁷⁸ Cevherî, *es-Sihah*, I, 97, Dâru'l-Kütüb el-Arabî, Mısır, 1956

⁵⁷⁹ نهى عن لبن الجلالة - أن النبي ص - Cessâs *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 192

⁵⁸⁰ İbn Abdilber, a.g.e., V, 285

⁵⁸¹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VI, 124; İbn Abdilber, a.g.e., V, 280

⁵⁸² Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 472

⁵⁸³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XXI, 313

⁵⁸⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 463; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VII, 465; İbn Kudâme, a.g.e., XXI, 320

⁵⁸⁵ İbn Hazm, a.g.e., VII, 475

tezkiye edilmeden ölürse bu av yenmez. Ancak av hayvanını tezkiye etme imkânı olmasa ve hayvan bu şekilde ölürse bu durumda av hayvanı yenebilir.⁵⁸⁶

Katâde'ye göre simsiyah köpeğin dışında her türlü yırtıcı hayvan av için kullanılabilir. Katâde, simsiyah av köpeğinin getirdiği avı kerih gördüğünü, çünkü Rasûlullâh'ın (s.a.) bu köpeklerin öldürülmesini buyurduğunu⁵⁸⁷ söylemiştir.⁵⁸⁸ Nevevi, Mecmû' adlı eserinde Katâde'nin simsiyah av köpeğinin getirdiği avı yemenin caiz olmadığı görüşünde olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸⁹ Nevevi, bir başka eseri olan Şerh Sünen-i Müslim'de Katâde'ye göre siyah köpeğin getirdiği avın helal olmadığını çünkü o köpeğin şeytan olduğunu⁵⁹⁰ ifade etmektedir.⁵⁹¹ Suyûtî, Şerh Sünen-i Nesâi adlı eserinde siyah köpeğin şeytan olması ve onların öldürülmeleri hakkındaki açıklamasında şeytanın siyah köpek şekline girdiğini, siyah köpeğin diğer köpeklere nazaran insan için daha zararlı ve tehlikeli olduğunu belirtmiştir.⁵⁹²

Bu bilgilerden anladığımız kadarıyla siyah renge sahip bu köpek türünün insanlara zararı sebebiyle yaygınlaşması ve çoğalmasının önüne geçilmek istenmektedir.

Yırtıcı hayvanların öldürdüğü ve bir parça yediği av hayvanı artık haram olmuştur.⁵⁹³

Eğitilmiş av köpeği, yakalayıp getirdiği av hayvanından bir parça yemişe bu durumdaki av hayvanı yenmez. Çünkü köpek, hayvanı kendisi için yakalamıştır.⁵⁹⁴

Katâde'ye göre kurbağanın öldürülmesi yasaklanmış, alaca kelerin ise öldürülmesini emredilmiştir.⁵⁹⁵

⁵⁸⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 472; İbn Abdilber, a.g.e., V, 279; İbn Kudâme, a.g.e., XXI, 301

⁵⁸⁷ İbn Hibbân, et-Teymî, el-Bestî, *Sahih-i İbn Hibbân*, XII, 474, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993

⁵⁸⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 472; İbn Hazm, a.g.e., VII, 477; İbn Kudâme, a.g.e., XXI, 300; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, IX, 95

⁵⁸⁹ Nevevî, a.g.e., IX, 95

⁵⁹⁰ Müslim, "Salât", 50

⁵⁹¹ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim*, XIII, 74, Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392

⁵⁹² Suyûtî, *Şerhu's-Suyûtî li Sünen-i Nesâi*, II, 63, Mektebetü Matbuâtu'l-İslâmî, Halep, 1986

⁵⁹³ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IV, 472; Nevevî, a.g.e., IX, 107

⁵⁹⁴ İbn Abdilber, a.g.e., V, 275

⁵⁹⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 452; İbn Hazm, a.g.e., VII, 406

C. İçecekler

Sarhoşluk veren her türlü karışımın içilmesi caiz değildir. Dinimiz içkiyi haram kılmıştır. Bu konuda Katâde, Enes'ten şu rivayeti almıştır:

Enes (r.a.): “Ben, Ebu Talha, Ebu Dücan ve Süheyl b. el-Beyzâ' ya taze dalında hurma ile erişmiş hurma karışımından içki servisi yapıyordum. İçki haram kılındığı an onların en küçüğü ve onlara servis yapan olduğum halde hemen ellerimdekileri attım. Biz o zamanlar o karışımı içki sayıyorduk.”⁵⁹⁶

Müslümanlar yediklerine ve içtiklerine dikkat etmeli, haram olan şeylerden uzak durmalıdırlar. Dinimiz, helal olan şeyleri tüketirken de bizim bazı tavsiyelere dikkat etmemiz gerektiğini bildirmiştir. Bu manada Katâde, Enes'ten şu hadisi rivayet etmiştir:

Nebi (s.a.) kişinin ayakta iken su içmesini yasakladı. Enes'e (r.a.), ya yemek? diye sorduk O (ayakta yemek, ayakta su içmekten) daha da kötüdür dedi.⁵⁹⁷ Katâde'nin bu rivayetinden onun ayakta yemek yeme ve su içme hakkında bu fiillerin ona göre en azından mekruh olduğu görüşünde olduğunu anlıyoruz.

D. Giyinme ve süslenme

Müslümanların giyimlerine dikkat etmeleri haram kılınan giysi ve giyim türünden uzak durmaları gerekir.

İslam dininde erkek ve kadınların birbirlerinin karşı cinsini andıracak şekilde giyinmelerine izin verilmemiş, bunu yapanlar ağır cümlelerle yerilmiştir. Bu konuda Katâde şu hadisi rivayet etmiştir:

⁵⁹⁶ Buhârî, “Şürb”, 11; Tahâvî, *Şerh Meânî'l-Âsâr*, V, 289; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 123

⁵⁹⁷ Müslim, “Eşribe”, 14; Abdurrezzâk, a.g.e., X, 427; Tahâvî, a.g.e., V, 397; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 355

Katâde'nin İkrime, Abbas kanalıyla rivayetine göre Nebi (s.a.) “Erkeklerden kadınlara benzemeye çalışanlara, kadınlardan da erkeklere benzemeye çalışanlara lanet etti”⁵⁹⁸

Dinimizde, normal şartlarda Müslüman erkeklerin ipekten elbise giymeleri iki, üç ya da dört parmaklık ekler hariç caiz değildir.⁵⁹⁹ Ancak ipek elbise giymelerini gerektirecek zorunluluk hallerinde ipek elbisenin giyilmesi caiz olur. Çünkü dinimizde zarurâtın, mahzurâtı zaruret ölçüsünde mübah kılacağı ilkesi vardır. Erkeklerin ipek elbise giymek zorunda kalmaları durumu hakkında Katâde, Enes'ten şu haberi nakletmiştir:

“Rasûlullah (s.a.) Zübeyr b. Avvam ve Abdurrahman b. Avf'a vücutlarındaki bir elemenden dolayı ipek elbise giymelerine izin (ruhsat) verdi.”⁶⁰⁰

Katâde'nin rivayet zincirinde yer aldığı bir hadise göre Nebi (s.a.) yırtıcı hayvanların derilerinin (örtü ve yaygı olarak) kullanılmasını yasaklamıştır.⁶⁰¹

Rasûlullah (s.a.) gümüş yüzük takmıştır. Onun yüzüğü sağ ele taktığına dair Katâde'nin bir rivayeti vardır. Buna göre erkeklerin gümüş yüzük takması ve yüzüğü sağ ele takması câizdir. Bu konuda Katâde, Enes'ten şu hadisleri nakletmiştir:

Katâde'nin yaptığı bir rivayette “Bir gece Rasûlullah'ı (s.a.) gece yarısına yakın zamana kadar bekledik. Sonra geldi namaz kıldı. Namazdan sonra yüzünü bize çevirdi. Şu an sanki onun elinde parlayan gümüş yüzüğe bakıyorum.”⁶⁰²

Katâde'nin Enes'ten (r.a.) yaptığı rivayete göre “Nebi (s.a.) acem ehline mektup yazmak istedi. Ona mektubun mühürsüz olarak geçerli olmayacağı söylendi.

⁵⁹⁸ İbn Mâce, “Nikâh”, 22 Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i İbn Mâce*, IV, 404, Hadis sahihtir.; أن النبي صلى الله عليه وسلم لعن المتشبهين من الرجال بالنساء ولعن المتشبهات من النساء بالرجال

⁵⁹⁹ Tahâvî, a.g.e., V, 344

⁶⁰⁰ Müslim, “Libas”, 2; Abdurrezâk, a.g.e., XI, 11; Tahâvî, a.g.e., I, 179; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 320

⁶⁰¹ Tirmizi “Libas”, 32, parantez içindeki ifade sadece Dârimî ve Tirmizi'nin Süneninde vardır.; Ebu Davut “Libas”, 42, Elbânî, Sahih; Dârimî, “Edâhî” 19; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, V, 295

⁶⁰² Müslim, “Salât”, 92

Bunun üzerine gümüşten bir yüzük edindi. Yüzüğe ‘Muhammedun Rasulullâh’ cümlesini nakşettirdi.”⁶⁰³

Bu rivayetlerden Hz. Peygamber’in (s.a.) gümüş yüzük taktığını ve dolayısıyla erkeklerin gümüş yüzük takabileceğini anlıyoruz.

“Nebi (s.a.) yüzüğü sağ ele takardı.”⁶⁰⁴ Katâde’nin bu rivayetine göre erkeklerin yüzüklerini sağ ellerine takmaları sünnettir.

Katâde’nin yüzükle ilgili bir başka rivayetine göre Nebi (s.a.) altın yüzüğü yasaklamıştır.⁶⁰⁵

Sakalın kesilmesi hususunda âlimlerden farklı görüşler nakledilmiştir. İbn Ömer (r.a) sakalın çenenin altından tutulup elin dışına taşan kısmının kesilmesi görüşündedir. Ancak Katâde ve Hasan-ı Basri, Hz. Peygamber’in (s.a.) “Sakalı kesmeyin”⁶⁰⁶ hadisine dayanarak sakal kesmeyi kerih görmektedir.⁶⁰⁷

Kadınların halk yani saçlarını kazıtmalarına gelince;

Katâde’nin rivayetine göre “Hz. Peygamber (s.a.) kadının saçlarını halk (kazıtmak) etmesini yasakladı.” Katâde’nin yaptığı bu rivayetten onun da bu konuda kadınların bu şekilde saç tıraşı olmamaları gerektiği düşüncesinde olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁰⁸

Erkeklerin sünnet olması hususunda Katâde İbn Abbâs’ın Sünnetsiz (أقلف) olanın şahâdeti caiz değil, namazı makbul değil ve kestiği kurban etini yemek mekruhtur.” dediğini rivayet etmektedir.⁶⁰⁹

⁶⁰³ İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 393, عن أنس بن مالك أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أراد أن يكتب إلى العجم فقبل له إبه، لا ينفذ كتابك إلا بخاتم فاتخذ خاتما من فضة منه ونقش فيه محمد رسول الله

⁶⁰⁴ Nesai, “Ziyet”, 77

⁶⁰⁵ Tahâvî, *Şerh Meânî'l-Âsâr*, V, 378; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 392; Müslim, “Libas ve Ziyet”, 11: عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ ، عَنْ بَشْرِ بْنِ نَهْيِكٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، نَهَى عَنْ خَاتَمِ الذَّهَبِ

⁶⁰⁶ Müslim, “Taharet”, 16: أَحْفُوا السُّوَارِبَ وَأَعْفُوا اللَّحَى

⁶⁰⁷ Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, I, 290,

⁶⁰⁸ Tirmizi, “Hac”, 3, Elbâni hadis zayıftır. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 152

⁶⁰⁹ Abdurrezzak, *el-Musannef*, IV, 483; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II, 236

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATÂDE B. DÎÂME’NİN HUKUK ALANINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Önceki bölümlerde Katâde’nin ibadetler ile ilgili görüşlerini sıraladık. Şimdi de onun hukuk alanındaki görüşlerini sıralayacağız. Bu bölüme kamu hukuku hakkındaki görüşleriyle başlıyoruz.

I KAMU HUKUKU ALANINDAKİ GÖRÜŞLERİ

A. CEZA HUKUKU

1. Hadler

Had cezası uygulanacak kişi irtidat ederse had cezası uygulanmaz. İrtidat hükümleri uygulanır.⁶¹⁰

Katâde’nin rivayetine göre erkek çocuk beş karışlık⁶¹¹ boya ulaştınca had cezasına çarptırılmaya, kısas istemeye, kısas cezası ile cezalandırılmaya ehil hale gelir.⁶¹²

a.Kazif (iftira)

Bir kimsenin iffetine dil uzatmak, bir kimseye zina isnad etmek demektir.⁶¹³

Bir kadın, bir erkek hakkında sarkıntılık iddiasında bulunur da bunu ispatlayamazsa ve adam da tacizi inkâr ettiyse Katâde’ye göre bu durumda kadına iftira haddi uygulanır.⁶¹⁴ Had cezasının uygulanabilmesi için en az dört şahit gerekir.⁶¹⁵

⁶¹⁰ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 500

⁶¹¹ Boy uzunluğu manasındadır. Enes’in (r.a.) rivayetine göre Hz. Ebu Bekir’e hırsızlık yapmış bir çocuk getirildi. Hz. Ebu Bekir çocuğun boyunun ölçülmesini istedi. Çocuğun boyunun beş karış olmasına bir parmak ucu kadar bir uzunluk kalmıştı. Hz. Ebu Bekir çocuğu serbest bıraktı. Ayrıntılı bilgi için bkz: Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, V, 194

⁶¹² Cessâs a.g.e., V, 194; İbn Hazm, a.g.e., XI, 14 (قتادة عن خلاس عن علي قال إذا بلغ الغلام خمسة أشبار فقد وقعت) عليه الحدود ويقتص له ويقتص منه

⁶¹³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiye ve istılahatı fihhiyye kamusu*, III, 229, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1968

⁶¹⁴ İbn Hazm, a.g.e., II, 291

⁶¹⁵ Abdurrezâk, *el-Musannef*, VII, 333

İftira atma suçu ve içki içme suçlarından ötürü celde cezası uygulanırken suçlunun elbiseleri çıkarılmaz. Ancak zina suçundan dolayı celde cezası uygulanacak erkeğin elbiseleri çıkarılır. Geriye sadece îzar bırakılır.⁶¹⁶

Cemaate atılan iftiradan dolayı tek ceza gerekir. Ancak cemaattteki kişilerin adları tek tek zikredilmişse bu durumda iftira atılan kişi sayısı kadar ceza uygulanır.⁶¹⁷

Kazif suçunu işleyen köleye kırk değnek vurulur.⁶¹⁸

b. Zina

Zina, meşru bir akde bağlı kalmadan ve isteyerek yapılan, dinimizde haram kılınmış cinsel ilişkidir.⁶¹⁹ Müslümanların hem dinlerini hem nesillerini korumaları için bu haramdan uzak durmaları gerekir.

Altı aylık hamileyken doğum yaptığını gerekçe göstererek bir kadına zina haddi uygulanmaz. Normal bir hamilelik süreci altı ay sürebilir.⁶²⁰

Zina suçunda yetişkin ve evli (muhsan) bir kimsenin cezası celde (değnekle dövülme) ve recmdir (taşlamak). Muhsan olmayan gencin cezası celdedir.⁶²¹ Zina yapan kişiler dul ise cezaları celde ve recmdir. Zina yapan kişiler hiç evlenmemiş (bikr) kişiler ise cezaları celde ve bir sene sürgündür.⁶²² Zina yapan kölelere recm veya sürgün cezası verilmez.⁶²³

⁶¹⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 374

⁶¹⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 433; İbn Kudâme, a.g.e., XX, 171; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VII, 516

⁶¹⁸ İbn Abdilber, a.g.e., VII, 513

⁶¹⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku Islâmiyye ve Istilahatı Fıkhîyye Kâmusu*, III, 197

⁶²⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 349; İbn Abdilber, a.g.e., VII, 493

⁶²¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, II, 234; Tahâvî, a.g.e., IV, 86; Cessâs a.g.e., III, 44

⁶²² Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 310; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, IV, 77; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III,

44

⁶²³ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 312

Hız. Osman (r.a.) kuşatıldığı zaman şöyle demiştir: “Bir Müslümanın kanı ancak şu üç şeyden sonra helal olur. Öldürmüşse öldürülür. Muhsan iken zina yaparsa veya Müslüman iken dinden dönüp küfre girerse öldürülür”.⁶²⁴

Hür bir kimsenin muhsan olabilmesi için sahîh nikâh yeterli değildir. Karısıyla cima yapması⁶²⁵ ve karısının köle olmaması şarttır. Cariye ise hür kocası sebebiyle muhsan olur.⁶²⁶

Tecavüze uğrayan kadına had cezası uygulanmaz. Şayet kadın bakire ise tecavüzcü aldığı had cezasına ilaveten kadına mehir de öder.⁶²⁷

Hür, muhsan bir kimse karısının cariyesiyle dahi olsa zina yapsa recm cezası uygulanır.⁶²⁸

Katâde'nin rivayetine göre celde cezasını Perşembe günü recm cezasını Cuma günü uygulamak sünnettir.⁶²⁹

Livata hükümleri zina hükümleriyle aynıdır.⁶³⁰

Katâde'ye göre hayvanlara cinsel temasta bulunan kişi şayet evliyse recmedilir. Eğer bekârsa celde vurulur.⁶³¹

Mükâteb cariyesine tecavüz eden kişiye celde cezası verilir. Tazminat olarak cariye mehri misili ödeme cezası da verilir. Adam zor kullanmamış bilakis cariye de razı olmuşsa kadın mehir alamayacağı gibi celde cezasına da çarptırılır.⁶³²

⁶²⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, X, 167

⁶²⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 305, 309; İbn Abdilber, a.g.e., VII, 147; İbn Kudâme, a.g.e., XX, 25

⁶²⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 306

⁶²⁷ İbn Kudâme, a.g.e., XX, 75

⁶²⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 336; İbn Abdilber, a.g.e., VII, 528

⁶²⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 328

⁶³⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 363; İbn Kudâme, a.g.e., XX, 77; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XX, 23

⁶³¹ İbn Hazm, a.g.e., II, 386

⁶³² Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 430; İbn Abdilber, a.g.e., VII, 389; İbn Kudâme, a.g.e., XXIV, 254

c. Yol kesme (kat'u't-tarîk)

Yan kesicilik, Müslüman bir beldede Müslümanların veya zimmilerin mallarını zorla ve alenen almak, hayatlarına kastetmek, halkı korkuya düşürmek için güç sahibi bazı kişi veya kişilerin yolları tutması, halkın gelip geçmelerine engel olmaları manasına gelmektedir.⁶³³

Yol kesip adam öldüren ve öldürdükleri kişilerin mallarını alan kişiler çalınan malların sahipleri tarafından affedilseler dahi öldürülüp bir müddet cesetleri teşhir edildikten sonra cenazeleri ailelerine verilir. Yol kesen kişilerden adam öldürüp mal çalmayan kişiler sadece öldürülürler. Cesetleri teşhir edilmez. Yol kesen kişiler sadece mal çalmışlar hiç kimseyi öldürmemişlerse sağ elleri ve sol ayakları kesilir.⁶³⁴ Yol kesen kişiler hiç kimseyi öldürmemiş ve hırsızlık da yapmamışlar ancak yolda korkuya, endişeye neden olmuşlarsa sürgün cezasına çarptırılırlar.⁶³⁵

d. Sirkat

Hırsızlık yapana ceza olarak el kesme cezası uygulanır. Hz. Peygamber hırsızlık yapana bu cezayı uygulamıştır. Katâde'nin Enes'ten yaptığı bir rivayet Nebi'nin cezayı uyguladığını göstermektedir.

Nebi (s.a.), kalkan çalan hırsızın elini kesti.⁶³⁶

Şayet bir kimse hırsızlık için girdiği evde yakalanırsa bu durumda da hırsıza el kesme cezası uygulanır.⁶³⁷

Hırsızlık cezasının uygulanabilmesi için hırsızın çaldığı malın en az değeri konusunda katâde'den iki rivayet mevcuttur. Bir rivayette beş dinar, diğer bir

⁶³³ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e., III, 17, 18

⁶³⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, X, 108; İbn Kudâme, a.g.e., XX, 291

⁶³⁵ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 54; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VII, 553; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XX, 301

⁶³⁶ Nesâî, "Kat'u yedi's-Sârık", 7; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Nesâî*, X, 483. Hadis sahihtir.

⁶³⁷ Cessâs a.g.e., IV, 83

rivayette ise beş dirhem⁶³⁸ hırsızlık cezasının uygulanması için gereken alt limit olarak zikredilmiştir.⁶³⁹

Kefen hırsız (nebbâş) kabirden değeri üç dirhem olan kefeni çalarsa eli kesilir.⁶⁴⁰

Hırsızlık suçlarından dolayı sağ eli ve sol ayağı kesilmiş olan kişi tekrar hırsızlık yaparsa sol eli kesilir. Dördüncü hırsızlığında sağ ayağı kesilir. Beşinci hırsızlığında ise ta'zir cezası uygulanıp hapsedilir.⁶⁴¹

Şahid, birinin aleyhinde “Filan yerde hırsızlık yaptı” derse ve bir başka şahit aynı kişi hakkında hırsızlık olayının başka bir yerde gerçekleştiğine dair şahitlik yaparsa Katâde'ye göre bu adama hırsızlık cezası uygulanmaz.⁶⁴²

Hırsızın elini hâkim dışında bir kimse keserse kesen kişiye kısas uygulanır. Hırsızın ise ayağı kesilir.⁶⁴³

Katâde'ye göre ihtilas⁶⁴⁴ yapanın eli kesilmez. Hapsedilir ve cezalandırılır.⁶⁴⁵

e. İçki içmek

Sarhoş edici özelliğine sahip olan her şey haramdır. Azı da çoğu da haramdır. Haramlık hususunda hamr hükmündedir. İçene had cezası verilir.⁶⁴⁶

Katâde, Enes'ten şu haberi rivayet etmiştir:

Nebi (s.a.) içki içene huma ağacının dalından hazırlanmış sopa ve ayakkabı (nial) ile celde cezası uyguladı.⁶⁴⁷

⁶³⁸ İbn Abdilber, a.g.e., VII, 535

⁶³⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 237

⁶⁴⁰ İbn Abdilber, a.g.e., VII, 561; İbn Kudâme, a.g.e., XX, 256

⁶⁴¹ İbn Abdilber, a.g.e., VII, 546; İbn Kudâme, a.g.e., XX, 239

⁶⁴² Abdurrezzâk, a.g.e., X, 190; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, II 343

⁶⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XX, 237

⁶⁴⁴ Gafletinden yararlanıp aldatmak suretiyle çalmak bakınız: İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VI, 65

⁶⁴⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, X, 209; İbn Hazm, a.g.e., II, 322; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VII, 566

⁶⁴⁶ İbn Kudâme, a.g.e., XX, 322

⁶⁴⁷ Tirmizî, “Had”, 14; Tahâvî, *Şerh Meânî'l-Âsâr*, IV, 114

Bir kimse içki içmek suçundan dolayı üç defa ceza alırsa dördüncü suçunda öldürülür.⁶⁴⁸

f. İrtidat cezası

Dinden dönen kişi öldürülür malı, kendi dininden olan kimseler arasında paylaşılır.⁶⁴⁹ Ancak irtidat eden bir kadın ise bu kadın öldürülmez, köleleştirilir.⁶⁵⁰

2. Kısas ve Diyet

Dinimiz haksız saldırıları, yaralama ve öldürmeleri karşılıksız bırakmamış mağdûra yapılan teaddinin aynısını, zalime ceza olarak uygulamıştır. Bu konuda Katâde, Enes'ten şu rivayeti aktarmıştır:

Yahudi'nin biri, bir cariyeden dirhemden yapılmış süs eşyaları aldı. Sonra cariyenin başını iki taş arasında ezdi. İnsanlar cariyenin dermanı tükenmek üzere iken onu buldular. Sonra cariyeyi halkın arasında gezdirerek “sana bunu yapan bu muydu, bu muydu? diye sormaya başladılar.” sonra cariyeye suçluyu teşhis etti. Rasûlullah (s.a.) adamında başının iki taş arasında ezilmesini istedi.⁶⁵¹

Öldürme suçu işleniş şekline göre üçe ayrılır: Kasten, kasten öldürmeye benzer ve hata ile öldürme.⁶⁵²

Nebi (s.a.) “Kamçı ve sopa ile öldürmek, kasten öldürmeye benzeyen bir öldürmedir.” buyurarak kasten öldürmeye benzer öldürme hakkında açıklamada bulunmuştur.⁶⁵³

Hata ile öldürme, bir yere bir şey atarken istemeden, yanlışlıkla bir kimseye isabet ettirip ölmesine neden olmak veya düşman topraklarında (dâru'l-harp)

⁶⁴⁸ Tahâvî, a.g.e., IV, 118

⁶⁴⁹ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XIX, 237

⁶⁵⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 176; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 444; Nevevî, a.g.e., XIX, 223

⁶⁵¹ Nesâî, “Kısas”, 9; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 172, 201; Tahâvî, a.g.e., IV, 150; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VIII, 163

⁶⁵² İbn Kudâme, a.g.e., XVIII, 275

⁶⁵³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 202; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 46

bulunması sebebiyle gayrimüslim olduğunu zannederek bir Müslümanı öldürmektir.⁶⁵⁴

Öldürülenin yakınları diyet aldıktan sonra onlardan biri kâtili öldürürse bu kişi diyet alınmadan kısas olarak öldürülür.⁶⁵⁵

Katâde'nin rivayetine göre cinayet işledikten sonra kaçan ve ölünceye kadar yakalanamayan bir kimsenin terekesinde öldürülenin yakınlarının bir hakkı yoktur. Çünkü onların tek hakkı kısastır.⁶⁵⁶

Kısas cezasına ilaveten diyet istenemez. Kısasın olmadığı cezalarda diyet vardır.⁶⁵⁷

Bir kimse kuyu kazmaları veya duvar yıkmaları için bir grup işçi tutsa ve işçiler çalışırken duvar üzerlerine yıkılıp bazı işçiler ölse bu durumda işçileri tutan adamın herhangi bir tazminat ödemesine gerek yoktur. İşçiler arasında canlı kalanlar ölen arkadaşlarının diyetini öderler.⁶⁵⁸

Kısas cezası ile öldürülen kişiden dolayı diyet gerekmez. Çünkü bu kişinin öldürülmesi haktır.⁶⁵⁹

Birden fazla kişi, birinin öldürülmesinde ortak olsalar bunların tümüne kısas cezası uygulanır.⁶⁶⁰

Bir kişi birden fazla kişiyi öldürürse bu durumda kısas son öldürülenin yakınlarının hakkıdır.⁶⁶¹

Öldürülenlerin yakınları dışında biri kâtili öldürürse bu durumda ikinci kâtil için kısas istenemez. Çünkü kanı mubah olan birini öldürmüştür.⁶⁶²

⁶⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XVIII, 304, 306

⁶⁵⁵ Cessâs, a.g.e., I, 187

⁶⁵⁶ Abdurrezzâk, *el-Musanef*, IX, 413

⁶⁵⁷ Cessâs, a.g.e., I, 196

⁶⁵⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 430; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 170

⁶⁵⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 456

⁶⁶⁰ Abdurrezzâk, *El-Musanef* IX, 475; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 157; İbn Kudâme, a.g.e., XVIII,

350

⁶⁶¹ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 84

Maktûlün köle olup olmaması önemli değildir. Köleyi öldüren kişiye kısas cezası uygulanır. Bu konuda Katâde şu görüşleri belirtmiştir:

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Her kim kölesini öldürürse biz de onu öldürürüz. Her kim kölenin burnunu keserse biz de onun burnunu keseriz” buyurmuştur.⁶⁶³

Katil ister efendisi olsun ister olmasın köleyi öldürmesi sebebiyle hür olan kimseye kısas uygulanır.⁶⁶⁴

Kölesine birini öldürten kişi kölesiyle birlikte öldürülür.⁶⁶⁵

Katâde'nin rivayetine göre köleler arasında öldürme suçu dışında kısas uygulanmaz.⁶⁶⁶

Kasten adam öldürme suçunda taraflar diyet olarak bir bedel üzere anlaşabilirler.⁶⁶⁷

Maktûlün velilerinden biri kâtili affederse katile kısas cezası uygulanmaz. Ceza diyete dönüşür. Affeden kimsenin diyetteki hissesi de katilden düşer⁶⁶⁸

Yaralanmış bir kimse kendisini yaralayanı affedebilir.⁶⁶⁹

Kadınların affetme hakkı yoktur. Ancak diyetten pay alırlar.⁶⁷⁰

Kemiğin kırılmasına veya yerinden kaymasına sebep olacak şekildeki yaralamalarda, gövde ve sırt yaralamalarında, beyin zarına varan kafatası

⁶⁶² İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VIII, 173; İbn Kudâme, a.g.e., XVIII, 334

⁶⁶³ Ebû Dâvud, “Diyet”, 7; Arnavut, Şuayb, a.g.e., V, 10. İsnâdı zayıf.; Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 488, (قال من قتل عبده قتلناه ومن جدعه جدعناه); İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 176

⁶⁶⁴ İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 175; İbn Kudâme, a.g.e., XVIII, 322, 323

⁶⁶⁵ İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 171; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 29

⁶⁶⁶ İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 114

⁶⁶⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 285

⁶⁶⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 14; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VIII, 178; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 1

⁶⁶⁹ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 14

⁶⁷⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 15; İbn Kudâme, a.g.e., XVIII, 500; Nevevî, a.g.e., XVIII, 446

yaralamalarında, işlevini kaybetmiş el veya ayak yaralamalarında, yumruk ve darbelerde kısas uygulanmaz.⁶⁷¹

Erkek ile kadının yaralanma diyetleri tam diyetin üçte biri miktarını gerektirecek yaralanmalar hususunda eşittir. Daha fazla diyet gerektirecek yaralanmalarda ise kadının yaralanma bedeli olarak alacağı diyet erkeğin diyet bedelinin yarısıdır.⁶⁷²

Kısas gerektirmeyen veya kısasın uygulanmadığı tüm yaralamalarda tazminatı âkile üstlenir.⁶⁷³

Sığır cinsinden diyet, iki yaşına girmiş ikiyüz sığırdır.⁶⁷⁴ Koyun cinsinden ise iki yaşına girmiş, evsafında kusur olmayan bin koyundur.⁶⁷⁵

Katâdenin rivayetine göre hata ile öldürmenin diyeti beş yaşında otuz dişi deve, üç yaşına girmiş otuz dişi deve, iki yaşına girmiş yirmi dişi deve, üç yaşına girmiş yirmi devedir.⁶⁷⁶

Ağırlaştırılmış diyet, kırk adet beş yaşına girmiş gebe deve, otuz adet dört yaşına girmiş dişi deve, otuz adet üç yaşına girmiş dişi devedir.⁶⁷⁷

Diyet olarak deve sahibi olan kişiden deve, altın sahibi olandan altın, gümüş sahibi olandan gümüş, koyun sahibi olan kişiden koyun, kumaş sahibi olan kişiden özel yemen kumaşı (burd-ü Yemânî) diyet olarak alınır.⁶⁷⁸

Harem bölgesinde veya haram aylarda veya ihramlıyken diyeti gerektirecek bir suç işleyen kişi tam diyete ilaveten diyetin üçte birini de öder.⁶⁷⁹

⁶⁷¹ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 460, 461

⁶⁷² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIX, 116

⁶⁷³ İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 102; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 65

⁶⁷⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IX, 288

⁶⁷⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 289

⁶⁷⁶ İbn Abdilber, *el-İstizkâru 'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, VIII, 55, قنادة عن سعيد بن المسيب وعن

عبد ربه عن أبي عياض عن عثمان وزيد قالا في الخطأ ثلاثون جذعة وثلاثون بنات لبون وعشرون بنات مخاض وعشرون بني لبون

⁶⁷⁷ قنادة عن سعيد بن المسيب وعن عبد ربه عن أبي عياض أن عثمان بن عفان وزيد بن ثابت، قالوا في المغلظة أربعون جذعة وخلفه وثلاثون حقة وثلاثون بنت لبون

قالوا في المغلظة أربعون جذعة وخلفه وثلاثون حقة وثلاثون بنت لبون

⁶⁷⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 292; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 40

⁶⁷⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 298; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 59

Her organın diyeti farklıdır. Başkasının vücudunun herhangi bir yerine zarar veren kişi bu zarara karşılık mağdura ödeme yapmak, onun zararını tazmin etmek zorundadır. Nebi (s.a.) organların diyeti konusunda şu sözleri söylemiştir:

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Nebi (s.a.) (diyet konusunda) “Parmaklar eşittir. Dişler eşittir. Ön dişler ile diğer dişler aynıdır. Başparmak ile orta parmak birbirine eşittir” buyurdu.⁶⁸⁰

Her bir diş için beş deve diyet gerekir.⁶⁸¹

Kemik kırmanın diyeti on devedir.⁶⁸²

Başkasına ait köleyi kemiği ortaya çıkacak kadar yaralayan veya bir dişini kıran kişi kölenin değerinin ondabirinin yarısını diyet olarak öder.⁶⁸³

İki kulak için tam diyet vardır.⁶⁸⁴

Dudakların her biri için yarım diyet vardır.⁶⁸⁵

Kaşlardan her biri için yarım diyet vardır.⁶⁸⁶

Göğüsler için tam diyet vardır.⁶⁸⁷

Gözlerden her biri için yarım diyet, iki göz için tam diyet vardır. Gözde görme kusuruna yol açan kişi şu hesaba göre diyet öder: Gözde görme kusurunu tespit etmek için yaralı göz kapatılarak sağlam gözle bakılır. Görüş alanının bittiği yer belirlenir. Sonra sağlam göz kapatılarak yaralı gözle bakılır ve böylece yaralı gözün sağlam göze oranla ne kadar zayıfladığı anlaşılabilir olur.⁶⁸⁸

⁶⁸⁰ Ebû Dâvud, “Diyet”, 20; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 104; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 234; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XIX, 99

⁶⁸¹ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 345; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 234

⁶⁸² Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 314; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 95; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 286

⁶⁸³ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 315

⁶⁸⁴ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 207

⁶⁸⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IX, 342; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 81

⁶⁸⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 321

⁶⁸⁷ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 251

⁶⁸⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 327; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 89

Tek gözü görenin gözü için tam diyet vardır.⁶⁸⁹ Tek gözü gören kişi, sağlam gözünü kasten (amden) oyup kör eden kişiden dilerse tam diyet alabileceği gibi dilerse de kısas olarak bir göz oyup yarım diyet (beşyüz dinar) alabilir. Şayet tek gözü gören kişinin sağlam gözü yanlışlıkla kör edilmişse bu göz için bin dinar diyet vardır.⁶⁹⁰

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ömer, kendi gözünü oyan kimsenin diyetini yine kendi âkilesine ödettirdi.⁶⁹¹

Şayet tek gözü gören kişi her iki gözü gören birinin bir gözünü amden parçalasa bin dinar diyet öder. Hata ile bu zararı verse beşyüz dinar öder.⁶⁹²

Göz kapaklarının tamamı için tam diyet vardır. Bunların bir tanesi için diyetin dörtte biri vardır.⁶⁹³

Görmeyen sadece boşluğu dolduran gözü oymada, çolak eli kesmede ve çürük dişi oymada diyetin üçte biri vardır.⁶⁹⁴

Katâde'ye göre bütününde diyet olan organın birden fazla olan parçalarında da kendi hisselerine göre diyet vardır. Eller ve parmaklar gibi.⁶⁹⁵

İki eli kesmenin diyeti ve iki ayağı kesmenin diyeti tam diyettir.⁶⁹⁶

Bir eli Allah yolunda kesilmiş bir kimsenin diğer elini kesmenin diyeti iki diyettir.⁶⁹⁷

Bir eli çolak olan birinin sağlam olan elini kesmenin diyeti iki el diyetidir.⁶⁹⁸

⁶⁸⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 331; İbn Kudâme, *el-Muğni*, XVIII, 200

⁶⁹⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 331; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 87

⁶⁹¹ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 412; İbn Abdilber, a.g.e., VIII,

⁶⁹² Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 330

⁶⁹³ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 205

⁶⁹⁴ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 272

⁶⁹⁵ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XIX, 80

⁶⁹⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 381; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 260

⁶⁹⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 379

⁶⁹⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 387

Katâde'ye göre başkası tarafından herhangi bir şekilde yaralanan kişi kendini yaralayandan kısas istememe onu affetme hakkına sahiptir. Şayet yaralayanı affederse bu durumda kısas hakkı düşer.⁶⁹⁹

Bir kimse bir başkasını karnından, gövdesinin yanından ya da sırtından yaralasa (câife) diyetin 1/3 ünü öder. Şayet yaralayıcı alet bir yerden girip diğer yerden çıkarsa iki yara sayılacağı için diyetin 2/3 ünü öder.⁷⁰⁰

Katâde'nin rivayetine göre duyma fonksiyonunu gidermede tam diyet vardır.⁷⁰¹

Katâde'ye göre cariyenin karnında ölen ceninin diyeti cariyenin bedelinin 1/10'unun yarısıdır.⁷⁰²

Kölenin diyetinin üst limiti, ne kadar yüksek olursa olsun kendi fiyatıdır.⁷⁰³

Zekeri işlevsiz hale getirmek tam diyeti gerektirir. Ancak zaten işlevsiz olan zekeri yaralamak eksik diyeti gerektirir. Çünkü zaten eksik menfaate sahiptir menfaati eksik olana tam olanla aynı diyet verilmez.⁷⁰⁴

Bir kimse cinsî münasebet esnasında karısının temas yolu ile idrar yolunun arasını yırtarsa diyetin üçte birini öder. Ancak kadın idrarını, dışkısını tutamaz hale gelmişse bu durumda tam diyet öder.⁷⁰⁵

Mecusînin diyeti yüzsekiz dirhemdir.⁷⁰⁶ Yahudi ve Hristiyanın diyeti ise dörtbin dirhemdir.⁷⁰⁷

Emân verilmiş olan gayri Müslim öldürülmez.⁷⁰⁸ Ehli cizyeden biri hata ile öldürülecek olursa katilin diyet ve keffâret ödemesi gerekir.⁷⁰⁹

⁶⁹⁹ Nevevî, a.g.e., XVIII, 483

⁷⁰⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 368; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 297; Nevevî, a.g.e., XIX, 74

⁷⁰¹ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 324; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 209; Nevevî, a.g.e., XIX, 82

⁷⁰² İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, II, 35

⁷⁰³ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 9

⁷⁰⁴ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 257; Nevevî, a.g.e., XIX, 115

⁷⁰⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 377; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 300

⁷⁰⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 127

⁷⁰⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 128

⁷⁰⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 257; Tahâvî, *Şerh Meânî'l-Âsâr*, IV, 171

⁷⁰⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III, 220

Baliğ olmayan çocuğun (sabi) ve delinin amden işlediği suçlar hata olarak değerlendirilir.⁷¹⁰ Şayet deli tam deliyse yani aklı başına hiç gelmiyorsa bu delinin öldürdüğü kişinin diyetini delinin âkilesi üstlenir. Çünkü delinin amden yaptıkları hata kabul edilir. Şayet deli bazen aklı yerine gelen biri ise bu durumda deliye kısas uygulanır.⁷¹¹

Akıllı ve bülüş çağına ulaşmış kişiye kısas cezası verilebilir.⁷¹²

Bir kimse hırsızlık yapsa ve içki içse sonra adam öldürürse bu durumda katile hırsızlık ve içki içme hadleri uygulandıktan sonra ona kısas yapılır.⁷¹³

Cenini öldürme suçunda kâtil diyet olarak gurre yani tam diyetin yarısının onda birini öder bu miktar beş deve veya elli dinara denk gelir.⁷¹⁴ Cenin et parçası halindeyse (mudğa) katil gurrenin üçte birini öder.⁷¹⁵ Katâde'den bu konuda vârid olan diğer bir rivayette ise Katâde "Cenin alaka (embriyo) halinde ise gurrenin üçte biri, et parçası halinde ise gurrenin üçte ikisini öder." demektedir.⁷¹⁶

Cenin köle ise annesinin değerinin onda biri onun gurre bedelidir.⁷¹⁷

Katilin gurre cezasına çarptırılması için cenini darbe ile öldürmüş olması gerekir. Ceninin darbe neticesinde öldüğü, darbeden hemen sonra ceninin düşmesi veya darbeden sonra ceninin düşmesine kadar annenin sürekli acı çekmesiyle anlaşılır.⁷¹⁸

Bir kimse hamile kadının düşük yapmasına neden olursa bu durumda bakılır şayet cenin tam teşekkül etmiş vaziyetteyse katil ceninden dolayı gurre öder. Çocuk

⁷¹⁰ Abdurrezzâk, *El-Musanef* IX, 474; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VIII, 50

⁷¹¹ İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VIII, 50

⁷¹² İbn Kudâme, *el-Muğni*, XVIII, 361

⁷¹³ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 20

⁷¹⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 63; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 129

⁷¹⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 56

⁷¹⁶ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 126

⁷¹⁷ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 135

⁷¹⁸ İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 124

bir an olsun nefes alabilirse katil tam diyet öder. Çocuk erkekse, kâtil bin dinar kızsı beşyüz dinar öder.⁷¹⁹

3. Ta'zir

Ta'zir had cezasından daha hafif bir şekilde caydırma amacıyla dövmehtir.⁷²⁰ Bir kimse bir başkasına seni zina ediyorken gördüm derse ta'zir edilir, had cezası uygulanmaz. Katâde'ye göre başkalarına sataşanlara ta'zir cezası verilir.⁷²¹

Bir kimse cariyesine “Ey zina yapan kadın” derse cariye de “Seninle zina yaptım” şeklinde cevap verirse Katâde'ye göre bu cariye doksan değnek dövülmek suretiyle celde cezasına çarptırılır.⁷²²

Katâde'ye göre bir kimse diğerine “ Livata yapan!” derse veya açıkça hakaret anlamı taşıyan sıfatlarla hakaret etse bu kişiye had cezası uygulanmaz. Tazir cezası verilir.⁷²³

Bir başkasına hırsız, münafık, içkici demenin cezası tazirdir.⁷²⁴

YARGILAMA (MUHAKEME) HUKUKU

1. Ehli kitabın birbirleri hakkındaki şahadetleri

Katâde'ye göre bir Yahudi'nin diğer bir Yahudi hakkındaki şahadeti bir Hıristiyan'ın diğer Hıristiyan hakkındaki şahadeti geçerlidir. Ancak bir Yahudi'nin Hıristiyan hakkındaki şahadeti ve bir Hıristiyan'ın Yahudi hakkındaki şahadeti geçerli değildir. Bir Müslüman'ın şahadeti tüm ehli kitap hakkında geçerlidir.⁷²⁵ Gayrimüslimin Müslüman hakkındaki şahadeti geçerli değildir. Gayrimüslim olan

⁷¹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 56; İbn Kudâme, a.g.e., XIX, 144

⁷²⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV, 561

⁷²¹ İbn Hazm, a.g.e., XI 278

⁷²² İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, XI 290

⁷²³ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 426; İbn Hazm, a.g.e., XI 284; İbn Kudâme, a.g.e., XX, 143; Nevevî, a.g.e., XX, 60

⁷²⁴ Abdurrezzâk, *El-Musannef* VII, 427

⁷²⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 129; İbn Hazm, a.g.e., IX, 410,411; İbn Kudâme, a.g.e., XXIII, 200

kişi Müslüman olduktan sonra aynı konuda şahitlik yapsa yine de o konudaki şahitliği geçerli değildir.⁷²⁶

2. Kölenin şahadeti

Katâde'ye göre kölenin şahadeti geçerli değildir. Şayet köle azad edildikten sonra aynı konuda şahitlik yaparsa yine de bu şahadeti kabul edilmez. Ancak köle aynı konuda değilse farklı konularda şahitlik yaparsa şahadeti kabul edilir.⁷²⁷

Mükateb köle talak, adam yaralama, şahâdet, miras ve diyet hükümlerinde köleden farksızdır.⁷²⁸

3. Şahitliğe şahitlik

Katâde'ye göre bir kimse bir başkasının herhangi bir konuya şahit olduğuna dair şahit olabilir. Ancak bu tür şahitlik ancak malla ilgili konularda caizdir. Had, talak, nikâh gibi konularda geçerli değildir.⁷²⁹

4. Kadının şahitliği

Katâde'ye göre normalde bir erkeğin şahadetinin kabul edildiği yerde iki kadının; iki erkeğin şahadetlerinin gerektiği yerde dört kadının şahadeti gerekir.⁷³⁰

Katâde'ye göre had cezalarının uygulanması, nikâh ve talâk hususlarında kadının şahitliği geçersizdir.⁷³¹

5. Kazif suçundan dolayı ceza almış olan kişinin şahitliği

Katâde'nin rivayetine göre iftira atma suçunu işleyen kişinin şahâdeti ebediyen kabul edilmez.⁷³²

⁷²⁶ İbn Kudâme, a.g.e., XXIII, 241

⁷²⁷ İbn Hazm, a.g.e., IX, 412; İbn Kudâme, a.g.e., XXIII, 241

⁷²⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 345

⁷²⁹ Mervezi, a.g.e., I, 284; İbn Hazm, a.g.e., IX, 439

⁷³⁰ İbn Hazm, a.g.e., IX, 399

⁷³¹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VII, 332

⁷³² Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 387; İbn Abdilber, a.g.e., VII, 108

6. Körün şahitliği

Katâde'ye göre körün şahadeti geçerlidir.⁷³³

7. Birinci dereceden akrabaların şahitliği

Katâde'ye göre kardeşlerin birbirleri hakkında şahitliği kardeşin tek şahit olmaması şartıyla geçerlidir.⁷³⁴

Aralarında yakınlık bulunan kişilerin şahitliği bu kimselerin adil olmaları şartıyla geçerlidir. Ancak herhalükârda babanın oğlu, oğlun babası hakkındaki şahitliği geçerli değildir.⁷³⁵

8. Sünnet olmayan kişinin şahitliği

Erkeklerin sünnet olması hususunda Katâde İbn Abbâs'ın Sünnetsiz (أُفْلَف) olanın şahâdeti caiz değil, namazı makbul değil ve kestiği kurban etini yemek mekruhtur.” dediğini rivayet etmektedir.⁷³⁶

Genel olarak suçlar, cezalar ve yargılama usulü konularındaki Katâde b. Diâme'nin görüşlerini sıralamış olduk. Değindiğimiz konular kişilerin ve kişiler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkardığı durumlardı. Şimdide devletler arasındaki ilişkinin ortaya koyduğu durumlara geçelim.

C. DEVLETLER UMUMİ HUKUKU

Doğal olarak dinimizde Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar, hak ve yükümlülük olarak birbirlerinden ayrılmışlardır.

Örneğin Kâfirler harem bölgesine giremezler. Şayet ihtiyaç varsa mesela işçi olarak tutulmuş olsalar bu durumda da ancak müste'men veya zimmî olanlar Hill bölgesindeki camilere girebilirler. Harem bölgesine giremezler.⁷³⁷

⁷³³ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 323

⁷³⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 343

⁷³⁵ Mervezi, a.g.e., I, 282

⁷³⁶ Abdurrezzak, *el-Musannef*, IV, 483; Cessâs a.g.e., II, 236

⁷³⁷ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XIX, 437

1. Cihat

Dinimiz Allah yolunda savaşanlara büyük mükâfatlar tayin etmiş savaşta ölenlere şehitliği, gazilere bol sevabı vaat etmiştir. Bu konuda Katâde, Enes'ten şu hadisi rivayet etmiştir:

Rasûlullah (s.a.) Allah'ın şöyle buyurduğunu söyledi: Allah yolunda savaşan kişiye ben kefilim. Eğer ölürse ona cenneti verdim. Şayet gazi olarak savaştan ayrılırsa onu sevap veya ganimetle yollarım.⁷³⁸

Nebi (s.a.) savaşta çocukları öldürmezdi.⁷³⁹

2. Savaş esirleri

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) esirlerden fidye almış bazılarını da öldürmüştür. Bu rivayetinden Katâde'nin maslahata göre esirlerin öldürülebileceği gibi fidye de alınabileceği görüşünde olduğunu anlıyoruz.⁷⁴⁰ Ancak Katâde'nin rivayet ettiği bir hadiste Nebi (s.a.) esirler hakkında silah kullanabilecek yaşta olanların öldürülmesini emretmektedir:

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.) “Müşriklerin savaşabilecek yaşta olanlarını (şeyh) öldürün savaşamayacak yaşta olanları öldürmeyin” buyurmuştur.⁷⁴¹ Nevevî, Ahmed b. Hanbel'in bu durumu gençlerin islam'a girmesinin umulmasına ancak yetişkinler için böyle bir beklentinin olmamasına bağladığını bildirmektedir.⁷⁴²

Katâde'ye göre Muhammed suresi 4. ayette esirler hakkında zikredilen “Onları (esirleri) ister karşılıksız ister fidye karşılığı serbest bırak” cümlesi⁷⁴³ Enfâl süresi 57. ayetindeki “Eğer onları savaşta yakalarsan, bunlar(a) vereceğin ceza) ile

⁷³⁸ Tirmizî, “Cihât”, 1

⁷³⁹ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, IV, 221

⁷⁴⁰ Abdurrezâk, a.g.e., V, 206; İbnü'l-Münzir, a.g.e., XI, 224

⁷⁴¹ Ebû Dâvud, “Cihat”, 121; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Ebî Dâvud*, VI, 170. Hadis zayıftır. قَتَادَةُ عَنْ

الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اقْتُلُوا شُبُوحَ الْمُشْرِكِينَ وَاسْتَبِقُوا شَرِّحَهُمْ Nevevî, a.g.e., XIX, 301; İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, V, 30;

⁷⁴² Nevevî, a.g.e., XIX, 301

⁷⁴³ فَإِذَا لَقَيْتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثَخَّنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَمَا مَّا بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَصَّعَ الْحَرْبُ أَوْ زَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَأُنْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ

arkalarındakileri de dağıt ki ibret alsınlar” cümlesi⁷⁴⁴ ile nesh edilmiştir.⁷⁴⁵ Bu ayete göre esirler cezalandırılmadan serbest bırakılamazlar.

3. Ganimetin taksimi

Aslında bir iç hukuk meselesi olmakla birlikte savaşın hemen akabinde cereyan ettiği için ganimet taksimi konusunu da devletler umumi hukuku başlığı altında ele alacağız.

Katâde’ye göre Müslümanlarla birlikte savaşa katılan ehli zimmete ve müşriklere⁷⁴⁶ savaştan önce anlaşmaya varılan meblağ ödenir.⁷⁴⁷

Enfâl süresi 41. ayetini (“Biliniz ki elde ettiğiniz ganimetlerin 5/1’i Allah’a, resulüne, yakın akrabalara, yetimlere ve fakirlere aittir.”) Katâde şöyle açıklamıştır: Elde edilen ganimet beşe ayrılır. Ganimetin 5/4’ü savaşanlara verilir. Kalan 5/1 lik kısım beşe ayrılır. Bir pay Allah ve resulüne, bir pay Rasûlullah’ın yakınlarına, bir pay yetimlere, bir pay yolculara⁷⁴⁸ bir pay da fakirlere verilir. Rasûlullah’ın (s.a.) vefatından sonra Onun akrabalarına verilen payı Allah yolunda dağıtma işini Hz. Ebu Bekir (r.a.) ve Ömer (r.a.) üstlendiler.⁷⁴⁹

Katâde’nin rivayetine göre düşmanlar Müslümanlara saldırıp mallarını yağmalasa ve daha sonra Müslümanlar galip gelip düşmanlardan mallarını almaya muvaffak olsa Hz. Ali’ye (r.a.) göre bu mallar ister ganimet olarak taksim edilmiş olsun ister taksim edilmemiş olsun eski sahiplerine verilir.⁷⁵⁰ Katâde’nin Hz. Ömer (r.a.) dayanan diğer bir rivayetinde ise “Mallar henüz taksim edilmemişse eski sahiplerine verilir. Ancak ganimet taksimi yapılmışsa artık malda eski sahibinin hakkı kalmamıştır.”⁷⁵¹denilmektedir. Katâde’nin Hz. Ali’den (r.a.) yaptığı bir diğer

⁷⁴⁴ فِيمَا تَنَفَّقْتُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلَفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ

⁷⁴⁵ İbnü'l-Münzir, a.g.e., XI, 230

⁷⁴⁶ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 177

⁷⁴⁷ İbn Hazm, a.g.e., VII, 334

⁷⁴⁸ Yolcudan (ائِنَّ السَّيْبِلِ) kasıt memleketinde mali durumu kötü olmadığı halde yolculuk esnasında memleketine dönecek parası kalmayıp yolda kalan kişidir. Bknz: İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIV, 336

⁷⁴⁹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 85, 95; Cessâs *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 243; İbn Kudâme, a.g.e., XIV, 275; Nevevî, a.g.e., XIX, 374

⁷⁵⁰ İbnü'l-Münzir, a.g.e., XI, 188

⁷⁵¹ İbnü'l-Münzir, a.g.e., XI, 188; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, IV, 301

rivayete göre ise ganimet malı artık bütün Müslümanların olmuştur. Bu malda eski sahibinin mülkiyeti kalmamıştır.⁷⁵²

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ali (r.a.) Bir kimsenin Müslümanların malını eline geçirmiş düşmandan Müslümanlara ait malı satın almasını caiz görmüştür.⁷⁵³

(KATÂDE B. DÎÂME'NİN)

II. ÖZEL HUKUK ALANINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Bu başlık altında Katâde'nin özel hukuk alanındaki görüşlerine, tespit edebildiğimiz kadarıyla yer vereceğiz.

A. MEDENİ HUKUK

1. Aile Hukuku

İslam dini evliliği teşvik etmiş evlilik dışı birliktelikleri veya evlenmeyi terk etmeyi yasaklamıştır. Bu konuda Katâde şu hadisi rivayet etmiştir:

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.) kişinin kendini ibadete verip evlenmemesini yasakladı.⁷⁵⁴

Mut'a yani süreli⁷⁵⁵ evlilik hususunda Katâde, Cabir b. Abdillâh kanalıyla (r.a.) Hz. Ömer'in kadınlarla yapılan mut'a nikâhını yasakladığını bu nikâhı yapanı cezalandıracağını rivayet etmiştir.⁷⁵⁶ Bu rivayetten anladığımız kadarıyla Katâde'ye göre mut'a nikâhı haram kılınan nikâh türlerindedir.

a. Evlenmenin unsur ve şartları

Veli, mehir ve iki şahit olmadan bir kadınla nikâh gerçekleşmez.⁷⁵⁷

⁷⁵² İbn Abdilber, a.g.e., V, 55

⁷⁵³ Tahâvî, a.g.e., IV, 301

⁷⁵⁴ Tirmizî, "Nikâh", 2; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XVI, 126

⁷⁵⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e., II, 5

⁷⁵⁶ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, III, 136 (عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ , عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ , قَالَ : " تَمَنَعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ , وَإِنَّ الرَّسُولَ هُوَ الرَّسُولُ وَإِنَّمَا كَانَتَا مُتَعَتَانِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَلَمَّا وَلِيَ عُمَرُ , خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ إِنَّ الْقُرْآنَ هُوَ الْقُرْآنُ , وَإِنَّ الرَّسُولَ هُوَ الرَّسُولُ , وَأَنْتُمْ لِعُمَرِ تَكْمُ , وَالْأُخْرَى مُنْعَةٌ)

(النِّسَاءِ); Cessâs a.g.e., III, 96

⁷⁵⁷ Abdurrezâk, a.g.e., VII, 273; Cessâs a.g.e., V, 239; İbn Kudâme, a.g.e., XIV, 360

aa. Evlenme engelleri

aaa. Sıhrî hısımlık

Bir kimse bir kadınla evlendikten sonra henüz cima yapmadan bulunduğu yerden ayrılıp başka bir yere gitse ve gittiği yerde de bir kadınla evlenip cima yaptıktan sonra son evlendiği kadının önceki kadının annesi olduğunu öğrense bu durumda erkek her iki kadından da ayrılır ve her ikisi erkeğe ebediyen haram olur.⁷⁵⁸

Bir kimse bir kadınla evlenip cima yaptıktan sonra bulunduğu yerden ayrılıp başka bir yere gitse ve gittiği yerde de bir kadınla evlenip cima yaptıktan sonra son evlendiği kadının önceki kadının öz kardeşi olduğunu öğrense bu durumda erkek son evlendiği kadından ayrılır ve ona mehrini öder. Boşandığı kadının iddeti bitmeden ilk karısına da yaklaşamaz.⁷⁵⁹

Bir kimse bir kadınla evlenip bu kadını hiç görmeden boşasa bu kimsenin oğlu babasının boşadığı kadınla evlenemez.⁷⁶⁰

Katâde İbni Mesud'un (r.a.) şu sözünü rivayet etmiştir. "Allah on iki kadını haram kıldı. Ben de on iki kadını mekruh görüyorum. Cârîye ve kardeşini bir nikâh altına almak, iki kız kardeşi bir nikâh altına almak, babanın cima yaptığı cariyeyle oğlun evlenmesi, çocuğun cima yaptığı cariyeyle babanın evlenmesi, bir kimsenin dübüründen cima yaptığı cariyeyle evlenmesi, bir kimseden boşanıp iddet beklemekte olan cariyeyle evlenmek, kocası olan cariyeyle evlenmek, bir kimsenin müşrik cariyesiyle evlenmesi, süt hala ve süt teyzeyle evlenmek."⁷⁶¹

Bir kimse zina ettiği kadının kızıyla evlenebilir mi sorusu bağlamında katâde şu rivayeti dile getirmiştir: "Hiçbir haram bir helali haram kılmaz."⁷⁶²

Katâde'nin rivayetine göre bir kimse karısının annesiyle zina yaparsa bu kişiye karısı haram olur.⁷⁶³

⁷⁵⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 206

⁷⁵⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 207

⁷⁶⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 272

⁷⁶¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 273

⁷⁶² Abdurrezzâk, *El-Musannef* VII, 199

Katâde'nin rivayet zincirinde yer aldığı Hz. Ali'ye (r.a) dayanan bir rivayete göre bir kimse evlendiği kadınla cima yapmadan kadını boşasa bu durumda boşadığı kadının annesiyle evlenebilir. Aynı şekilde bir kimse cima yapmadan boşadığı kadının kızıyla evlenebilir. Bu ayrılmaların boşama şeklinde olması şarttır. Şayet bir kimsenin cima yapmadığı ve boşamadığı karısı ölürse bu durumdaki kişinin ölen karısının kızıyla veya annesiyle evlenmesi imkânsızdır.⁷⁶⁴

Katâde'ye göre bir kimse cima yapmadan boşadığı bir kadının annesi ile evlenirse bu durumda boşanılan kadın, erkeğin karısının kızı (rebibe) olmuş olur.⁷⁶⁵

aab Süt hısımlığı

Katâde'ye göre evlenme engeli oluşturan emzirme müddeti iki yıldır. Çocuk, annesinden veya sütannesinden en fazla iki yıl süt emer. İki yıldan sonraki emzirmenin neseple, sütannelikle ilgisi yoktur.⁷⁶⁶

Süt akrabalığı oluşması için emilen sütün miktarı önemli değildir. Az da olsa süt emilirse akrabalık oluşur.⁷⁶⁷ Ancak Katâde'nin rivayet zincirinde yer aldığı ve Ümmü Fazl'ın da (r.a.) Nebi'den (s.a.) yaptığı bir rivayete göre bir ya da iki kere emzirmek veya emmekle akrabalık oluşmaz.⁷⁶⁸

Bir kimse yanlışlıkla sütkız kardeşiyle evlense bu evlilik o kişiyi muhsan kılmaz.⁷⁶⁹

Süt dolayısıyla akrabalık iddiasının ispatı için dört kadın yeterlidir.⁷⁷⁰

⁷⁶³ Cessâs a.g.e., III, 51

⁷⁶⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III, 70; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, V, 458

⁷⁶⁵ İbn Abdilber, a.g.e., V, 458

⁷⁶⁶ Nevevî, a.g.e., XVIII, 212

⁷⁶⁷ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 249; İbn Kudâme, *el-Muğni*, XVIII, 71

⁷⁶⁸ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 250; İbn Mâce, "Nikâh" 35, *Elbânî, sahih*. (حدثنا عبدة عن أبي عروبة عن قتادة عن أبي الخليل عن عبد الله بن الحارث عن أم الفضل قالت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (لا تحرم الرضعة ولا الرضعتان ولا المصة ولا المصتان))

⁷⁶⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 205

⁷⁷⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 483; İbn Kudâme, a.g.e., XVIII, 110

aac Din farklılığı

Katâde'ye göre kocası gayrimüslim olan bir kadın, Müslüman olduğu anda kocasıyla olan nikâhı münfesih olur. Şayet kadın, boşanmadan dolayı iddet bekliyorken koca, Müslüman olursa nikâhları devam eder. Şayet ikisi birden Müslüman olsalar nikâhları baki kalır. Şayet koca Müslüman olursa ve kadın ehli kitap ise nikâh devam eder. Ancak kadın ehli kitaptan değilse nikâh iptal olur.⁷⁷¹

aad Zina

Katâde'ye göre zina yapan erkek veya kadın ancak kendisi gibi zina yapanla evlenebilir.⁷⁷² Bir kimsenin zina ettiği kadınla evlenebilmesi için ikisinin de yaptıkları günaha tövbe etmeleri gerekir.⁷⁷³

aae Kölelik

Kölenin evliliği efendisinin iznine bağlıdır. Şayet köle efendisinin izni olmadan evlenirse bu durumda nikâhın geçerliliği efendinin iznine bağlı kalır. Kölenin efendisi evliliği geçerli kılabileceği gibi evliliğe son da verebilir.⁷⁷⁴

Kölenin nikâhı altında en fazla iki kadın olabilir.⁷⁷⁵

Nebi (s.a.) kocası köle olan kadına evliliği hususunda muhayyerlik hakkı tanımıştır.⁷⁷⁶

Hür bir kimse günaha girme tehlikesi altındaysa cariyeye evlenmesinde bir sakınca yoktur.⁷⁷⁷

Bir kadın kocasının tamamını mülk edinse yani kocası kendisinin kölesi olsa bu durumda aralarındaki nikâh iptal olur.⁷⁷⁸

⁷⁷¹ Cessâs a.g.e., V, 329; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VII, 312; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XVI, 299

⁷⁷² İbn Hazm, a.g.e., IX, 475

⁷⁷³ Nevevî, a.g.e., XVI, 221

⁷⁷⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VII, 242; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, V, 515

⁷⁷⁵ İbn Abdilber, a.g.e., V, 513; İbn Kudâme, a.g.e., XV, 43

⁷⁷⁶ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, III, 490; Cessâs a.g.e., III, 82

⁷⁷⁷ İbn Abdilber, a.g.e., V, 480; İbn Kudâme, a.g.e., XV, 160

aaf İddet bekliyor olmak

Katâde'nin rivayetine göre bir adam henüz iddeti bitmemiş olan bir kadınla evlendi. Bu durum Hz. Ömer'e (r.a.) haber verildi. Hz. Ömer (r.a.) onlara ta'zir cezası verdikten sonra kadına mehri misil verilmesine ve bir daha birbirleriyle evlenememeleri üzere boşanmalarına hükmetti.⁷⁷⁹

aag Dört kadınla evli olmak

Bir erkek en fazla dört kadınla aynı anda evli olabilir.⁷⁸⁰ Dört kadınla evli olan bir kimse beşinci kadın evlenemez.

aah Helal kılma niyetiyle yapılan evlilik

Kesin bir şekilde karısını boşamış ve karısının iddet süresini de beklemiş bir kimse eski eşini kendisine tekrar helal kılmak niyetiyle bir başkasıyla evlendirse bu ikinci koca kadını boşasa da kadın yine de eski kocaya helal olmaz. Helal kılma niyetiyle yapılan evlilikler geçersizdir.⁷⁸¹

ab Evliliğin şarta bağlı olması

Katâde'ye göre nikâh akdinden önce nikâhla ilgili bir hususta şart koşulmuşsa bu şart sahih olmaz.⁷⁸²

Nikâhtan önce yapılan şartlar ve boşamalar geçersizdir. Nikâhtan sonra yapılan şartlar muteberdir. Bir kimse bir kadınla nikâh kıydıktan sonra filan şeyi yaparsan boş olursun derse bu şart geçerlidir.⁷⁸³

b. Evlilikte vekâlet

Bir kimse bir erkeğin vekili olarak bir kadını isteyip nikâh kıysa daha sonra erkek bu konuda vekâlet verdiğini inkâr etse evlilik akdinin yapılmış olmasından

⁷⁷⁸ İbn Abdilber, a.g.e., V, 516, 517

⁷⁷⁹ Tahâvî, a.g.e., IV, 104

⁷⁸⁰ Cessâs a.g.e., V, 239

⁷⁸¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 267; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XV, 259

⁷⁸² Nevevî, a.g.e., XVI, 255

⁷⁸³ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 7

ötürü kadına mehrin yarısı ödenir. Ve bu mehri vekil öder. Vekilin evlilik hususunda koca tarafından vekil kılındığına dair delili varsa bu durumda mehri koca öder.⁷⁸⁴

c. Evlilikte velayet

Katâde'nin rivayetine göre Nebi (s.a.) “Veli ve iki âdil şahit olmadan nikâh kıyılmaz.” buyurmuştur.⁷⁸⁵

Katâde'ye göre henüz bâliğ olmamış iki çocuğu çocukların babaları (velileri) evlendirebilir. Ancak her iki çocuk henüz baliğ olmadan ölse çocukların arasında miras olmaz.⁷⁸⁶

Velilerin evlendirdikleri bülüğ çağına ulaşmamış karı ve kocayı veliler ayırabilir, nikâhı feshedebilirler.⁷⁸⁷

Henüz bülüğ çağına ermemiş kızı babası ve babası dışındaki velilerden biri evlendirebilir. Ancak bu durumda kız bülüğ çağına erince evlilik hususunda muhayyer olur.⁷⁸⁸

Şayet bir kadını iki velisi ayrı ayrı kimselerle evlendirirse ilk velinin kıydığı nikâh geçerli olur. İkinci nikâhtaki erkek, kadınla cima yapmış olsa da nikâh geçersizdir. Ancak kadın bu erkekten mehir alır ve iddet bekler. İlk koca, iddet süresi bitmeden kadına yaklaşamaz.⁷⁸⁹

Bu konuda Katâde şu hadisi rivayet etmiştir: Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.) “Herhangi bir kadını iki veli evlendirirse ilk evlendirenin evliliği geçerlidir. Herhangi bir kimse iki kişiye aynı şeyi satarsa mal ilk sattığı kişininindir.”⁷⁹⁰ buyurmuştur.

⁷⁸⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 222

⁷⁸⁵ Beyhakî, “Kitâbu'l-Cenâiz”, 106 *قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل*; Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 196

⁷⁸⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 165; Mervezi, a.g.e., I, 126; İbn Hazm, a.g.e., IX, 463

⁷⁸⁷ İbn Kudâme, a.g.e., XIV, 458

⁷⁸⁸ İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, V, 405; İbn Kudâme, a.g.e., XIV, 431

⁷⁸⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 231; İbn Kudâme, a.g.e., XIV, 474

⁷⁹⁰ Ebû Dâvud, “Nikah”, 22; Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, V, 8. (Hadîsin isnâdı zayıftır.) Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 232

Hristiyan bir baba Müslüman kızını bir Müslümanla evlendirebilir. Bu nikâh geçerli bir nikâh olur.⁷⁹¹

d. Evlenme akdi ve sonuçları

da. Mehir

Kadının mehri ne zaman hak edeceği ile ilgili olarak katâde, Hz. Ömer ve Hz. Ali'den şu rivayeti almıştır. “Koca perdeleri örter ve kapıları kapatırsa kadına mehir ve iddet vacip olur.”⁷⁹²

Bir kimse evlendiği zaman hanımıyla cima yapmadan önce ona mehrin bir kısmını vermelidir.⁷⁹³

Katâde'ye göre bir kimse cariyesini azâd etse ve bu azâdı onun mehri kılıp cariyesiyle evlense ve henüz cariyeye ilişkiye girmeden onu boşasa kadının adama ödeyeceği bir şey yoktur. Artık cariyeye değildir.⁷⁹⁴

“Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Ancak kadının, ya da nikâh bağı elinde bulunanın (payından) vazgeçmesi başka” ayetine⁷⁹⁵ gelince, Katâde'ye göre bu ayette geçen nikâh bağını elinde bulunduran cümlesinden koca kastedilmektedir.⁷⁹⁶

Mehir üç durumda âcil olur: Talâk, kadının bulunduğu şehri terk etme ve bir başka kadınla daha evlilik yapma. Bütün bu durumlarda mehir âciliyet kesbeder.⁷⁹⁷

Bir kimse evlendiği ve henüz cima yapmadığı kadının isyankâr, günahkâr, kötü bir kadın olduğunu öğrenip onu boşasa kadına bir şey vermesi gerekmez.⁷⁹⁸

⁷⁹¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 233

⁷⁹² Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 285 (أن عمر وعلياً قالاً إذا أغلق باباً وأرخی ستراً فلها الصداق وعليها العدة); İbn Abdilber, a.g.e., V, 434

⁷⁹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIV, 415

⁷⁹⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, IX, 506

⁷⁹⁵ (2/ Bakara, 237) وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يُعْفُونَ أَوْ يُعْفُوا

⁷⁹⁶ İbn Hazm, a.g.e., IX, 512; *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 151

⁷⁹⁷ İbn Kudâme, a.g.e., XV, 362

⁷⁹⁸ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VI, 247

Zina suçu sebebiyle ceza almış bir erkek böyle bir ceza aldığını gizleyerek, açıklamayarak bir kadınla evlense bu durumda erkek, kadınla cima yapmışsa kadın dilerse mehrini alır ve erkeği boşar. Şayet cima yapmamışlarsa kadın mehrin yarısını alıp adamı boşama hakkına sahiptir.

Aynı durumda kadın olursa yani kadın zina suçu sebebiyle cezalandırılmış olduğunu gizleyerek biriyle evlenirse ve cima yaparsa yine de mehrini alır. Kadının bu durumunu gizleyen veli mehri erkeğe tazmin eder. Eğer kadının velisi de kadının bu durumunu bilmiyorsa onun bir şey tazmin etmesi gerekmez. Şayet erkek bu durumdaki kadınla cima yapmamışsa evlilik konusunda muhayyerdir. Kadına bir şey ödemez.⁷⁹⁹

Cüzzam, delilik ve bunun gibi kusurları olan bir erkek bu kusurlarını gizleyerek bir kadınla evlenip onunla cima yapsa bu kadın mehri hak etmiştir. Kocasıyla boşanma hususunda da muhayyerdir. Ancak cimadan evvel kocasındaki kusurları öğrense kadın muhayyer olup mehrin yarısını hak eder.⁸⁰⁰

Bir adamın beş tane kızı olsa bunlardan bir tanesini evlendirse bu kadın kendi yerine kız kardeşini gerdeğe soksa bu durumda cima yapılan kadın mehri hak eder. Bu mehri koca öder. Kocanın ödediği mehri kadının babası tazmin eder. Koca asıl karısına cima yaptığı kadının iddeti bitmeden yaklaşamaz.⁸⁰¹

Bir kimse kölesine evlilik izni verdikten sonra köle evlenirse bu durumdaki köle evleneceği kadına mehri kendi öder. Şayet kölenin efendisi mehri üstlenirse mehrin miktarı kölenin fiyatından fazla olsa da mehri efendi öder.⁸⁰²

Katâde'nin rivayetine göre Rasûlullâh (s.a.) “ İslâm'da şîğar akdi (iki kişinin karşılıklı olarak birbirlerine kızlarını mehirsiz olmak üzere nikâh etmeleridir.⁸⁰³) yoktur.” buyurmuştur.⁸⁰⁴

⁷⁹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 248

⁸⁰⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 249

⁸⁰¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 252

⁸⁰² Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 284

⁸⁰³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV, 417

⁸⁰⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 184

db.Velime

Katâde'nin rivayetine göre Nebi (s.a.) “Velime birinci gün haktır. İkinci gün mâruftur (iyiliktir), üçüncü gün riya, gösteriştir” buyurmuştur.⁸⁰⁵ Bu hadise göre bir kimse birinci gün düğün yemeğine davet edilse davete icabet etmesi vaciptir. İkinci gün davet edilse icabet etmesi müstehaptır. Üçüncü gün davet edilse icabet etmesi mekruhtur.⁸⁰⁶

e. Boşanma ve sonuçları

Katâde'ye göre kadınların ne boşanmada ne de nikâhta şahitlikleri geçerlidir.⁸⁰⁷

Cima yapmaya muktedir olamayan kocaya durumunun kesinleşmesi için süre tanınır. Bu süre sonunda hala cimaya muktedir değilse karı kocanın nikâhı feshedilir. Ancak kadın kocasının bir kere kendisiyle cima yaptığını itiraf ederse bu durumda kocanın cimaya muktedir olduğu sabit olur.⁸⁰⁸

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ömer (r.a.) cinsel olarak iktidarsız olan kocalara bir yıl mühlet veriyordu. Şayet koca cinselliğe güç yetirebilirse sorun çözülmüyordu ancak koca bir sene zarfında cinselliğe güç yetiremese bu durumda aralarını tefrik ediyordu.⁸⁰⁹

ea. Boşama ehliyeti

Katâde'ye göre akli gidip gelen bunağın azâd etmesi ve boşaması geçerli değildir.⁸¹⁰ Konuşamayan delinin hanımını, onun yerine velisi boşar.⁸¹¹

Dilsizin yerine velisi boşar.⁸¹²

⁸⁰⁵ Ebu Davut, “Et’ime”, 3; Elbâni, hadisin zayıftır.; Abdurrezzâk, a.g.e., X, 447 *الْوَلِيمَةُ أَوْلُ يَوْمِ حَقِّ*; Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l-Muhezzeb*, XVI, 399;

⁸⁰⁶ Nevevî, a.g.e., XVI, 399

⁸⁰⁷ İbn Hazm, a.g.e., IX, 397

⁸⁰⁸ İbn Abdilber, *el-İstizkâru’l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi’l-Emsâr*, VI, 196; İbn Kudâme, a.g.e., XV, 308,318

⁸⁰⁹ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 197

⁸¹⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 78

⁸¹¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 79

⁸¹² Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 81

Sarhoşun boşaması geçerli değildir. Sarhoş olmadığı halde aklı melekesini kaybeden kişinin bu durumda gerçekleştirdiği boşama da muteber değildir.⁸¹³

Buluğa ermemiş sabînin talakı geçerli değildir.⁸¹⁴

Müşrik iken Müslüman olan karı kocanın İslam'dan önceki talâklarının hükmü yoktur.⁸¹⁵

Ehlikitaptan olan karı, boşama ve iddet hükümlerinde Müslüman kadın gibidir.⁸¹⁶

Katâde'ye göre mükrehin talâkı geçerlidir. Hanımından boşanması için ikrah edilen kimse hanımını boşarsa bu boşama geçerlidir. Boşamanın ikrah sonucu gerçekleşmesi önemli değildir.⁸¹⁷

Bir erkek kendisindeki çare bulunamayan hastalığı gizleyerek evlense kadın bu duruma muttali olduğu an muhayyer olur. Dilerse evliliğe son verebilir.⁸¹⁸

eb. Boşama sözleri ve istisna

Katâde'nin rivayetine göre üç şeyin şakası ciddi gibi sonuç doğurur. Bunlar nikâh, talak ve köle azâd etmektir.⁸¹⁹

Meşru bir evlilik üç boşama ile sona erer. Katâde'nin Enes'ten yaptığı rivayete göre bir adam Nebi'ye (s.a.) gelerek sordu:

“Ey Allah'ın Resülü, Allah Kur'an'da talâkı iki defa zikretmiştir. Üçüncüsü nerededir?

Nebi (s.a.) : “Ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır”⁸²⁰ ayetini okudu.⁸²¹

⁸¹³ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 82; İbn Kudâme, a.g.e., XVI, 228

⁸¹⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 84

⁸¹⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 181

⁸¹⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 181

⁸¹⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 410; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an* V, 15; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, VIII, 332

⁸¹⁸ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 71

⁸¹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 133; İbn Abdilber, a.g.e., V, 543

Katâde'nin Hz. Hasan'a dayandırdığı rivayete göre Hz. Hasan, "Her helal bana haram olsun" sözünün yemin ifade ettiğini söylemiştir.⁸²² Yani boşama sözü değildir. Yemin keffareti gerekir.

"Ailene katıl" cümlesi boşama sözlerinden değildir.⁸²³

Bir kimse hanımına "İnşaallah boşsun." derse talâk vaki olur. Çünkü yüce Allah talâka izin vermekle onu dilemiştir.⁸²⁴

Boşama lafzının anlamını pekiştiren, vurgulayan "elbette, bâin, kesinlikle, ev dolusu"⁸²⁵ gibi lafızlar üç boşama manasına delalet eder.⁸²⁶

Hürsün, boşsun gibi lafızlar ve "git evlen" cümlesi bir boşama manasına gelir. Bir kimse hanımına "benim karım değilsin" derse ve bu sözüyle boşamayı kastederse bu söz bir boşama ifade eder.⁸²⁷

"İpin boynunda, ipin serbest" cümleleri normalde bir ric'î talâk ifade eder. Bununla birlikte kişinin niyeti neyse asıl olan da odur.⁸²⁸

Yarım talak, çeyrek talak gibi ifadeler bir boşama manasına gelir.⁸²⁹ "Ellerini boşadım." ifadesi normal boşama ifadesi gibi değerlendirilir.⁸³⁰

Bir kimse hanımına üç defa "iddet bekle" derse kadın üç talakla boşanmış olur. Ancak koca son iki "iddet bekle" cümlesinden ilk cümleyi teyit etmeyi kastetmişse bu kastı geçerlidir.⁸³¹

Katâde'nin rivayetine göre bir kimsenin dört hanımı olsa ve bu hanımlarının hepsine hitaben aranızda "bir talakı", "iki talakı", "üç talakı" veya "dört talakı

⁸²⁰ 2/Bakara,229

⁸²¹ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XVII, 70

⁸²² Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VI, 402; Nevevî, a.g.e., XVII, 115

⁸²³ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 367

⁸²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XVI, 430

⁸²⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 374

⁸²⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 359

⁸²⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 363, 366, 368

⁸²⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 370; İbn Abdilber, a.g.e., VI, 15

⁸²⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 373; İbn Kudâme, a.g.e., XVI, 488

⁸³⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 373

⁸³¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 364

paylaşın.” derse bu ifade ile kaç karısı olursa olsun her bir karısı için bir talakla boşama meydana gelir. Çünkü kocanın zikrettiği talak adedini kendi aralarında paylaşırlar. Koca, “Bir talakı paylaşın.” dediği zaman bir dörde bölünür. Her kadına çeyrek talak düşer çeyrek talak demek tam talak demektir. Bu durum dört talaka kadar bu şekildedir ancak koca hanımlarına hitaben beş, altı, yedi veya sekiz talak ifadesini kullanırsa her bir hanımı için iki talakla boşama manasına gelir. Bu kimse boşama için dokuz veya daha fazla bir sayıyı zikrederse hanımlarının hepsi üç talakla boş olur.⁸³²

Birden fazla karısı olan adam karılarına hitaben “Sizden birinizi bir talâkla boşadım.” derse kadınlar aralarında kura çekip boşanmış olan kadını belirlerler.⁸³³

Bir kimse hanımının belli bir eve girmemesi üzerine üç talakla yemin ettikten sonra hanımını bir talakla boşayıp iddet süresinden sonra hanımıyla tekrar evlendikten sonra kadın kocasının yemin ettiği eve girse bu durum karı kocanın evliliğine zarar vermez. Çünkü arada bir ayrılık ve yeni bir nikâh vardır.⁸³⁴

Katâde'nin rivayetine göre bir kimse hanımına “Talâk-ı haracla (sıkıştırılmış, Sünnî olmayan talâk) seni boşadım.” derse bu talak üç boşama manasına gelir.⁸³⁵

Bir kimsenin içinden, sesli konuşmadan kendi kendine hanımını boşaması hüküm ifade etmez.⁸³⁶

Mektup yoluyla boşama geçerlidir. Kadına ulaşan kâğıtta yazılı boşama cümlesi kadına söylenmiş boşama sözü gibidir.⁸³⁷

Hanımını boşadıktan sonra boşadığını inkâr eden kimse yemin ettirilir. Bu işin vebali bu kimsenin boynundadır.⁸³⁸

⁸³² Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 373; İbn Kudâme, a.g.e., XVI, 493

⁸³³ İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 7

⁸³⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 434

⁸³⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 365

⁸³⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 412

⁸³⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 414

⁸³⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 414

Bir kimse karısının talâkını güneşin doğması, Ramazan ayının başlaması gibi gerçekleşmesi kesin durumlara bağlarsa bu durumda talâk derhal gerçekleşir. Çünkü evlilik zamanla sınırlandırılmaz.⁸³⁹

Cariyeyi satmak onu boşamak hükmündedir.⁸⁴⁰

Boşanma lafızlarını kullanan kişi bu lafızlardan sonra istisna edatı getirip boşanmayı herhangi bir kayda bağlayabilir. Âlimler arasında istisna kaydının ne kadar geciktirilebileceği hususunda ihtilaf olmuştur. Katâde'ye göre meclisten ayrılmadıkça veya herhangi bir şey hakkında konuşmadıkça istisna edatını kullanabilir.⁸⁴¹

ec. Boşanmada şahitlik

Katâde'ye göre kadınların ne boşamada ne de nikâhta şahitlikleri geçerlidir.⁸⁴²

ed. Boşanma çeşitleri

eda. Zihar

Zihar, bir kimsenin kendi hanımını veya herhangi bir organını, kendisine nikâhı ebediyen haram bulunan bir kadına veya bu kadının bakılması caiz olmayan bir uzvuna benzetmesidir.⁸⁴³

Zihar geçici bir süreyle kayıtlı olarak yapılabilir. Mesela bir kimse hanımına “Senin sırtın bana bir ay süreyle anamın sırtı gibidir” diyebilir. Belirtilen vakit dolunca ziharın hükmü herhangi bir keffarete gerek kalmadan zâil olur. Zihar ya vaktin bitmesiyle biter ya da keffaretle biter.⁸⁴⁴

Zihar yapan kişi keffâret ödemedikçe hanımıyla cima yapamaz. Ancak hanımını öpebilir, ona yaklaşabilir ve onunla fiziksel temasta bulunabilir.⁸⁴⁵ Mücadele suresi 3. ayetinde zihar ile ilgili olarak “Kadınlarından zihar yaparak

⁸³⁹ İbn Kudâme, a.g.e., XVI, 331

⁸⁴⁰ İbn Abdilber, *el-İstizkâru 'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, V, 498

⁸⁴¹ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu 'l-Muhezzeb*, XVII, 150

⁸⁴² İbn Hazm, *el-Muhallâ bi 'l-Âsâr*, IX, 397

⁸⁴³ Bilmen, *Ömer Nasuhi, Hukuku Islâmiyye ve Istilahatı Fıkhîyye Kâmusu*, II, 310

⁸⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XVII, 204; Nevevî, a.g.e., XVII, 354

⁸⁴⁵ Mervezi, a.g.e., I, 192

ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler.” buyrulmaktadır. Bu ayetteki dokunmak, cima etmek manasındadır.⁸⁴⁶

Zihar keffareti Mücadele süresinin üçüncü ayetinde belirtildiği gibi köle azat etmek şayet köle bulunamazsa peşpeşe olmak kaydıyla altmış gün oruç tutmak eğer oruca da güç yetirilemiyorsa altmış fakiri doyurmaktır.⁸⁴⁷ Şayet bir kimse azat edebileceği bir köle bulamadıktan sonra oruç tutmaya başlasa ve henüz iki ay dolmadan azat edebileceği bir köle bulsa bu durumdaki kişinin orucu boşa gitmez orucuna devam eder bu şekilde keffaret tamamlanmış olur.⁸⁴⁸

Zihar keffâreti olarak oruç tutmakta olan kişi hastalığından dolayı bazı günler oruç tutamazsa iyileştiği zaman oruç tutmaya devam eder. Yeniden altmış gün orucuna başlamaz. Tutmadığı günleri kaza eder.⁸⁴⁹

Bir kimse bir mecliste hanımına birkaç defa zihar yapsa tek zihar yapmış kabul edilir. Ancak farklı meclislerde yapılan ziharların her biri bir zihardır. Bu durum yemin konusunda da böyledir.⁸⁵⁰

Hanımına zihar yapan bir kimse henüz belirttiği süre dolmadan eşini tamamen boşasa daha sonra kadın tekrar kocasına dönse önceki birlikteliklerinde yaptıkları ziharın vakti henüz dolmamış olsa da artık o ziharın bir hükmü kalmamıştır.⁸⁵¹

Zihar yapılan kadın henüz zihar keffareti ödenmeden önce ölse koca, zihar keffaretini ödeyip karısına mirasçı olabilir.⁸⁵²

⁸⁴⁶ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 54

⁸⁴⁷ 58 Mücadele 3\4: وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ تُوعِظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامُ سِتِّينَ مَسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ

⁸⁴⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 427; Mervezi, a.g.e., I, 188; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 267

⁸⁴⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 428

⁸⁵⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VI, 437; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 275

⁸⁵¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 433; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 211; Nevevî, a.g.e., XVII, 362

⁸⁵² Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 432; Mervezi, a.g.e., I, 193; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 210

Yaptığı zihardan dönen kişiye keffâret gerekmez.⁸⁵³ Bir kimse hanımına zihar yaptıktan sonra dört ay boyunca hanımına yaklaşmasa ve zihar keffâretini ödemesi bu kimse îlâ yapmış olur.⁸⁵⁴

Evlilikten önce henüz arada nikâh bağı olmadan geleceğe matuf olarak yapılan zihar geçersizdir.⁸⁵⁵

Bir kimse cariyesine de zihar yapabilir. Bu durumda dahi keffâret gerekir. Bir kimse ancak nikâhı altında olana veya sahibi olduğu cariyeye zihar yapabilir.⁸⁵⁶

Bir kimse hanımına zihar yaptıktan sonra keffâret ödemediği takdirde hanımıyla cima yaparsa bu kişinin iki keffâret ödemesi gerekir.⁸⁵⁷

Bir kimse hanımına "Sen bana haramsın" derse bu durumda kocanın zihar keffâreti ödemesi gerekir.⁸⁵⁸

edb. Îlâ

Îlâ kocanın karısına yaklaşmayacağına dair yemin etmesidir.⁸⁵⁹ Yeminsiz îlâ olmaz.⁸⁶⁰

Bir kimse eşine dört ay veya daha fazla yaklaşmamak üzere yemin ederse bu kimse derhal mûlî (îlâ yemini eden) olmaz. Yemininde kullandığı süre ne olursa olsun önemli olan dört ay hanımına yaklaşmamasıdır. Çünkü Kur'an'da Yüce Allah "Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır"⁸⁶¹ buyurmuştur. Bir kimse yemin ederken süreyi hiç belirtmese veya üç aydan az bir süreyi zikrederse ve dört ay hanımına yaklaşmasa îlâ yapmış olur.⁸⁶²

⁸⁵³ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 441

⁸⁵⁴ Mervezi, a.g.e., I, 185

⁸⁵⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 444

⁸⁵⁶ İbn Abdilber, *el-İstizkârü 'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, VI, 50; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 202

⁸⁵⁷ Cessâs, *Ahkâmu 'l-Kur'ân*, V, 306; İbn Abdilber, a.g.e., VI, 52

⁸⁵⁸ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 21

⁸⁵⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku Islâmiyye ve Istılahatı Fıkhîyye Kâmusu*, II, 290

⁸⁶⁰ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 41

⁸⁶¹ 2/Bakara, 226: **لَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ**

⁸⁶² Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 447; Cessâs a.g.e., II, 46; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 104

Hanımına îlâ yapan kişi eğer yemininden dönerse keffâret öder.⁸⁶³

Bir kimse hanımına öfkeleneneğine ya da onu üzeceğine veya onu mahrum bırakacağına yahut aynı yastığa baş koymayacağına dair yemin etse bu durumda îlâ yapmış sayılmaz.⁸⁶⁴

Îlâ yapan koca henüz dört aylık müddet dolmadan ölürse kadın kocasına mirasçı olur.⁸⁶⁵

Îlâ yapan koca henüz dört aylık müddet dolmadan hanımını boşarsa îlânın hükmü kalmaz. Talak, îlâyı hükümsüz bırakır.⁸⁶⁶

Bir kimse hanımına îlâ yaptıktan sonra dört ay boyunca hanımına yaklaşmasa bu durumda kadın bir talakla boşanmış olur. Kadın bir boşama iddeti beklemeye başlar.⁸⁶⁷ Talakın vaki olmasıyla îlâ bitmiş olur. Tekrar îlâ yapmak için yeniden yemin gerekir.⁸⁶⁸

Koca, nikâhtan sonra henüz cima yapmadan îlâ yaparsa bu îlâ geçerlidir. Keffâret gerektirir.⁸⁶⁹

edc Liân

Liân, karısının zina ettiğini veya karısının çocuğunun zinadan hâsıl olduğunu iddia eden ve bunu ispatlayamayan kimsenin hâkim huzurunda belirli bir şekilde hanımıyla karşılıklı yeminleşmesidir. Liân sonunda hâkim, tarafların evliliğine son verir.⁸⁷⁰

⁸⁶³ İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 152

⁸⁶⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 449

⁸⁶⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 464

⁸⁶⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 465

⁸⁶⁷ İbn Abdilber, *el-İstizkâru 'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, VI, 36

⁸⁶⁸ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 41

⁸⁶⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 467; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 288

⁸⁷⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku Islâmiyye ve Istilahatı Fikhîyye Kâmusu*, II, 325; Diyanet İslam İlmihali, II, 237, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2006

Katâde'ye göre liân yapılan eşle cima yapılmış olup olmaması liân hususunda bir fark oluşturmaz.⁸⁷¹ Ancak cima yapılmamış bir kadına boşandıktan sonra mehrin yarısı verilir.⁸⁷²

Bir kimse karısının zina ettiğini veya karısının çocuğunun zinadan hâsıl olma bir çocuk olduğunu iddia ettikten sonra karısıyla liân yapmadan onu bâin olarak boşasa bu adam karısıyla liân yapamaz. Çünkü liân evli çiftler arasında yapılır. Eğer lian yaparsa had cezasına çarptırılır.⁸⁷³ Çünkü yabancı bir kadına iftira etmiştir.

Bir kimse hanımının zina ettiğini iddasından sonra hanımıyla liân yapsa sonra kadına tekrar ama başkasıyla zina isnadında bulunsa bu durumda Katâde'ye göre adam iftira haddine çarptırılır. Çünkü liân evli olan çiftler arasında kazf cezasını düşürür. Oysaki eski eşi artık ona yabancısıdır.⁸⁷⁴

Bir kimse boşadığı ve iddet süresini doldurmamış hanımına liân yapabilir.⁸⁷⁵

edd. Sünni talâk

Sünnete uygun talâk veya iddet talâkı bir kimsenin hayızdan temizlenen karısını onunla cima yapmadan bir boşamayla boşamasıdır.⁸⁷⁶ Bu şekilde boşanan kadın her talâkın ardından bir hayız müddeti iddet bekler.⁸⁷⁷

ede. Hulû

Kadın, boşamasına karşılık kocasına mal verebilir. Bu durumda koca, malı kabul ettiği an boşamak istemese dahi bir talak gerçekleşmiş olur.⁸⁷⁸ Malı kabul etmek bir talaktır. Koca malı kabul ettikten sonra “Seni boşadım.” derse ya da “Bana mal getirirsen seni boşadım.” derse iki talak gerçekleşmiş olur.⁸⁷⁹

⁸⁷¹ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XVII, 401

⁸⁷² Nevevî, a.g.e., XVII, 401

⁸⁷³ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 104; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 305

⁸⁷⁴ İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 388; Nevevî, a.g.e., XVII, 458

⁸⁷⁵ İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 304

⁸⁷⁶ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VI, 301

⁸⁷⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 305

⁸⁷⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 481

⁸⁷⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 492

Boşama iddeti bekleyen bir kadını kocası fidye karşılığı tekrar boşayabilir.⁸⁸⁰

Fidye karşılığı boşanmış kadına kocası geri dönmek isterse iddet süresi içinde karısından aldıklarını geri vermeli ve bu dönüşünde bazı kimseleri şahit kılmalıdır.⁸⁸¹

Kocasıyla muhalaa yapan kadının iddeti boşanan kadın iddetidir.⁸⁸²

Fidye karşılığı boşanan kadın, kocasının kendisine zarar verdiğini, kendisiyle geçinilemeyen biri olduğunu bu yüzden fidye verip ondan kurtulmak zorunda kaldığını iddet müddeti içerisinde mahkemede ispat ederse kadına malı geri verilir. Ancak iddet müddeti devam ettiğinden kocanın karısına dönme hakkı vardır. Şayet kadın bu davayı iddet bittikten sonra açarsa ve haklılığını mahkeme huzurunda ispat ederse kadına malı geri verilir. Kocanın dönüş hakkı kalmaz.⁸⁸³

Bir kimse mal verip boşanmasını sağlamak amacıyla karısını zorlasa ve kadın fidye verip boşansa bu hulû batıldır. Kadın kocasına verdiği malı geri alır.⁸⁸⁴

Katâde'nin rivayetine göre hulû yoluyla boşama ancak sultanın huzurunda yapılabilir.⁸⁸⁵

Muhalaâ yoluyla boşanan hamile kadının nafakası kocasına aittir.⁸⁸⁶

edf. Tefvizî talak

Bir koca, karısına boşama yetkisi verebilir. Böylece kadın bu konuda hüküm verinceye kadar boşama hakkına sahip olmuş olur. Kadının boşama hakkı meclisle sınırlı değildir. Koca, karısıyla cima yapmadıkça kadın muhayyerdir.⁸⁸⁷

⁸⁸⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 488

⁸⁸¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 492

⁸⁸² İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VI, 84; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 400

⁸⁸³ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 501

⁸⁸⁴ İbn Kudâme, a.g.e., XVI, 109

⁸⁸⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 495; Cessâs a.g.e., II, 94

⁸⁸⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 508

⁸⁸⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 526; Mervezi, a.g.e., I, 200; İbn Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, VI, 34; İbn Kudâme, a.g.e., XVI, 294; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XVII, 93

Bir kimse hanımına “Ne zaman istersen boşsun.” derse kadın, boşanmak istediğini dili ile ifade ettiğinde talâk vâkî olur.⁸⁸⁸

Koca, boşama yetkisini karısına verebileceği gibi bir başkasına da verebilir. Boşama yetkisi verilmiş olan şahıs bu konuda hüküm verinceye kadar bu yetkiyi elinde bulundurur.⁸⁸⁹

Boşama yetkisi birkaç kişiye de verilebilir. Bu durumda yetki verilmiş kişilerden biri üç talakla kadını boşarsa diğer kişiler bu talakı red etseler de üç talak geçerli olur.⁸⁹⁰

Bir koca, karısına “Filan şeyi yaparsan boşama yetkisi sende olsun.” derse ve kadın o şeyi yaparsa boşama yetkisi kadına geçer.⁸⁹¹ Koca bu şartı evlilik öncesinde koşarsa bu şart hükümsüzdür. Nikâhtan önce yapılan şartlar geçersizdir.⁸⁹²

ee. İddet

İddet ikiye ayrılır boşanma iddeti ve ölüm iddeti

eea. Boşanma iddeti

Hamile olmayan bir kadının iddet süresi üç hayız dönemidir. Boşanmış bir kadın hayız görmüyorsa bu kadın üç ay bekler. Bu durumda olan bir kadın iddet bekliyorken hayız olursa bu kadının iddet süresi normal olarak iddet gören kadınların iddet süresine dönüşür. Dolayısıyla sonradan hayız olmaya başlayan bu kadın üç hayız dönemi beklemek zorundadır.⁸⁹³

Cima yapılmamış bir kadın boşandığı zaman üç ay iddet bekler.⁸⁹⁴

Bir kimse boşadığı ancak henüz iddet süresi dolmamış olan karısına geri dönebilir.⁸⁹⁵

⁸⁸⁸ İbn Kudâme, a.g.e., XVI, 423

⁸⁸⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 4

⁸⁹⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef* VII, 6

⁸⁹¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 7

⁸⁹² Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 7

⁸⁹³ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 343; Cessâs a.g.e., II, 71; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 438; Nevevî, a.g.e., XVIII, 145

⁸⁹⁴ Cessâs a.g.e., II, 71

Katâde'ye göre hayız gördüğü dönemde boşanan bir kadın bulunduğu hayız dönemi hariç üç hayız dönemi bekler.⁸⁹⁶ Üçüncü hayız döneminin bitip kadının yıkanmasıyla erkeğin ricat hakkı da sona erer.⁸⁹⁷

Hamile kadının iddeti çocuğu doğurmakla biter. Kadın bir çocuğu doğurduktan sonra karnında, henüz doğmamış bir başka çocuk olsa da Katâde'ye göre kadının iddeti bitmiştir. Ancak kadın bütün çocukları doğurmadan evlenemez.⁸⁹⁸

Hamile kadın düşük yapsa iddeti biter.⁸⁹⁹

İddeti bitmeden evlenen kadının evliliği geçersizdir. Önceki kocanın iddet süresi içerisinde karısına dönüş hakkı vardır.⁹⁰⁰ Bu kadın son evliliğinden hamile kalmışsa çocuğu doğuruncaya kadar iddet bekler. Sonra da ilk evliliğinin iddetine kaldığı yerden devam eder.⁹⁰¹

İstihâze kanı gören kadın şayet yeni hayız görmeye başladığı için veya unutkan bir kadın olduğu için tam olarak üç hayız dönemini belirleyemiyorsa onun iddet süresi üç aydır.⁹⁰²

Hulû yoluyla boşanan kadının iddeti üç hayızdır.⁹⁰³

Ölümcül hasta olan kimse karısını boşasa kadın iddet süresi bittikten sonra mirastan mahrum kalır.

Kocası uzak bir yerde ölen kadın ve kocası uzak bir yerdeyken boşanan kadın ölüm haberi veya boşama haberi gelir gelmez iddet beklemeye başlar.⁹⁰⁴

Boşanan kadın senede bir defa hayız görüyorsa bu kadının iddeti üç aydır.⁹⁰⁵

⁸⁹⁵ İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 472

⁸⁹⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 311

⁸⁹⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 315; Cessâs a.g.e., II, 73; İbn Abdilber, a.g.e., VI, 150

⁸⁹⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 473; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II, 71; Nevevî, a.g.e., XVIII, 127

⁸⁹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 28

⁹⁰⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 212

⁹⁰¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 213

⁹⁰² Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 346; İbn Abdilber, a.g.e., VI, 178; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 436

⁹⁰³ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 507

⁹⁰⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VI, 329; İbn Kudâme, a.g.e., XVIII, 68

⁹⁰⁵ Cessâs a.g.e., V, 352

Âzâd edilen cariye iki hayız dönemi iddet bekler.⁹⁰⁶

eeb. Ölüm iddeti

Hür bir kadın, kocası öldüğünde hamile değilse, dört ay on gün olan ölüm iddetini bekler.⁹⁰⁷ Cariyenin durumu farklıdır. Efendisi ölen bir cariye ister ümmü veled⁹⁰⁸ yani efendisinden çocuk doğurmuş olsun ister normal cariye olsun iddet süresi iki ay beş gündür.⁹⁰⁹

Bir kadının kocasından haber alınamıyor, sağ mıdır ölü müdür bilinemiyorsa Katâde'nin rivayetine göre bu kadın durumu hâkime arz ettikten sonra dört yıl kocasını bekler. Koca gelmese kadın vefat iddeti beklemeye başlar.⁹¹⁰ Kocanın dönmemesi durumunda hâkim, kocanın mallarının varislere paylaşılmasına hükmeder.⁹¹¹ Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ömer (r.a) devrinde bir kadının kocası kaybolur. Hz. Ömer (r.a) kadından dört yıl beklemesini ister. Kadın dört yıl bekledikten sonra Hz. Ömer'den (r.a) izin alıp evlenir. Kadının kayıp kocası dört yıl aradan sonra geri döner Hz. Ömer (r.a) eski kocayı, mehir ile eski karısı arasında muhayyer bırakır.⁹¹² Katâde'ye göre şayet kadın yeni kocasıyla cima etmemişse eski kocasına geri döner ancak eğer cima etmişse eski kocası muhayyerdur.⁹¹³ Şayet eski koca karısına dönmek istemezse kadının yeni kocasından, kadına vermiş olduğu mehiri talep edebilir.⁹¹⁴

Katâde'nin rivayetine göre bir koca, cima yapmadan ve mehir tayin etmeden ölürse kadın, kabilesindeki kadınların aldığı ölçüde, kocanın terekesinden mehrini alır. Kocasının malına mirasçı olur. İddet bekler.⁹¹⁵

Katâde'nin rivayetine göre kocası ölen kadın hamile olsa dahi iddet süresi içinde nafaka almaz. Onun kocasından alacağı ancak mirastır.⁹¹⁶

⁹⁰⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 222; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 416

⁹⁰⁷ İbn Abdilber, a.g.e., VI, 236

⁹⁰⁸ İbn Kudâme, a.g.e., XVIII, 2

⁹⁰⁹ İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 444; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XVIII, 151

⁹¹⁰ İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 480; Nevevî, a.g.e., XVIII, 157

⁹¹¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 90; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 495

⁹¹² Nevevî, a.g.e., XVIII, 157

⁹¹³ Nevevî, a.g.e., XVIII, 160; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 485

⁹¹⁴ İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 487

⁹¹⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 479

Buraya kadar olan bölümde Katâde'nin, medeni hukukun bir kısmı olan aile hukuku alanındaki görüşlerini belirttik. Şimdi de medeni hukukun bir başka kısmı olan eşya hukuku alanındaki görüşleri inceleyelim.

2. Eşya Hukuku

a. Toprak mülkiyeti ve ölü arazinin ihya edilmesi

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.) “Her kim bir yeri duvarla çevirirse o yer onundur”⁹¹⁷ buyurmuştur. Bu hadis imar, iskân çeşitlerinden birini göstermektedir. Hadise göre bir kimse sahipsiz bir toprağı imar ederse o toprak onun olur. Ancak toprağın mülk olduğu, başkasının onda hakkı olmadığını göstermek için toprağı kayıt altına almak, sınır oluşturmak gerekir.⁹¹⁸

b. Şüf'a

İbn Hazm'a göre Katâde, “arazi dışındaki mallarda şüf'a yoktur” görüşündedir.⁹¹⁹ Fakat Katâde'nin rivayet ettiği şu hadis binada da şüf'ayı kabul ettiğini göstermektedir.

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.) “Evin komşusu, komşusunun evinde veya arazisinde (diğer müşterilerden) daha fazla hak sahibidir” buyurmuştur.⁹²⁰

Katâde'ye göre menkul mallarda şüf'a hakkı yoktur.⁹²¹

c. Rehin

Rehin, mürtehinin (alacaklının) yanındayken helak olsa Katâde'ye göre borç sâkıt olur. Rehinin borçtan az ya da çok olması taraflara bir hak kazandırmaz. Taraflar birbirlerine herhangi bir ödemede bulunmaz. Sadece borç kalmamış olur.⁹²²

⁹¹⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 38

⁹¹⁷ Ebû Dâvud, “Harâc”, 37 Arnavut, Şuayb, a.g.e., V, 21. Hasen li gayrihi mertebesindedir. Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, IV, 309; İbn Abdilber, a.g.e., VI, 187

⁹¹⁸ San'ânî, Muhammed b. İsmail el-Emîr el-Hasenî, (v. 1182), *Sübülü's-Selâm*, III, 84

⁹¹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, IX, 87

⁹²⁰ Ebû Dâvud, “Buyû”, 75: "جار الدار أحق بدار" عن قتادة عن الحسن عن سمرة عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال "جار الدار أحق بدار" ; Tahâvî, a.g.e., V, 123; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 159; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XIV, 303

⁹²¹ İbn Kudâme, a.g.e., XI, 152

Bu konudaki başka bir rivayette de Katâde'nin görüşü şu şekilde anlatılmaktadır: Şayet helak olan rehinin kıymeti borçtan az ise borçtan rehinin kıymeti düşürülür kalan miktar alacaklıya ödenir. Rehin borçtan fazla ise râhin ve mürtehinin ödeyeceği bir şey yoktur.⁹²³

Katâde'nin yaptığı bir rivayete göre rehin maldaki artış râhine (malın asıl sahibine) teslim edilir. Rehin maldaki eksilmeleri râhin, tamamlar. Şayet rehin bir felâkete uğrayıp helak olsa mürtehinin ödeyeceği bir şey yoktur.⁹²⁴

Râhin ile mürtehin borcun ne kadar olduğu hususunda ihtilafa düşseler ve ikisinin de bu konuda bir kanıtı (beyyine) yoksa mesela râhin “Ben bu kölemi sana borcum olan bin liraya karşılık rehin olarak verdim.” demektedir, mürtehin ise “Köleyi alacağım olan iki bin liraya karşılık aldım.” demektedir ise bu durumda kölenin değerini aşmamak kaydıyla mürtehinin yeminiyle beraber sözüne itibar edilir.⁹²⁵

Katâde, mushafın rehin olarak alınmasını kerih görmüştür. Bir kimsenin rehin olarak aldığı Kur'an'ı okumasında bir sakınca yoktur.⁹²⁶

3. Miras Hukuku

a. Miras mânileri

Katâde'ye göre doğduktan sonra sesi işitilmeden ölen çocuk miras bırakmaz.⁹²⁷

Mürtedin tüm mirası varsa kendi dininden olan yakınları arasında paylaşılır.⁹²⁸ Kendi dininden yakınları yoksa Müslüman olan varislerine paylaşılır.⁹²⁹

Bir kimse karısı öldükten sonra aslında karısının kendi süt kız kardeşi olduğunu öğrense buna rağmen yine de kadına mirasçı olur.⁹³⁰

⁹²² İbn Hazm, a.g.e., VIII, 97

⁹²³ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 239; İbn Hazm, a.g.e., VIII, 97

⁹²⁴ Tahâvî, *Şerh Meânî'l-Âsâr*, V, 88

⁹²⁵ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 272; İbn Kudâme, a.g.e., IX, 268

⁹²⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 246

⁹²⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., III, 530; İbn Hazm, a.g.e., IX, 309; İbn Kudâme, a.g.e., III, 148

⁹²⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., IV, 107; Mervezi, *İhtilafu'l-Ulema*, I, 161; Cessâs a.g.e., III, 37; İbn Hazm, a.g.e., II, 187; Nevevî, a.g.e., XVI, 59

⁹²⁹ Tahâvî, a.g.e., IV, 307

Ölüm hastalığında olan bir kimse hizmetine olan ihtiyacından dolayı bir kadınla evlense bu kadın kocasına mirasçı olur.⁹³¹

Borcu olan kişi ölse veya iflas etse üzerindeki borç düşer.⁹³²

Ölümcül hasta olan kimse karısını boşasa kadın, iddet süresi bittikten sonra mirastan mahrum kalır.⁹³³

Karısı zina suçu sebebiyle recmedilen koca, karısına mirasçı olur.⁹³⁴

Şayet kadın, kocasının kendisini boşadığını iddia ederde koca bu iddiayı red edip vefat edinceye kadar karısından ayrılmasa bu durumdaki kadın kendisini boşadığını iddia ettiği kocaya mirasçı olamaz.⁹³⁵

Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ali (r.a.) annesini öldüren birine onun diyetini ödetmiş ve onu, annesinin mirasından mahrum kılmıştır.⁹³⁶ Bu rivayetten Katâde'nin murisini öldüren varise miras verilmeyeceği görüşünde olduğunu anlıyoruz.

Bir kimsenin ölen yakınından miras almasına bir engel bulunuyorsa ve henüz miras paylaşılmadan engel ortadan kalksa bu durumdaki kişi ölen yakınından miras alır. Müslüman olmayan kişi ölen Müslüman yakınından miras alamaz. Ancak henüz miras paylaşılmadan Müslüman olsa mirastan payını alır.⁹³⁷

b. Ninelerin mirası

Ölüden geriye büyükannesi ve büyükannenin oğlu (baba) kalmışsa bu durumda büyükanne mirastan pay alamaz.⁹³⁸

Ölüden geriye dört nine kalmışsa (ölenin annesinin annesi, ölenin babasının annesi, ölenin annesinin babasının annesi, ölenin babasının babasının annesi) bu

⁹³⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 207

⁹³¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 240

⁹³² Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 3

⁹³³ Abdurrezzâk, *el-Musanef*, VII, 64

⁹³⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 341

⁹³⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VI, 415; İbn Kudâme, a.g.e., XVII, 23

⁹³⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 405

⁹³⁷ İbn Abdilber, a.g.e., VII, 199; İbn Kudâme, a.g.e., XIV, 68, 70

⁹³⁸ İbn Abdilber, *el-İstizkâru 'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, V, 351

durumda Katâde'ye göre ölenin annesinin babasının annesi mirastan pay alamaz. Kalan nineler malın 1/6 sını aralarında 1/3 şeklinde paylaşırlar.⁹³⁹

c. Dedenin mirası

Katâde'ye göre babanın yokluğunda dede baba gibidir. Babanın mirastan mahrum bıraktığı kişileri mahrum bırakır.⁹⁴⁰

Katâde'nin Hasan, İmran b. Husayn yoluyla rivayetine bir kimse Nebi'ye (s.a.) geldi. Benim oğlumun oğlu öldü benim mirasından payım nedir? diye sordu. Nebi (s.a.) sana 1/6 var buyurdu. Adam dönüp çıkarken Nebi (s.a.) onu çağırdı sana bir tane daha 1/6 var buyurdu adam tam ayrılacakken Nebi (s.a.) onu tekrar çağırdı ve son 1/6 lık hisse tu'medir (senin payın değil bir hak, farz olarak verilmiş değil) buyurdu.⁹⁴¹

d. Hala ve teyzenin mirası

Katâde'nin rivayetine göre halanın payı üçte iki, teyzenin payı ise üçte birdir.⁹⁴²

e. Malı olan kölenin vefatı

Katâde'ye göre Mükâteb köle borcunu ödemeye başladıktan sonra ölürse bu kölenin mirası vefat etmeden önce aralarında hala bir çeşit kölelik bağının bulunduğu efendisine aittir.⁹⁴³

f. Kayıp kocanın mirası

Bir kadının kocasından haber alınamıyor, sağ mıdır ölü müdür bilinmiyorsa Katâde'nin rivayetine göre bu kadın durumu hâkime arz ettikten sonra dört yıl

⁹³⁹ İbn Hazm, a.g.e., IX, 275 (إِذَا كُنَّ الْجَدَّاتُ أَرْبَعًا: طُرِحَتْ أُمُّ أَبِي الْأُمِّ وَوَرِثَ الثَّلَاثُ السُّدُسَ أَثْلَاثًا بَيْنَهُنَّ); Abdurrezzâk, a.g.e., X, 274 ; İbn Kudâme, a.g.e., XIII, 402

⁹⁴⁰ İbn Abdilber, a.g.e., V, 342

⁹⁴¹ Ebû Dâvud, "Ferâiz", 6; İbn Kudâme, a.g.e., XIII, 414

⁹⁴² İbn Abdilber, a.g.e., V, 360

⁹⁴³ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 393 ; İbn Abdilber, a.g.e., VII, 378; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, IX, 302;

kocasını bekler. Kocanın dönmemesi durumunda hâkim, kocanın mallarının varislere paylaştırılmasına hükmeder.⁹⁴⁴

Kadın yeni kocasının yanında vefat ettikten sonra eski koca geri dönerse bu durumdaki kadının mirası eski kocasına aittir. Yeni koca kadına verdiği mehri dahi alamaz.⁹⁴⁵

Kocası kaybolduktan sonra yeniden evlenen kadının ikinci kocası ölürse kadın ona mirasçı olur. Eski koca geri dönse de kadın ikinci kocadan aldığı mirası geri vermez. Şayet yeni koca öldükten sonra eski kocanın da öldüğü haberi gelirse kadın hem ilk kocasından hem de ikinci kocasından miras alır. Bu kadın iki iddet bekler.⁹⁴⁶

Kayıp koca geri dönüp karısının bir başkasıyla evlendiğini gördükten sonra vefat etse kadın yeni kocasından mehri alıp boşanma iddeti beklemeye başlar. İlk kocaya mirasçı olur. Ve ilk koca sebebiyle de ölüm iddeti beklemeye başlar.⁹⁴⁷

Katâde'nin rivayetine göre ölümcül hasta olan kimse karısını boşasa kadın iddet süresince kocasına mirasçı olur.⁹⁴⁸

Ölümcül hasta olan kişi bu esnada bir çocuğun kendi çocuğu olduğunu itiraf ederse çocuğun nesebi hastaya bağlanır.⁹⁴⁹

Vefat edip geride birisi aynı zamanda kocası olan diğeri anabir erkek kardeşi olan iki amcaoğlu bıraksa bu durumda kadının kocası olan amcaoğlu terekenin yarısını alır. Diğer amcaoğlu altıdabir alır. Arta kalan mal aralarında paylaşılır.⁹⁵⁰

Katâde'nin rivayetine göre miras hukukunda “kelale” kelimesi babası ve çocuğu olmayan kişi manasına gelir.⁹⁵¹

⁹⁴⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 90; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XVIII, 157

⁹⁴⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 91

⁹⁴⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 62

⁹⁴⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 92

⁹⁴⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 288

⁹⁴⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 288

⁹⁵⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 288

⁹⁵¹ Abdurrezzâk, a.g.e., X, 304; İbn Kudâme, a.g.e., XIII, 330

Katâde'nin rivayetine göre İbni Mesud, ölenin annesini onun asabesine dâhil ediyordu.⁹⁵²

g. Vasiyet

Bir kimse malının 1/3 ünden fazlasını ve kölesini azad etmeyi vasiyet etmişse Katâde'ye göre ilk önce malın tümünden köle azadı gerçekleştirilir.⁹⁵³

Vasiyette bulunan kişi yakınları, akrabaları muhtaç olmalarına rağmen dilediği kişiye vasiyette bulunabilir. Vasiyette bulunduğu kişinin zengin, fakir, akraba, yabancı, Yahudi veya Hristiyan olması vasiyete engel değildir.⁹⁵⁴

Bir kimse komşuları için bir şey vasiyet etmişse evinin civarındaki bir, iki eve vasiyetin gereği teslim edilir. Katâde'ye göre komşu en yakınındaki bir, iki evdir.⁹⁵⁵

Katâde, "Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir mal bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması - Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı."⁹⁵⁶ ayetini açıklarken bu ayetin hükmünden anne ve babanın hükümlerinin nesh edildiğini yakın akrabadan da geriye miras almayanların bırakıldığını söylemiştir.⁹⁵⁷

Katâde'ye göre musî vasiyetinden dönebilir. İster vasiyeti köle azâd etmek olsun ister başka bir şey olsun.⁹⁵⁸

Katâde'nin miras ve vasiyetle ilgili görüşlerini zikrettikten sonra şimdi onun borlar hukuku alanındaki görüşleri sıralayacağız.

⁹⁵² İbn Abdilber, *el-İstizkâru 'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi 'l-Emsâr*, V, 378

⁹⁵³ İbn Hazm, a.g.e., IX, 333; İbn Abdilber, a.g.e., VII, 265; İbn Kudâme, a.g.e., XIII, 314, XXIV, 111

⁹⁵⁴ Abdurrezzak, *es-San'anî*, a.g.e., VI, 34; İbn Kudâme, a.g.e., XIII, 203

⁹⁵⁵ İbn Kudâme, a.g.e., XIII, 242; Nevevî, a.g.e., XV, 462

⁹⁵⁶ (2 Bakara 180) كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

⁹⁵⁷ İbn Hazm, a.g.e., IX, 315; İbn Kudâme, a.g.e., XII, 499; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu 'l-Muhezzeb*, XV, 398

⁹⁵⁸ İbn Hazm, a.g.e., IX, İbn Kudâme, a.g.e., XIII, 133; 341; Nevevî, a.g.e., XV, 502

4. Borçlar Hukuku

a. Alışverişte taraflar

Katâde'ye göre hamile kadının bağışlama, hibe gibi tasarrufları malının 1/3 ünde geçerlidir.⁹⁵⁹

Henüz bulüğe ermemiş çocuğun satış akdine taraf olması caiz değildir.⁹⁶⁰

Nisa suresi beşinci ayetinde “Allah’ın, sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı sefihlere vermeyin.”⁹⁶¹ buyurulmaktadır. Katâde'ye göre ayette zikredilen sefihlerden maksat kadın ve çocuklardır.⁹⁶²

b. Alışverişe konu olan şey (mebi’)

Katâde'ye göre Mushaf almak caiz ancak satmak caiz değildir.⁹⁶³

Katâde'nin rivayetine göre bir kimsenin yanında olmayan bir malı isteyen müşteriye “Yarın gel” deyip bir başkasından satın alıp müşteriye satması mekruhtur.⁹⁶⁴

İçki satmak caiz değildir. Nebi (s.a.) içki satmayı yasaklamıştır.⁹⁶⁵

Nebi (s.a.) kendisine hacamat yapan kişiye ücret ödemiştir.⁹⁶⁶

Bir malı görmeden sadece evsâfını zikrederek satmak mekruhtur.⁹⁶⁷

Katâde'nin rivayetine göre Nebi (s.a.) gelecek senelere matuf satışı, bir kimsenin bir ağacın iki ya da üç senelik meyvesini satmasını yasaklamıştır.⁹⁶⁸

⁹⁵⁹ İbn Hazm, a.g.e., IX, 350; İbn Kudâme, a.g.e., XIII, 169

⁹⁶⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 309

⁹⁶¹ 4/ Nisa, 5: وَلَا تُوْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

⁹⁶² Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II, 354

⁹⁶³ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, IX, 46

⁹⁶⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 42

⁹⁶⁵ İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 31

⁹⁶⁶ Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, V, 136

⁹⁶⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef* VIII, 43

⁹⁶⁸ Tahâvî, a.g.e., IV, 465

Katâde'nin rivayetine göre bir kimsenin ölçülmeven tartılmayan bir malı peşin paraya alıp henüz teslim almadan satmasında bir sakınca yoktur.⁹⁶⁹

Bir kimse bir mal satın aldıktan sonra malın parasını vermeden malı teslim almak istese satıcı ise malı, parayı almadan vermese ve bu esnada mal helak olsa bu mal satıcıdan gider. Çünkü satıcı malı rehin almıştır. Satıcı, müşteriye “Malını al” dedikten sonra müşteri: “Bırak ben sana malı teslim alacak birini göndereceğim.” dese ve müşteri malı henüz teslim almadan mal helak olsa bu durumda mal müşteriden gider.⁹⁷⁰

Satılan mal müşteriye teslim edilmedikçe bayîin sayılır.⁹⁷¹

Damızlık hayvanının menisini satın almak mekruhtur.⁹⁷²

Öğretmenin parayı şart koşmaması durumunda öğretme işine mukabil para almasında beis yoktur.⁹⁷³

Hurmaların tartılması şartıyla toptan satımında bir beis yoktur.⁹⁷⁴ Toptan satılan malların bir kısmında sonradan bir ayıp tespit edilirse müşteri ayıplı malın fiyattan düşürülmesini isteyebilir.⁹⁷⁵

Malı olan köle satıldığında veya âzâd edildiğinde kölenin malı efendisine kalır.⁹⁷⁶

Mükâtep köle borcunu tamamen bitirmedikçe kölelikten kurtulamaz.⁹⁷⁷

⁹⁶⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 43; Mervezi, a.g.e., I, 249

⁹⁷⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 47

⁹⁷¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 47

⁹⁷² Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 107

⁹⁷³ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 114

⁹⁷⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 132

⁹⁷⁵ Mervezi, *İhtilafu'l-Ulema*, I, 258

⁹⁷⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 134; İbn Abdilber, a.g.e., VI, 277; İbn Kudâme, a.g.e., XXIV, 82

⁹⁷⁷ Tahâvî, a.g.e., IV, 39

Katâde'nin rivayetine göre Nebi (s.a.) hayvanın hayvana karşılık nesie yoluyla yani peşin olmadan satılmasını yasakladı.⁹⁸²

Katâde'ye göre dirhem olarak verilen borç dinar olarak geri verilmek istenirse dinarlar sarrafa götürülür. Şayet bu dinarlar borca karşılık geliyorlarsa borç veren dinarları alabileceği gibi dilerse borç verdiği kişiden dirhem olarak ödeme yapmasını da isteyebilir.⁹⁸³

Birkimse dinarlara karşılık dirhem aldıktan sonra dirhemlerden bazılarının zayıf olduklarını görürse bu durumda müşterinin satıcıya rücû edip zayıf dirhemlere karşılık bedel isteme hakkı vardır.⁹⁸⁴

Altın veya gümüşe karşılık bir arazinin kiralanması caizdir. Bu konuda beis yoktur.⁹⁸⁵

Katâde'ye göre bir kimsenin “Peşin on dinar, vadeli onbeş dinara şu malı satıyorum.” şeklinde seçenek sunarak satmasında -iki seçenektan birinin tespit edilip akdin tamamlanması şartıyla- herhangi bir beis yoktur.⁹⁸⁶

Bir müd un bir müd buğdayla tartıda eşit olmak şartıyla değiştirilebilir.⁹⁸⁷

Katâde, faiz endişesinden dolayı, borç veren kişinin borç verdiği kişiden hediye almasını yasaklamıştır.⁹⁸⁸

Dalındaki hurmaları satın alan kişinin onları toplamadan satmasında bir sakınca yoktur. Bu şekilde satış caizdir.⁹⁸⁹

Hayvanlarda selem alışverişi yapmak caizdir.⁹⁹⁰

⁹⁸² Tahâvî, a.g.e., V, 21

⁹⁸³ İbn Hazm, a.g.e., VIII, 504

⁹⁸⁴ Mervezi, a.g.e., I, 261; İbn Abdilber, a.g.e., VI, 364

⁹⁸⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 91

⁹⁸⁶ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 137

⁹⁸⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 31; İbn Kudâme, a.g.e., VIII, 32

⁹⁸⁸ İbn Hazm, a.g.e., VIII, 86

⁹⁸⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 41

⁹⁹⁰ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 25

Katâde'ye göre devlet başkanı (imam) faiz yiyenlerden tevbe etmelerini ister. Şayet tövbe etmezler ve faizi helal sayarlarsa öldürülürler⁹⁹¹.

e. İcâre

Katâde'ye göre bir kimse belli bir yere gitmek için bir binit kiralasa sonra da gitmekten vazgeçse şayet kiracının mazur görülmesine neden olacak bir engel varsa kira ödemesi gerekmez.⁹⁹²

f. Hibe

Katâde, "İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma"⁹⁹³ ayetini açıklarken "Karşılık almak için herhangi bir şey verme" demiştir. Bu sözünden ona göre karşılık beklentisiyle hibede bulunmanın, en azından mekruh olduğu düşüncesinde olduğunu anlıyoruz.⁹⁹⁴

Hibeden dönmek caiz değildir. Resulullâh (s.a.) "hibesinden dönen kusmuğuna dönen köpek gibidir"⁹⁹⁵ buyurmuştur. Kusmuğa dönmek cümlesi bu işin haram olduğu manasına gelir.⁹⁹⁶

Hibe verilen kişinin yakın akraba olması veya yabancı olması arasında bu konuda fark yoktur. Ancak baba oğluna verdiği hibeden dönebilir. Bu konuda delil İbn Ömer ve İbn Abbas'ın Nebi'den (s.a) rivayet ettikleri "Babanın oğluna verdiğiinden başka hiç kimsenin verdiği bir şeyden dönmesi helal değildir"⁹⁹⁷ hadisidir.

Kadın, kocasına verdiği hibeden dönemez.⁹⁹⁸

⁹⁹¹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II, 192

⁹⁹² İbn Hazm, a.g.e., VIII, 187

⁹⁹³ 74 Müddessir (74) وَلَا نَمُنُّ نَسْتَكْتِرُ

⁹⁹⁴ Cessâs a.g.e., V, 368; İbn Hazm, *İhtilafu'l-Ulema*, IX, 118

⁹⁹⁵ قَتَادَةُ يُحَدِّثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنَّهُ قَالَ « الْعَائِدُ فِي » Müslim, "Hibe", 2:

« هَيْتَهُ كَالْعَائِدِ فِي قَيْتِهِ » İbn Abdilber, a.g.e., VII, 236

⁹⁹⁶ Mervezi, a.g.e., I, 277; Tahâvî, *Şerh Meânî'l-Âsâr*, V, 47; İbn Hazm, a.g.e., IX, 134

⁹⁹⁷ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ « لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُعْطِيَ عَطِيَّةً أَوْ يَهَبَ هِبَةً فَيَرْجِعَ فِيهَا إِلَّا الْوَالِدَ فِيمَا يُعْطَى وَلَدَهُ وَمَثَلُ الَّذِي يُعْطَى الْعَطِيَّةَ ثُمَّ يَرْجِعُ فِيهَا كَمَثَلِ الْكَلْبِ يَأْكُلُ فَإِذَا شَبِعَ فَأَنَّ « ثُمَّ عَادَ فِي قَيْتِهِ »

⁹⁹⁸ İbn Kudâme, a.g.e., XII, 328

Katâde'ye göre rukba yoluyla mal hibe etmek caizdir. Buna göre bir kimse diğere "Şu malım senden önce ölürsem senin olsun. Ancak sen benden önce ölürsen mal benimdir." diyebilir.⁹⁹⁹

Umra yani ömür müddetine bağlı olan hibe Katâde'ye göre caizdir.¹⁰⁰⁰

g. Âriyet (aleti kullanım ödünçü)

Katâde'ye göre ödünç alınıp teaddi ve taksir olmadan kullanılan bir mala zarar gelse ödünç alan kişi malı tazmin etmez. Ancak eğer ödünç alan kişinin zararları tazmin edeceği şart koşulmuşsa bu durumda öder.¹⁰⁰¹

Âriyet olarak mal alma konusunda taraflar, mala herhangi bir şekilde gelebilecek zararların tazmin edilmeyeceği hususunda anlaşsalar bu durumda malı ödünç alan kişiden tazmin yükümlülüğü kalkar. Çünkü mal sahibi malının heder edilmesine izin vermişse malına karşılık tazminat isteyemez.¹⁰⁰²

h. Karz

Menfaatin elde edildiği tüm borç sözleşmeleri mekruhtur.¹⁰⁰³

Şart koşulmaması koşuluyla borç olarak verilen maldan daha iyisini geri almak mesela eski, yıpranmış parayı borç verip yeni, yıpranmamış parayı almak hususunda bir beis yoktur.¹⁰⁰⁴

i. Tazmin edilmesi gereken bazı zararlar

Bir Müslüman, düşmanların elinde esir iken başka bir Müslüman, o esirin izni olmadan kendisini satın alsa Katâde'ye göre, satın alınan Müslüman kendisini satın alan Müslüman'nın verdiği ücreti öder.¹⁰⁰⁵

⁹⁹⁹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IX, 145

¹⁰⁰⁰ Tahâvî, a.g.e., V, 70, (Temlik akitlerindedir. Şartlı hibe olup hibeyi ömürle sınırlandırmaktır. Örneğin "Bu ev senin olsun eğer ölürsen bana geri gelsin veya bu mal ben yaşadıkça senin olsun eğer ölürsem aileme dönsün" demektir. Bknz: Bilmen Ömer Nasuhî, a.g.e., IV, 240)

¹⁰⁰¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 180; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, IX, 170; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XIV, 205

¹⁰⁰² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 10

¹⁰⁰³ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 145

¹⁰⁰⁴ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 145; İbn Kudâme, a.g.e., IX, 107

Katâde'ye göre haksız yere ya da gasp ederek başkasının malını helak eden kişi, helak ettiği malın mislini mal sahibine öder.¹⁰⁰⁶

Katâde'ye göre başkasına ait köleye verilen zarar şayet hür birine verildiğinde tam diyeti gerektirecek bir zararsa bu durumda kölenin efendisi köleyi zarar verene teslim eder. Ve kölenin sağlam haliyle tazmin etmesini ister.¹⁰⁰⁷

Katâde'ye göre bir kimse köledeki ortaklığına binaen köleyi azâd etse bu kişiden azâd ettiği günün bedeliyle diğer ortağın köledeki hissesini tazmin etmesi istenir. Şayet tazmin edemiyorsa köle, diğer ortağın parasını ödeyecek kadar çalışır.¹⁰⁰⁸

Bir kimse karısının cariyesini cimaya zorlayıp onunla cima yapsa bu durumda cariye hür olur. Adam karısına cariye misliyle öder. Şayet cariye de cimaya razı olmuşsa cariye onun olur ve adam karısına cariye misliyle öder.¹⁰⁰⁹

Bakire olmayan bir cariye satın alan kişi cariyeyle cima yaptıktan sonra onda bir kusur görürse Katâde'ye göre cariye değerinin 1/10 nun yarısını düşerek geri teslim eder. Parasının tamamını alamaz çünkü cariye kullanmıştır.¹⁰¹⁰

Bir kimse birine yüz lira verip “Bana falan malı al.” derse para verilen kişi malı yüzon liraya alsa ve bu mal teslimden önce helâk olsa parayı alan kişinin fazladan verdiği para kendisinden gider tazminat isteyemez.¹⁰¹¹

Bir iş için para alan işçi işe veya mala zarar verirse zararı tazmin eder.¹⁰¹²

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Her kim malının kendisini bir başkasının yanında bulursa malını alma hakkı vardır. Mal elinden alınan kişi, malı kendisine satana rücu eder.” buyurmuştur.¹⁰¹³

¹⁰⁰⁵ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 242

¹⁰⁰⁶ İbn Hazm, a.g.e., VIII, 141

¹⁰⁰⁷ İbn Hazm, a.g.e., VIII, 151

¹⁰⁰⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 151; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, IV, 32; İbn Hazm, a.g.e., IX, 194, 195; İbn Kudâme, a.g.e., XXIV, 9, 21 ; İbn Abdilber, a.g.e., VII, 312

¹⁰⁰⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VII, 342; Tahâvî, a.g.e., IV, 94

¹⁰¹⁰ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, XII, 222

¹⁰¹¹ Abdurrezzâk, *el-Musannef* VIII, 188

¹⁰¹² Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 216

Katâde'nin rivayet zincirinde bulunduğu bir hadise göre Nebi (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Her kim bir kimseye bir mal satıp henüz parasını almadan mal sattığı müşteri iflas ederse bu durumda satıcı, malının aynısını müşteride bulursa mal onun hakkıdır. Ancak müşteri ölmüşse satıcı o malda diğer parasını alamayan kimseler gibidir.”¹⁰¹⁴

Katâde'nin rivayetine göre iflas eden müşteri şayet malın bedelinin bir kısmını ödemişse bu durumda satıcı malın kendisini müşterinin yanında bulsa da malını isteme hususunda diğer paralarını alamayan kimseler gibidir.¹⁰¹⁵

Katâde'ye göre ölüm yatağındaki hasta ancak malının 1/3'ünde tasarruf edebilir. Şayet kölesini âzâd edecekse köle, hastanın tüm mal varlığının 1/3'ünü aşmıyor olmalıdır.¹⁰¹⁶ Ölüm yatağındaki hasta borçlu olmasına rağmen tek malı olan kölesini azat etse Katâde'ye göre köle hür olur. Ancak kendi bedelini karşılayacak kadar çalıştırılır. Şayet efendisinin borcu yoksa bedelinin 1/3 ünü karşılayacak kadar çalıştırılır.¹⁰¹⁷

Bir malda iki kişi hak iddiasında bulunuyor, her biri malın kendilerine ait olduğunu iddia ediyorsa her ikisinden yemin etmeleri istenir. Her ikisi yemin etmekten kaçınırsalar mal ikisi arasında paylaşılır. Her ikisi yemin etseler yine de ikisi arasında paylaşılır.¹⁰¹⁸

Bir malda iki kişi hak iddiasında bulunuyor biri malın hepsi benim diğeri malın yarısı benim diyorlarsa bu durumda malın tümünü iddia edene malın yarısı verilir. Sonra her ikisinden yemin etmeleri istenir. Sonra kalan yarım ikisi arasında paylaşılır.¹⁰¹⁹

¹⁰¹³ Ebû Dâvud, “Buyû”, 80; Elbânî, a.g.e., VIII, 31. Hadis zayıftır.; İbn Kudâme, a.g.e., XI, 123

¹⁰¹⁴ Müslim, “Musâkât”, 5; Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 264 (قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أيما رجل باع رجلا) متاعا فأفلس المبتاع ولم يقبض الذي باعه من الثمن شيئا فإن وجد البائع سلعته بعينها فهو أحق بها وإن مات المشتري فهو فيها أسوة (الغرماء); Tahâvî, a.g.e., V, 200

¹⁰¹⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 266

¹⁰¹⁶ İbn Hazm, a.g.e., VIII, 298

¹⁰¹⁷ Abdurrezzâk, a.g.e., IX, 162; İbn Hazm, a.g.e., IX, 349; İbn Kudâme, a.g.e., XXIV, 75

¹⁰¹⁸ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 281; İbn Kudâme, a.g.e., XXIII, 412

¹⁰¹⁹ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 281

i. Mudârebe ortaklığı

Bir taraftan sermaye diğer taraftan iş ve amel olmak üzere kurulan şirkettir.¹⁰²⁰

Bir kimse ticaret yapması, işletmesi için birine mal verse ve malı alan bu kimsenin ticaret için yolculuğa çıkması gerekirse bu durumda işletmeci (mudarib) masrafları için gerekli olan parayı sermayeden alır. İşletmeci, ücretini önceden yapılan anlaşmadaki miktar üzerinden kazançtan alır. İşletmecinin zarara uğraması durumunda zarar sermayeden karşılanır.¹⁰²¹

Mal sahibi işletmesi için mudaribe (işletmeci) verdiği malın kullanılmasında bazı sınırlamalar yapmasına rağmen mudarib bu sınırlamalara uymayarak malda kayba neden olursa mudarib bu zararı tazmin etmek zorunda değildir. Çünkü mudarib tasarruflarıyla ancak hayrı, kazancı dilemiştir.¹⁰²²

Mudarib işletilmek üzere kendisine verilen mala, mal sahibinin izni olmadan başkasına ait malı da katarsa bu durumda bütün mal helak olsa mudaribten tazminat istenemez. Şayet mudarib kâr elde ederse kazanç hisselerine oranla dağıtılır.¹⁰²³

B. DEVLETLER ÖZEL HUKUKU

1. Yabancılar Hukuku

Katâde'nin bildirdiğine göre Mecûsî olan Bayreyn halkından her sene adam başı yirmidört dirhem cizye alınıyordu.¹⁰²⁴

Yahudi ve Hıristiyanlar cizye vermek koşuluyla islâm'a girmeye zorlanmazlar.¹⁰²⁵

Katâde'nin rivayetine göre Müslümanlar eşittir. Bir Müslüman'ın zimmeti Müslüman olmayanları da kapsayacak kadar geniştir. Emân verilmiş olan gayri Müslim öldürülmez.¹⁰²⁶

¹⁰²⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e., VII, 101

¹⁰²¹ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 247; İbn Abdilber, a.g.e., VII, 6

¹⁰²² Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 253

¹⁰²³ Abdurrezzâk, a.g.e., VIII, 254

¹⁰²⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VI, 71

¹⁰²⁵ Abdurrezzâk, a.g.e., XXII, 6

“Eğer Allah’a ortak koşanlardan biri senden emân isterse, Allah’ın kelâmını işitebilmesi için ona emân ver. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır.”¹⁰²⁷ ayeti hakkında Katâde şunları söylemektedir: Allah’ın kelâmından kastedilen Kur’andır. Şayet müşrik iman ederse Kur’an’a yaklaşmış olur. Eğer ret eder iman etmezse emân veren kişi müşriki güven içinde olacağı yere ulaştırır.¹⁰²⁸

Katâde Ehli kitabın kendi aralarındaki miras davalarıyla ilgili olarak “Ehli zimmet hakkında İslam Hukuku hükümleri uygulanır” demiştir.¹⁰²⁹

¹⁰²⁶ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 257; Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr*, IV, 171; İbn Abdilber, a.g.e., VIII, 123

¹⁰²⁷ (9 Tevbe 6) وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ

¹⁰²⁸ İbnü'l-Münzir, a.g.e., II, 267; İbn Kudâme, *el-Muğni*, XXI, 8

¹⁰²⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, . IX,

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATÂDE B. DÎÂME’NİN FIKHÎ RİVAYETLERİ

Tezimizin bu bölümünde Katâde’nin yaptığı rivayetleri tasnif etmeye derlemeye çalışacağız. Tabiatıyla sadece fikhî içerikli rivayetleri seçecek diğerlerini ele almayacağız. Bunu yaparken tezimizin fikhî görüşler kısmında takip ettiğimiz konu sıralamasına genel çerçevede bağlı kalacağız.

A. İbâdet alanındaki fikhî rivayetler

1. Temizlik

Nebi (s.a.) helâdan çıkınca şu duayı ederdi: “Benden sıkıntıyı gideren ve bana âfiyet ihsan eden Allah’a hamd ederim.”¹⁰³⁰

Katâde’nin Said b. Müseyyib, Ebu Hureyre yoluyla rivayetine göre Nebi (s.a.) “Köpek bir kaptan su içerse kabı yedi kere yıkayın yedinci yıkayışı toprakla yapın.” buyurdu.¹⁰³¹

Bir adam yeni abdest almış ama ayak tırnaklarının olduğu yeri yıkamamış bir halde Nebi’nin yanına geldi. Nebi (s.a.) ona, “Git güzel bir şekilde abdest al.” buyurdu¹⁰³²

Ümmü Süleym, Rasûlullâh’a erkeklerin gördüğünü rüyasında gören kadının durumunu sordu. Rasûlullah (s.a.) “Böyle bir rüya görür de ihtilam olursa gusül etmesi gerekir” buyurdu. Ümmü Süleym, “Böyle bir şey olur mu?” dedi. Rasûlullah (s.a.) “Evet, erkeğin suyu kalın ve beyaz kadınınki ince ve sarıdır. Hangi su diğerini yener ya da üstün gelirse çocuk ona benzer” buyurdu.¹⁰³³

¹⁰³⁰ İbn Mâce, “Tahâret”, 10; Kenânî, *Misbahu’s-Züccâce*, I, 44. Hadis zayıftır.

¹⁰³¹ Ebû Dâvud, “Tahâret”, 37; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Ebî Dâvud*, I, 151. Sahih hadis.

¹⁰³² Müslim, “Taharet”, 359; Ebû Dâvud, “Taharet”, 65

¹⁰³³ Buharî, “Salât”, 137; Müslim, “hayız”, 736; İbn Mâce, “Tahâret”, 107

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Her kim Cuma günü abdest alır ve onunla yetinirse ne güzel bir iş yapmış olur. Her gusül abdesti alırsa gusletmek daha faziletlidir” buyurmuştur.¹⁰³⁴

1. Namaz

Katâde'nin Ebu İshak, Bera b. Âzib yoluyla yaptığı rivayete göre Nebi (s.a.) “Allah ön saftakilere rahmet eder, melekler onlar için istiğfar ederler. Müezzini, sesini yükseltmesine karşılık bağışlanır. Müezzini duyan her yaş ve kuru şey müezzini tasdik eder, doğrular. Müezzine kendisiyle birlikte namaz kılanların sevaplarının aynısı da verilir.”¹⁰³⁵ buyurmuştur. Bu hadis cemaat halinde namaz kılmanın, camiye erken gelmenin, ilk safta namaz kılmanın, insanları namaza davet etmenin fazileti göstermektedir.

Nebi (s.a.) “Saflarınızı sık kurun, onları birbirine yaklaştırın ve boyunlarınızı dikkate alarak safları hizaya getirin. Nefsimi kudret elinde tutana yemin ederim ki şeytanın safların arasında kuzu gibi dolaştığını görüyorum.” buyurdu.¹⁰³⁶

“Hiçbiriniz secdede köpek gibi yayılmasın. (kollarını elleriyle beraber yere koymasın).”¹⁰³⁷ Katâde'nin bu rivayeti secdenin şeklini korumanın önemini anlatmaktadır.

Enes'e (r.a.) Nebinin (s.a.) kıraatini sordum bana “O, medleri uzatıyordu. (Kur'an'ı tertîl üzere okuyordu)” dedi.¹⁰³⁸ Bu rivayet Kur'an'ı hızlı hızlı medlerin hakkını vermeden okumanın sünnete uygun bir okuma olmadığını göstermektedir.

Hz. Peygamber'e (s.a.) uyuyakalan veya namazı unutup da kılamayan kişinin durumu soruldu. Şu şekilde cevap verdi “ Onun keffareti hatırladığı an

¹⁰³⁴ Tirmizî, “Tahâret”, 130; Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, V, 16. Hasen li gayrihi. (قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنَعِمَتْ وَمِنْ اغْتَسَلَ فِيهَا فَهُوَ أَفْضَلُ)

¹⁰³⁵ Nesâî, “Salât”, 93; Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, IV, 284. Hadis, “Müezzine kendisiyle birlikte namaz kılanların sevaplarının aynısı da verilir.” cümlesi hâriç, hadis sahihtir.

¹⁰³⁶ Ebû Dâvud, “Salât”, 94; Nevevî, *Hülasatü'l-Ahkâm*, II, 708. Hadis sahihtir.

¹⁰³⁷ Nesâî, “Salât”, 10; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Nesâî*, III, 247. Hadis sahihtir.

¹⁰³⁸ Ebû Dâvud, “Salât”, 355; Elbânî, a.g.e., III, 465, Hadis sahihtir.

kılmasıdır.”¹⁰³⁹ Kaza namazlarının kılınma vakti bu namazların kılınabileceği ilk an başlar.

Bir adam Hz. Peygamber’e (s.a.) sordu:

“Ya Resulâllah! Yüce Allah kullarına kaç vakit namaz farz kıldı?”

Rasûlullah (s.a.) : “Allah kullarına beş namaz farz kıldı” buyurdu.

Adam tekrar sordu: “Ya Resulâllah! Öncelerinde ya da sonralarında bir şey var mı?”

Rasûlullah (s.a.) : “Allah kullarına beş namaz farz kıldı” buyurdu.

Adam namazlardan bir şey eksiltmeyeceğine ve onları artırmayacağına yemin etti. Rasûlullâh (s.a.) “Sözlerinde doğru olursa cennete girer buyurdu.”¹⁰⁴⁰

Rasûlullah (s.a.) yağmur duası dışında hiçbir duada ellerini kaldırmazdı. Yağmur duasında koltuk altları görünecek kadar ellerini kaldırırdı.¹⁰⁴¹

Rasûlullâh (s.a.) “Namazda iken gözlerini göğe dikenlere ne oluyor! Ya bundan vazgeçerler ya da gözlerini kaybederler” buyurdu.¹⁰⁴² Bu ifadeler namaz esnasında sağa sola bakmanın ve huşuya önem vermemenin sakıncasını açıklamaktadır.

Nebi (s.a.) “Rükû ve secdeyi eksiksiz yapın. Vallahi ben siz arkamda rükû ve secde ederken sizi görürüm.” buyurdu.¹⁰⁴³

Rasûlullâh’a ölümün yaklaştığı son anda yaptığı vasiyetin bütünü namaz ve sahip olduklarımızdı.¹⁰⁴⁴ (sahip olduğunuz köle ve hizmetçilerde Allah hakkı)

¹⁰³⁹ Nesâî, “Salât”, 77; Elbânî, a.g.e., II, 257. Hadis sahihtir.

¹⁰⁴⁰ Nesâî, “Salât”, 4; Elbânî, a.g.e., II, 103. Hadis sahihtir.

¹⁰⁴¹ Müslim, “Salât”, 190; Nesâî, “Salât”, 641

¹⁰⁴² Buhârî, “Salât”, 243; İbn Mâce, “Salât”, 107

¹⁰⁴³ Müslim, “Salât”, 24: قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ

أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَتَيْتُمَا الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ بَعْدِ ظَهْرِي إِذَا مَا رَكَعْتُمْ وَإِذَا مَا سَجَدْتُمْ وَفِي حَدِيثٍ سَعِيدٍ إِذَا رَكَعْتُمْ وَإِذَا سَجَدْتُمْ

¹⁰⁴⁴ İbn Mâce, “Vasiyyât”, 1; Arnaut, Şuayb, a.g.e., III, 117. Sahih hadis.

Nebi (s.a.) Zekvân, Ri'l kabilelerine, Allah'a ve Rasûlüne isyan edenlere bir ay boyunca kunut duasında beddua etti.¹⁰⁴⁵

Rasûlullâh'ı (s.a.) şu şekilde ellerinin hem içiyle hem dışıyla dua ederken gördüm.¹⁰⁴⁶

Nebi (s.a.) namazın tamamını en hafif kılan kimseydi.¹⁰⁴⁷

Nebi (s.a.) İbn Ümmi Mektûm'u, kör olmasına rağmen imamlık için yerine geçirdi.(halife kıldı.)¹⁰⁴⁸ Bu rivayet kör olan kimsenin imam olmasında bir sakınca olmadığını göstermektedir.

Nebi (s.a.) Ümmü Süleym'i ziyaret ederdi. Bazen namaz vakti girerdi de bizim üzerine su serptiğimiz hasırların üzerinde namaz kılardı.¹⁰⁴⁹

Rasûlullâh (s.a.) “Ben uzun kılma niyetiyle namaza duruyorum. Bir çocuğun ağlamasını duyuyor, annesinin çocuğunun ağlamasından dolayı hissettiği hüznü bildiğim için uzun kılmaktan vazgeçiyorum.” buyurdu.¹⁰⁵⁰

Katâde'nin Atâ'dan yaptığı rivayete göre Câbir b. Abdillâh “Rasûlullâh (s.a.) Necâşi'nin cenaze namazını¹⁰⁵¹ kıldırıldı. Ben üçüncü ya da dördüncü saftaydım” demiştir.¹⁰⁵²

Katâde'nin Ebu Nadr, Ebu Said el-Hudrî kanalıyla yaptığı rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.), “Eğer üç kişi bir araya gelmişlerse, aralarından biri imam olsun. Aralarında imamlığa en layık olan en iyi Kur'an okuyandır.” buyurmuştur.¹⁰⁵³ Bu hadiste Nebi'nin (s.a.) cemaat halinde namaz kılmaya verdiği önem görülmekte ve Kur'an'ı usûlüne uygun okumanın gerekliliğini anlaşılmaktadır.

¹⁰⁴⁵ Müslim, “Salât”, 107

¹⁰⁴⁶ Ebû Dâvud, “Dua”, 23; Elbânî, Ebu Davud'un Sünen'ine yaptığı ta'likte bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

¹⁰⁴⁷ Nesâî, “Salât” 327; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Nesâî*, II, 468. Sahih hadis.

¹⁰⁴⁸ Ebû Dâvud, “Salât”, 64; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Ebu Dâvud*, II, 95. Hadis hasen ve sahihtir.

¹⁰⁴⁹ Ebû Dâvud, “Salâ ale'l-Hasîr”, 94. Elbânî, Sünen-i Ebu Dâvud'ta geçen hadisleri tahric etmiş ve bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

¹⁰⁵⁰ Buhârî, “Salât”, 216; İbn Mâce, “Salât”, 88.

¹⁰⁵¹ Necâşi Habeşistan krallarının ünvanıdır. Resulullah (s.a.) Necâşi'nin gıyâbi cenaze namazını kıldırılmıştır.

¹⁰⁵² Buhârî, “Menâkıb”, 98

¹⁰⁵³ Müslim, “Salât”, 106

Katâde'nin Ebu Nadr, Ebu Said el-Hudrî kanalıyla yaptığı rivayete göre Ebu Said “Fâtiha ve kolayımıza gelen bir yeri okumakla emrolunduk” dedi.¹⁰⁵⁴

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Her kim bilerek Cuma namazına gitmezse bir dinar tasadduk etsin bir dinar bulamazsa yarım dinar tasadduk etsin.” buyurdu.¹⁰⁵⁵

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Orta namaz ikindi namazıdır.” buyurdu.¹⁰⁵⁶ Bu hadis Bakara suresi 238. ayeti¹⁰⁵⁷ tefsir etmektedir.

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre İkrime, “Mekke’de yaşlı bir adamın arkasında namaza durdum. Adam yirmi iki kere tekbir getirdi. İbn Abbas’a bu yaşlı adam ahmaktır.” dedim. “Ne diyorsun! (anasını kaybedesice) bu Ebul Kasım’ın sünnetidir.” dedi.¹⁰⁵⁸ Bu rivayet rükûdan doğrulunca tekbir getirmemenin sünnet olduğunu açıklamaktadır.

Said b. Müseyyib’ten yaptığı rivayete göre Ümmü Sa’d Nebi’nin (s.a.) hazır bulunmadığı bir zamanda öldü. Nebi (s.a.) onun ölümünden bir ay sonra geldi ve onun için cenaze namazı kıldı.¹⁰⁵⁹

Katâde'nin namaz ile ilgili olarak ulaşabildiğimiz rivayetleri bunlardan ibarettir. Şimdide onun oruç ile ilgili rivayetlerine bakalım.

2. Oruç

Nebi (s.a.) ve Zeyd b. Sâbit birlikte sahur yaptılar. Sahur bittikten sonra Nebi (s.a.) namaz için kalktı ve namaz kıldı. Râviye (Enes) soruldu: “Sahuru bitirmeleri ile namaza durmaları arasında ne kadar vakit geçti?” Enes: “Bir adamın elli ayet okuduğu vakit kadar” dedi.¹⁰⁶⁰

¹⁰⁵⁴ Ebû Dâvud, “Salât”, 136; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Ebî Dâvud*, II, 318. Hadis sahihtir.

¹⁰⁵⁵ İbn Mâce, “Salât”, 132; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i İbn Mâce*, III, 128. Hadis zayıftır.

¹⁰⁵⁶ Tirmizî, “Salât”, 19; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizî*, I, 182. Hadis sahihtir.

¹⁰⁵⁷ 2/Bakara, 238: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

¹⁰⁵⁸ Buhârî, “Salât”, 268

¹⁰⁵⁹ Tirmizî, “Cenâze”, 47; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizî*, III, 38. Hadis zayıftır.

¹⁰⁶⁰ Nesâî, “Savm”, 11; Arnavut, Şuayb, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, III, 234. Hadis sahihtir.

Rasûlullâh (s.a.) “Visâl orucu tutmayın” buyurdu. İnsanlar “Ey Allah’ın Rasûlü sen visal orucu tutuyorsun” dediler. Rasûlullâh (s.a.) “Ben sizden biri gibi değilim. Benim Rabbim bana yediriyor, içiriyor” buyurdu.¹⁰⁶¹

Katâde’nin Enes’ten (r.a.) yaptığı rivayete göre Enes (r.a.) “Rasûlullâh (s.a.) sahur vaktinde, “Ey Enes! Ben oruç tutmak istiyorum bana yiyecek bir şey getir.” buyurdu. Hemen ona hurma ve içi su dolu bir kap getirdim. Bunları getirmem Bilalin ezanından sonraydı. Rasûlullâh (s.a.) “Ey Enes! Benimle beraber yiyecek bir adam bul.” buyurdu. Zeyd b. Sabit’i davet ettim o da geldi ve “Ben, oruç tutmak isteğiyle sevik çorbası içtim.” dedi. Rasûlullâh (s.a.) “Ben de oruç tutmak istiyorum.” buyurdu ve böylece hep birlikte sahur yaptılar. Sonra Rasûlullâh (s.a.) kalktı iki rekât namaz kıldıktan sonra namaz için evden ayrıldı.¹⁰⁶²

Rasûlullâh (s.a.) “ Sahur yapın. Çünkü sahurda bereket vardır.” buyurdu.¹⁰⁶³

Katâde’nin Ebu Nadr, Ebu Said el-Hudrî kanalıyla yaptığı rivayete göre Ebu Said şöyle demiştir: “Rasûlullâh (s.a.) ile birlikte Ramazanın 16. günü gazveye çıktık. Kimimiz oruçluymuştu, kimimiz orucunu bozmuştu. Oruçlu olan oruç tutmayı ayıplamadığı gibi oruç tutmayan da tutanı ayıplamıyordu.”¹⁰⁶⁴

Katâde’nin Said b. Müseyyib, Ebu Hureyre yoluyla rivayetine göre Nebi (s.a.) “Her kim (oruçlu olduğunu) unutarak yer veya içerse orucunu bozmasın (unutarak) yediği Allah’ın ona takdir ettiği rızıktır.” buyurmuştur.¹⁰⁶⁵

3. Hac

Rasûlullâh (s.a.) rahatsızlığından dolayı ihramlı olduğu halde ayağının arkasından kan aldırdı.¹⁰⁶⁶

Nebi (s.a.) öğle, ikindi, akşam ve yatsıyı kıldı. Sonra Muhassab denen yerde uyudu. Sonra uyandı ve binite binip Kâbe’ye vardı. Kâbe’yi tavâf etti.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶¹ Tirmizî, “Savm”, 62; Arnavut, Şuayb, a.g.e., III, 218. İsnâdı sahihtir.

¹⁰⁶² Nesâî, “Savm”, 16; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Nesâî*, V, 311. İsnâdı sahihtir.

¹⁰⁶³ Müslim, “Sıyâm”, 9. Hadis no:2603; Nesai, “Savm”, 9

¹⁰⁶⁴ Müslim, “Savm”, 15

¹⁰⁶⁵ Tirmizî, “Savm”, 26; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizî*, II, 221. sahih hadis.

¹⁰⁶⁶ Ebû Dâvud, “Hac”, 35; Arnavut, Şuayb, a.g.e., III, 164. Sahih.

Katâde, Enes'e (r.a.)

“Nebi (s.a.) kaç defa umre yaptı?” diye sorudum. Bana, (Haccta yaptığı umreyle birlikte)

“Nebi (s.a.) dört defa umre yaptı. Zilka'de ayında müşriklerin engellemeleriyle karşılaştığı Hudeybiye umresi, bu umrenin ertesi senesinde müşriklerle yaptığı anlaşma neticesinde Zil Ka'de ayında yaptığı umre ve -galiba- Huneyn gazvesinin ganimetlerini dağıttığı zaman yaptığı Ci'râne umresi” dedi.

Enes'e (r.a.) tekrar sordum: “Kaç defa Hacca gitti?”

Enes, “Bir defa gitti.” dedi.¹⁰⁶⁸

Katâde'nin Said b. Müseyyib, Âişe (r.a.) yoluyla rivayetine göre Nebi (s.a.) “Beş fasık (çok zararlı)¹⁰⁶⁹ Hill ve Harem bölgesinde (görülse) öldürülür. Yılan, sırtında veya karnında beyazlık olan karga, fare, hırçın köpek ve hudeyye (yırtıcı, etçil bir tür kuş-çaylak-)¹⁰⁷⁰ buyurmuştur.¹⁰⁷¹

Katâde'nin Said b. Müseyyib, Âişe (r.a.) yoluyla rivayetine göre Nebi (s.a.) namaz kılarken bir akrep tarafından sokuldu. Nebi (s.a.) şöyle buyurdu: “Allah akrebe lanet etsin. Ne namaz kılmakta olanı ne de namazda olmayanı rahat bırakmaz. Hill bölgesinde ve Harem bölgesinde de olsa onu öldürün.”¹⁰⁷²

Katâde'nin Said b. Müseyyib, Ebu Hureyre yoluyla rivayetine göre Nebi (s.a.) “Allah'ın kendisine ibadet edilmesinden en fazla memnun olduğu günler Zilhicce ayının on günüdür ki her bir günün orucu bir sene oruca, her bir günün gece ibadeti kadir gecesi yapılan ibadete denktir.” buyurmuştur.¹⁰⁷³

¹⁰⁶⁷ Buhârî, “Hac”, 145

¹⁰⁶⁸ Buhârî, “Hac”, 155; Tirmizî, “Hac”, 6.

¹⁰⁶⁹ İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdülkerîm el-Cezerî, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadis ve'l-eser*, III, 854

¹⁰⁷⁰ El-Mu'cemu'l Vasit, I, 159,

¹⁰⁷¹ Müslim, “Hac”, 9

¹⁰⁷² İbn Mâce, “Salât”, 185; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i İbn Mâce*, III, 246. Sahih hadis.

¹⁰⁷³ Tirmizî, “Savm”, 52; Elbânî, a.g.e., II, 258. Hadis zayıftır.

4. Kurban

Nebi (s.a.) boynuzlu, içinde siyahlık bulunan beyaz renge sahip iki koç kurban etti. Onları kendi kesti. Keserken besmele çekti, tekbir getirdi ve bir ayağını yere yatırdığı hayvanın boynuna dayadı.¹⁰⁷⁴ Bu hadis kurbanın önemiyle beraber kesebilenin kendisinin bizzat kurban kesmesi gerektiğini göstermektedir.

Rasûlullâh (s.a.) kurbanlık olarak adanmış deveyi önüne katmış giden bir adam gördü ve adama “Ona bin!” buyurdu. Adam “Bu deve kurbanlıktır.” dedi. Rasûlullâh (s.a.) tekrar binmesini emretti. Adam Rasûlullâh’a (s.a.) “Bu deve kurbanlıktır.” dedi. Rasûlullâh (s.a.) dördüncüde “Yazıklar olsun sana ona bin.” buyurdu.¹⁰⁷⁵ Bu hadiste Nebi (s.a.) İslam’da kurbanlık deveye binilmez anlayışının bulunmadığını göstermiştir.

Katâde’nin Ebu Nadr, Ebu Said el-Hudrî kanalıyla yaptığı rivayete göre Rasûlullâh (s.a.) “Üç günden fazla kurbanlık hayvanların etlerini yemeyin” buyurdu. İnsanlar Rasûlullâh (s.a.) gelerek şikâyetlerini bildirdiler. Kendilerinin aile, hizmetçi sahibi olduklarını söylediler. Rasûlullâh (s.a.) onlara “Yeyin, yedinin, saklayın ya da biriktirin.” buyurdu.¹⁰⁷⁶

Katâde’nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Her çocuk akîkasıyla bağlıdır. Yedinci gün kurban keserek bağ koparılır. Sonra saç tıraşı yapılır ve çocuğun üzerine kan damlatılır.” buyurmuştur.¹⁰⁷⁷

Katâde’nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Rasûlullâh (s.a.) Hasan ve Hüseyin’in akîka kurbanları için iki koç kesti.¹⁰⁷⁸

Katâde’nin rivayetine göre Nebi (s.a.) kulağı ve boynuzu azba’ (عَضْبَاءُ) olan hayvanın kurbanlık olarak kesilmesini yasaklamıştır. Katâde kendisinden yapılan bir rivayette şöyle demektedir. “Said b. Müseyyib’e (kurban edilmesi yasak olan) kulağı

¹⁰⁷⁴ Müslim, “Udhiye” 3

¹⁰⁷⁵ Nesâî, “Menâsik”, 74; Arnavut, Şuayb, a.g.e., III, 234. Hadis sahihtir.

¹⁰⁷⁶ Müslim, “Udhiye”, 5

¹⁰⁷⁷ Ebû Dâvud, “Zebâih”, 20; Arnavut, Şuayb, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizî*, V, 12. Hadis sahihtir.

¹⁰⁷⁸ Nesâî, “Akîka”, 4; Elbânî, a.g.e., IX, 291. Sahih hadis.

ve boynuzu azbâ' olan hayvanı sordum. Bana kulağının ve boynuzunun yarısı veya daha fazlası (kesik, kırık) olandır buyurdu.”¹⁰⁷⁹

5. Keffâretler

Katâde'nin İkrime'den duyduğuna göre İbn Abbas, “İkrime'ye hamile ve emziren kadınlar için (oruç fidyesi) sabit oldu” buyurmuştur.¹⁰⁸⁰

6. Yemin ve Adak

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Ukbe b. Âmir'in kız kardeşi Kâbe'ye yürüyerek gitmeyi adadı. Nebi (s.a.) ona, bineğe binmesini ve kurban kesmesini emretti.¹⁰⁸¹

7. Haramlar ve helaller

Enes (r.a.) “Ben, Ebu Talha, Ebu Dücane ve Süheyl b. el-Beyzâ'ya taze dalında hurma ile erişmiş hurma karışımından içki servisi yapıyordum. İçki haram kılındığı an onların en küçüğü ve onlara servis yapan olduğum halde hemen ellerimdekileri attım. Biz o zamanlar o karışımı içki sayıyorduk.” dedi.¹⁰⁸²

Nebi (s.a.) olgunlaşmış hurma ile dalında yeni renklenmiş hurmanın birbirine karıştırılmasıyla elde edilen içkinin içilmesini yasakladı. İçki yasaklandığı zaman bu tür içki en fazla yaygın olan içki türüydü.¹⁰⁸³

Nebi (s.a.) yüzüğü sağ ele takardı.

Rasûlullâh (s.a.) Zübeyr b. Avvam ve Abdurrahman b. Avf'a vücutlarındaki bir elemenden dolayı ipek elbise giymelerine ruhsat verdi.¹⁰⁸⁴ Bu rivayet zorluk durumlarında mahzur olan şeylerin mubah olabileceğini göstermektedir.

¹⁰⁷⁹ Ebû Dâvud, “Udhiye”, 7; Elbânî, a.g.e., VI, 315. Hadis zayıftır.

¹⁰⁸⁰ Ebû Dâvud, “Savm”, 3; Elbânî, a.g.e., V, 317. Hadis sahihtir.

¹⁰⁸¹ Ebû Dâvud, “Nezir”, XXIII, 7. Hadis sahihtir.

¹⁰⁸² Buhârî, “Şûrb”, 11

¹⁰⁸³ Müslim, “Eşribe”, 1

¹⁰⁸⁴ Müslim, “Libâs”, 2

Bir gece Rasûlullâh'ı (s.a.) gece yarısına yakın zamana kadar bekledik. Sonra geldi namaz kıldı. Namazdan sonra yüzünü bize çevirdi. Şu an sanki onun elinde parlayan gümüş yüzüğe bakıyorum.¹⁰⁸⁵

Nebi (s.a.) kişinin ayakta iken su içmesini yasakladı. Enes'e (r.a.), "Ya yemek? diye sorduk. "O daha da kötüdür." dedi.¹⁰⁸⁶

Nebi (s.a.) boynunun iki tarafından ve sırtının yukarısı iki omuzun birleştiği yerin biraz yukarisından ayın on yedi, on dokuz ve yirmi birinci günlerinde kan aldırırdı. (hacamat)¹⁰⁸⁷

Katâde, Enes'e (r.a.) "Rasûlullâh en çok hangi elbiselerden hoşlanırdı?" diye sordum Enes şöyle cevap verdi: "Hibra¹⁰⁸⁸ (Yemen cübbesi) elbiselerini severdi."¹⁰⁸⁹

Katâde: Enes'e (r.a.) "Rasûlullâh (s.a.) (beyazlarını kapatmak için) kına kullandı mı?" diye sordum. Bana: "Hayır onun sakalında çok az beyaz kıl vardı." dedi.¹⁰⁹⁰

Bir cenaze Rasûlullâh'ın olduğu yerden geçirildi. Rasûlullâh (s.a.) ayağa kalktı. Rasûlullâh'ın etrafında bulunanlar, "O, Yahudi cenazesidir." dediler. Rasûlullâh (s.a.) "Biz melekler için kalktık." buyurdu.¹⁰⁹¹

Nebi (s.a.) Kisra, Kayser ve Necâşi'ye mektup yazmak istedi. Resulullâh'a "Onlar mühürsüz mektubu kabul etmezler denildi." Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.) halkası gümüşten üzerinde "Muhammed Rasûlullâh" işlemesi bulunan bir yüzük yaptırdı.¹⁰⁹²

Nebi (s.a.) hayatı boyunca masada yemek yemedi ve yine hayatı boyunca geniş ve ince ekmek yemedi.¹⁰⁹³

¹⁰⁸⁵ Müslim, "Salât", 92

¹⁰⁸⁶ Müslim, "Eşribe", 14

¹⁰⁸⁷ Tirmîzî, "Tib", 12; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizi*, V, 51. Hadis sahihtir.

¹⁰⁸⁸ Yemen cübbesi, Bknz: Cevherî, *es-Sihah*, III, 62I, Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, Mısır, 1956

¹⁰⁸⁹ Buhârî, "Libas", 18; Ebû Dâvud, "Libâs", 14

¹⁰⁹⁰ Buhârî, "Menâkıb", 23; Tirmîzî, "Şemâil", 5

¹⁰⁹¹ Nesâî, "Cenâze", 47; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Nesâî*, V, 73. İsnâdı sahih.

¹⁰⁹² Müslim, "Libas" 12

¹⁰⁹³ Tirmîzî, "Zühd", 38. Tirmîzî bu hadis hakkında hasen, sahih, garib demiştir.

Katâde'nin Abdullah b. Büreyde, Abdullah b. Büreyde'nin babası yoluyla yaptığı rivayete göre Rasûlullâh (s.a.) “Münafiğa efendi, büyüğümüz demeyin. Eğer büyüğünüz ise siz Rabbinizi kızdırmış olursunuz.” buyurdu.¹⁰⁹⁴ Bu hadisten Müslümanların Allah'a inanmayanlarla olan ilişkilerinde islâmın onurunu ve izzetini korumaları gerektiği anlaşılmaktadır.

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Biriniz deve ile karşılaşa sahibi üzerinde ise (süt içmek için) ondan izin alsın eğer izin verirse süt sağıp içsin. Şayet üzerinde kimse yoksa üç kere bağırsın biri ona cevap verirse ondan izin alsın. Hiç kimse cevap vermese sütü sağıp içsin ama yanında götürmek için süt sağmasın” buyurmuştur.¹⁰⁹⁵

Nebi (s.a.) Cuma hutbesini îrad ederken bir adam Nebi'ye gelip

“Ya Rasûlallâh! Yağmur yağmaz oldu, Allah'a dua et bize yağmur versin.” dedi.

Nebi (s.a.) dua etti. Yağmur yağmaya başladı. Hatta az kalsın evlerimize gidemeyecektik. Sonraki cumaya kadar yağmur devam etti. Aynı adam veya bir başkası kalkıp,

“Ya Rasûlallâh! Allah'a dua et yağmuru bizim bulunduğumuz bölgenin dışına çevirsin.” dedi. Rasûlullâh (s.a.),

“Ya Rabbimiz! Etrafımıza, üzerimize değil” diye dua etti.

Enes (r.a.) “Bulutların parçalanıp sağa sola dağıldığını gördüm. Yağmur hala yağıyordu ama Medinelilerin üzerine yağmıyordu.” dedi.¹⁰⁹⁶

Ri'l, Zekvân, Usayye ve Beni Lahyân, Rasûlullâh'tan (s.a.) düşmana karşı yardım istediler. Rasûlullâh (s.a.) ensardan yetmiş kişiyle onlara destek verdi. Biz bu yetmiş kişiye kurrâ' diyorduk. Onlar gündüz odun toplar. Geceyi namazla geçirirlerdi. Onları Bi'ri Maûne kuyularının yanında öldürdüler. Onlara hainlik

¹⁰⁹⁴ Ebû Dâvud, “Edeb”, 82; Elbânî, *Sahih ve Zaîf Sünen-i Ebî Dâvûd*, X, 477. Hadis sahihtir.

¹⁰⁹⁵ Tirmizî, “Buyû”, 60; Elbânî, *Sahih ve Zaîf Sünen-i Tirmizî*, III, 296. Hadis sahihtir.

¹⁰⁹⁶ Buhârî, “Edeb”, 68

yaptılar. Haber Nebi'ye (s.a.) ulaştığında bir ay boyunca kunut duasında Zekvân, Ri'l, Usay ve Beni Lahyan kabilelerine beddua okudu.¹⁰⁹⁷

Rasûlullâh (s.a.) “Eğer size ehli kitaptan bir kimse selam verirse, ‘size de’ şeklinde cevap verin” buyurdu.¹⁰⁹⁸

Katâde'nin Hasan, İmran b. Husayn yoluyla rivayetine göre Rasûlullâh (s.a.) dağlamayı (tedavi şekli) yasakladı.¹⁰⁹⁹

Nebi'ye bir parça et getirildi. “Bu nedir? diye sordu. “Berire'ye verilmiş bir sadakadır.” dediler. Nebi (s.a.) “Et ona sadaka, bize ise hediyedir.” buyurdu.¹¹⁰⁰

Nebi (s.a.) ensârı çağırdı ve “Yanınızda sizden başka kimse var mı?” diye sordu. Ensar, “Hayır, sadece kız kardeşimizin oğlu var.” diye cevap verdiler. Rasûlullâh (s.a.), “Kavmin kız kardeşinin oğlu, kavimdendir.” buyurdu.¹¹⁰¹

Rasûlullâh (s.a.) kişinin ayaktayken ayakkabı giymesini yasakladı.¹¹⁰²

Nebi'nin (s.a.) saçları omuzun üst kısmına değiyordu.¹¹⁰³

Enes'e (r.a.) “Rasûlullâh'ın (s.a.) ashabı musafaha yapıyorlar mıydı?” diye sordum. “Evet” dedi.¹¹⁰⁴

Katâde'nin Ebu Nadr, Ebu Said el-Hudrî kanalıyla yaptığı rivayete göre Rasûlullâh (s.a.) dubba', hantem, nakir ve müzeffeti¹¹⁰⁵ yasakladı.¹¹⁰⁶

¹⁰⁹⁷ Müslim, “Salât”, 107

¹⁰⁹⁸ Müslim, “İsti'zân”, 13; İbn Mâce, “Edep”, 13

¹⁰⁹⁹ Tirmizî, “Tıb”, 10; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizî*, V, 49. Hadis sahihtir.

¹¹⁰⁰ Müslim, “Zekât”, 53 ; Ebû Dâvud, “Zekât”, 30; Arnavut, Şuayb, a.g.e., III, 130. Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun, isnâdı sahih hadis.

¹¹⁰¹ Müslim, “Zekât”, 47; Nesâî, “Zekât”, 6

¹¹⁰² Tirmizî, “Libas”, 35; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizî*, IV, 276. Hadis sahihtir. Bu hadisin giyimi mesh gibi zor olan veya bağlanması gerekli olan ayakkabılar için geçerli olduğu söylenmiştir. Bknz: Mubârekfûrî, *Tuhfetü'l Ahvezi*, V, 471 Kucâle matbaası, Kahire, 1964

¹¹⁰³ Müslim, “Fezâil”, 26; Nesâî, “Ziyet”, 57

¹¹⁰⁴ Buhârî, “İsti'zân”, 27; Tirmizî, “İsti'zan”, 31

¹¹⁰⁵ Hantem: yeşil testi, Dubba': nebiz yapmak için kullanılan bitki kökenli kap, Müzeffet: ziftle kaplanmış kap. Nakir: içki yapmak için kullanılan tahtadan yapılmış kap. Bu kapların tümü nebiz yapmak kullanılırdı. Oysaki bu kaplar nebizin sarhoşluk verecek kadar mayalandığını dışarıdan belli etmeyen kaplardır. Bu yüzden bunlarla nebiz yapılması yasaklanmıştır. Bknz: : Bilmen Ömer Nasuhî, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhîyye Kâmusu*, IV, 240, İstanbul, 1969

¹¹⁰⁶ Müslim, “Eşribe”, 6

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Nebi (s.a.) “Erkeklerden kadınlara benzemeye çalışanlara, kadınlardan da erkeklere benzemeye çalışanlara lanet etti”¹¹⁰⁷

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Nebi (s.a.) celâlenin (pislik yiyen inek¹¹⁰⁸) sütünün içilmesini yasakladı.¹¹⁰⁹

İbadetlerle ilgili olan rivayetleri belirtmiş olduk şimdide Katâde'nin hukuk alanındaki rivayetlerini derleyelim.

B. Hukuk alanındaki rivayetler

1. Kamu hukuku

a. Ceza hukuku

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Rasûlullâh (s.a.) “Her kim dinini (İslamiyeti başka bir dinle) değiştirirse onu öldürün” buyurmuştur.¹¹¹⁰

Ureyne beldesinden bir gurup insan Medine'ye geldi. Medine'den (havasından) rahatsız oldular. Rasûlullâh (s.a.) onları sadaka olan develerle gönderdi. Onlara “Develerin sütünden ve idrarlarından için” buyurdu. Fakat onlar Rasûlullâh'ın çobanını öldürdüler. Develeri götürdüler ve mürted oldular. Nebi (s.a.) onları getirtti. Ellerini ve ayaklarını çarprazlama kestirdi. Gözlerini oydu. Ve onları Medine'de Harra denen mevkiye attırdı. Enes: “Onlardan birini toprağı ağzıyla tararken gördüm.” dedi.¹¹¹¹

Yahudi'nin biri bir cariyeden gerçek dirhemden yapılmış süs eşyaları aldı. Sonra cariyenin başını iki taş arasında ezdi. İnsanlar cariyenin dermanı tükenmek üzere iken onu buldular. Sonra cariyeyi insanlar arasında gezdirerek sana bunu yapan

¹¹⁰⁷ İbn Mâce, “Nikâh”, 22 Elbânî, a.g.e., IV, 404. Hadis sahihtir.

¹¹⁰⁸ Cevherî, es-Sihah, I, 97, Dâru'l-Kütüb el-Arabî, Mısır, 1956

¹¹⁰⁹ Ebû Dâvud, “Et'ime”, 24; Elbânî, *Sahih ve Zaîf Sünen-i Ebî Dâvûd*, VIII, 286. Hadis sahihtir.

¹¹¹⁰ Nesâî, “Kitâl”, 11; Elbânî, *Sahih ve Zaîf Sünen-i Nesâî*, IX, 134. Hadis sahihtir.

¹¹¹¹ Buhârî, “Zekât”, 68

bu muydu Bu muydu? diye sormaya başladılar. Sonra cariye suçluyu teşhis etti. Rasûlullâh (s.a.) adamında başının iki taş arasında sıkıştırılmasını istedi.¹¹¹²

Nebi (s.a.) içki içene, hurma ağacının dalından hazırlanmış sopa ve ayakkabı ile (nial) celde cezası uyguladı.¹¹¹³

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Her kim kölesini öldürürse biz de onu öldürürüz. Her kim kölenin burnunu keserse biz de onun burnunu keseriz” buyurmuştur.¹¹¹⁴

Nebi (s.a.) kalkan çalan hırsızın elini kesti.¹¹¹⁵

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Nebi (s.a.) “Orta parmak ve başparmak eşittir” (diyette) buyurmuştur.¹¹¹⁶

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Nebi (s.a.) (diyet konusunda) “Parmaklar eşittir. Dişler eşittir. Ön diler ile diğer dişler aynıdır. Başparmak ile orta parmak birbirine eşittir.” buyurdu.¹¹¹⁷

Katâde'nin Hasan-ı Basri'den yaptığı rivayete göre köleye karşılık hür hakkında hüküm icra edilmez.¹¹¹⁸

b. Devletler umumî hukuku

Rasûlullâh (s.a.) Allah'ın şöyle buyurduğunu söyledi: “Allah yolunda savaşan kişiye ben kefilim. Eğer ölürse ona cenneti verdim. Şayet gazi olarak savaşan ayrılırsa, onu sevap veya ganimetle yollarım.”¹¹¹⁹

Nebi (s.a.) hutbede sadakaya teşvik ediyor, müsleyi¹¹²⁰ yasaklıyordu.¹¹²¹

¹¹¹² Buhârî, “Husumât” 1; Nesâî, “Kıyas”, 9

¹¹¹³ Müslim, “Hudûd”, 19; Tirmizî, “Had”, 14

¹¹¹⁴ Ebû Dâvud, “Diyet”, 7; Arnavut, Şuayb, a.g.e., V, 10. İsnâdı zayıf.

¹¹¹⁵ Nesâî, “Kat’u yedi’s-Sârik”, 7; Elbânî, a.g.e., X, 483. Hadis sahihtir.

¹¹¹⁶ İbn Mâce, “Diyet”, 18; Elbânî, a.g.e., VI, 152. Hadis sahihtir.

¹¹¹⁷ Ebû Dâvud, “Diyet”, 20; Elbânî, a.g.e., X, 59. Hadis sahihtir.

¹¹¹⁸ Ebû Dâvud, “Diyet”, 7; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Ebî Dâvud*, X, 18. Hadis sahihtir ancak senedinde maktu’dur.

¹¹¹⁹ Tirmizî, “Cihâd”, 1. Suyûtî, *Câmiu’l-Ahâdis*, XXIV, 196. Hadis hasen, sahih, garibtir..

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Müşriklerden (şeyh) savaşabilecek yaşta olanları öldürün, savaşamayacak yaşta olanları öldürmeyin” buyurmuştur.¹¹²²

Vefatından önce Rasûlullâh (s.a.) Kısra'ya, Kayser'e, Necâşi'ye ve bütün zorbalara Allah'a dâvet eden mektuplar gönderdi. Bu Necâşi Rasûlullâh'ın cenaze namazını kıldığı Necâşi değil.¹¹²³

2. Özel hukuk alanındaki rivayetler

A. Medenî hukuk

a. Aile hukuku

Abdurrahman b. Avf, Rasûlullâh zamanında bir hurma çekirdeği ağırlığında altını mehir olarak vermek suretiyle evlendi. Rasûlullâh (s.a.) “Bir koyun bile olsa velime yemeği yedir.” buyurdu.¹¹²⁴

Rasûlullâh (s.a.) Safiyye'yi azad etti ve bu azadı onun mehiri kıldı.¹¹²⁵

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) kişinin kendini ibadete verip evlenmemesini yasakladı.¹¹²⁶

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Herhangi bir kadını iki veli evlendirirse ilk evlendirenin evliliği geçerlidir. Herhangi bir kimse iki kişiye aynı şeyi satarsa mal, ilk sattığı kişindir.” buyurmuştur.¹¹²⁷

Katâde'nin İkrime, İbn Abbas kanalıyla rivayetine göre Cemile bt. Selûl Rasûlullâh'a (s.a.) geldi ve “Vallahi ben Sabit'i, dininden ve ahlakından dolayı

¹¹²⁰ Ölünün burun, dudak, kulak gibi çeşitli organlarını kesmek. Ayrıntılı bilgi için bkz: İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, XI, 610; Zebîdî, Ebu'l-Feyz, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs*, VIII, 111, Daru'l-Fikr, Beyrut, ty

¹¹²¹ Nesâî, “Muhârebe”, 8; Arnavut, Şuayb, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizî*, IV, 428. İsnâdı sahih.

¹¹²² Ebû Dâvud, “Cihat”, 121; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Ebî Dâvud*, VI, 170. Hadis zayıftır.

¹¹²³ Müslim, “Megâzî”, 29; Tirmizî, “İsti'zan”, 23

¹¹²⁴ Müslim, “Nikâh”, 13

¹¹²⁵ Müslim, “Nikâh”, 14; Ebu Davûd, “Nikâh”, 6

¹¹²⁶ Tirmizî, “Nikâh”, 2; Arnavut, Şuayb, a.g.e., V, 17. Hadisin ricâhî sikadır. Hadis hasen li gayrihidir.

¹¹²⁷ Ebû Dâvud, “Nikâh”, 22; Arnavut, Şuayb, *Sahih ve Zaif Sünen-i Tirmizî*, V, 8. Hadîsin isnâdı zayıftır.

kınamıyorum. Fakat ben İslamdan sonra küfrü kerih buluyorum. (Sevgisizlikten ona katlanamıyorum)” dedi. Nebi (s.a.) ona “(Sana mehir olarak verdiği) bahçesini ona geri verir misin?” buyurdu. Cemile: Evet dedi. Rasûlullâh (s.a.) Sabit’e bahçesini geri almasını daha fazlasını istememesini emretti.¹¹²⁸

b. Eşya hukuku

Katâde’nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Her kim bir yeri duvarla çevirirse o yer onundur.”¹¹²⁹ buyurmuştur.

c. Miras hukuku

Katâde’nin Hasan, İmran b. Husayn yoluyla rivayetine göre adamın bir Nebi’ye (s.a.) geldi. “Benim oğlumun oğlu öldü benim mirasından payım nedir?” diye sordu. Nebi (s.a.) “Sana 1/6 var.” buyurdu. Adam dönüp çıkarken Nebi (s.a.) onu çağırды “Sana bir tane daha 1/6 var.” buyurdu adam tam ayrılacakken Nebi (s.a.) onu tekrar çağırды ve “Son 1/6 lık hisse tu’medir. (payın değil bir hak, farz olarak verilmiş değil)” buyurdu.¹¹³⁰

d. Borçlar hukuku

İnsanlar, “Ey Allah’ın Rasûlü! (s.a.) Fiyatlar arttı. Bizim fiyatlarımızı sen belirle” dediler. Rasûlullâh (s.a.) “Rızkı tutan da Allah, rızkı bol veren de Allah’tır. Ben Allah’a sizden hiç kimsenin benden kan veya mal hakkı olmadan kavuşmak istiyorum.” buyurdu.¹¹³¹

Rasûlullâh (s.a.) zamanında bir adam sâftı. Ve alışveriş yapıyordu. Bu adamın ailesi Rasûlullâh’ın (s.a.) yanına geldiler. Rasûlullâh’a “Ey Rasûlullâh! Bu adama hacr uygula” dediler. Nebi (s.a.) adamı çağırды ona alışveriş yapmayı yasakladı. Adam şöyle dedi: “Ey Rasûlullâh ben alışveriş yapmadan duramam.” Rasûlullâh alışveriş yaptığın zaman şöyle de: “Ha! Aldatma yok!” buyurdu.¹¹³²

¹¹²⁸ İbn Mâce, “Talâk”, 22; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i İbn Mâce*, V, 56. Sahih hadis.

¹¹²⁹ Ebû Dâvud, “Harâc”, 37; Arnavut, Şuayb, a.g.e., V, 21. Hasen li gayrihi.

¹¹³⁰ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 6; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Ebî Dâvud*, VI, 396. Zayıf hadis.

¹¹³¹ Ebu Davûd, “Buyû”, 51; Elbânî, a.g.e., VII, 451. Sahih.

¹¹³² İbn Mâce, “Ahkâm”, 24; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i İbn Mâce*, V, 354. Sahih.

Enes (r.a.), Resulullâh'a (s.a.), arpa ekmeği ve uzun süre beklemekten dolayı kokusu değişmiş azıklık et yağı götürdüm. Rasûlullâh (s.a.) zırhını Medine'deki bir Yahudiye rehin olarak vermiş ve ondan ailesi için arpa almıştı. Rasûlullâh'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Muhammed'in ailesinin yanında ne bir avuç (sa', 3.334 kg) buğday ne de bir avuç başka bir hububat gecelememiştir." o bu sözü söylediğinde yanında dokuz kadın vardı.¹¹³³

Katâde'nin Atâ', Câbir b. Abdillâh, yoluyla yaptığı rivayete göre Nebi (s.a.) "Umra¹¹³⁴ caizdir" buyurmuştur.¹¹³⁵ Bu hadis zaman sınırlaması olan hibelerin caiz olduğunu göstermektedir.

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) hayvanın hayvana karşılık nesie (erteleyerek) yoluyla satılmasını yasakladı.¹¹³⁶

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) "Evin komşusu, komşusunun evinde veya arazisinde (diğer müşterilerden) daha fazla hak sahibidir." buyurmuştur.¹¹³⁷

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) "Her kim malının kendisini bir başkasının yanında bulursa malını alma hakkı vardır. Mal elinden alınan kişi, malı kendisine satana rücu eder." buyurmuştur.¹¹³⁸

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (sav) "Kişi, (emanet ya da ödünç olarak) aldığı sorumluluğunu onu geri verinceye kadar taşır" buyurmuştur.¹¹³⁹

¹¹³³ Buhârî, "Buyû", 14 İbn Mâce, "Ahkâm", 62

¹¹³⁴ Temlik akitlerindedir. Şartlı hibe olup hibeyi ömürle sınırlandırmaktır. Örneğin "Bu ev senin olsun eğer ölürsen bana geri gelsin veya bu mal ben yaşadıkça senin olsun eğer ölürsem aileme dönsün" demektir. Bknz: Bilmen Ömer Nasuhî, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhîyye Kâmusu*, IV, 240

¹¹³⁵ Müslim, "Buyû", 4

¹¹³⁶ Ebû Dâvud, "Buyû", 15; Arnavut, Şuayb, a.g.e., V, 22. Hasen li gayrihi

¹¹³⁷ Ebû Dâvud, "Buyû", 75; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Ebî Dâvud*, VIII, 17. Hadis sahihtir.

¹¹³⁸ Ebû Dâvud, "Buyû", 80; Elbânî, a.g.e., VIII, 31. Hadis zayıftır.

¹¹³⁹ Ebû Dâvud, "Buyû", 90; Arnavut, Şuayb, a.g.e., V, 8. İsnâdî zayıf olmakla beraber hasen li gayrihi mertebesindedir.

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Her kim (köle olan) yakın akrabasını (zi-rahm) satın alırsa (ona sahip olursa) köle hür olur.”¹¹⁴⁰ buyurmuştur

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Kölenin zimmeti üç gündür.”¹¹⁴¹ (Alışveriş yapan köle üç gün içerisinde malda bir kusur görürse malı geri verebilir)

Katâde'nin Hasan, Semure kanalıyla bildirdiğine göre Rasûlullâh (s.a.) “Alıcı ve satıcı ayrılmadıkça muhayyerdirler.”¹¹⁴² buyurdu. (Alışverişten karşılıklı rıza şartı aranmadan vazgeçebilirler.)

Bu son rivayetle birlikte tezimizi tamamlamış bulunmaktayız. Tezin genelinde de görüldüğü gibi Katâde b. Diâme'nin fikhın hemen hemen her konusunda bir rivayeti veya görüşü bulunmaktadır. Bu durum onun fikha olan katkısını ortaya koymaktadır.

¹¹⁴⁰ Ebû Dâvud, “İtk”, 7; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i Ebî Dâvud*, VIII, 449. Hadis sahihtir.

¹¹⁴¹ İbn Mâce, “Ticâret”, 44; Elbânî, *Sahih ve Zaif Sünen-i İbn Mâce*, V, 244. Hadis zayıftır.

¹¹⁴² İbn Mâce, “Ticâret”, 17; Elbânî, a.g.e., V, 183. Hadis sahihtir.

Sonuç

Katâde b. Diâme'nin hayatını tanıtmaya, fikhî görüşlerini ve rivayetlerini derleyerek bir araya getirme amacını taşıyan çalışmamızda bazı neticelere ulaşılmış bulunuyoruz.

Katâde, ilmi birikimiyle temâyüz eden tabiîn âlimidir. Çünkü gerçekten çok güçlü, eşsiz hafızası ve ilme, özellikle Hadis ilmine olan iştiağıyla birçok âlimin yapamayacağı kadar hadise ulaşmış, ulaştığı bu hadisleri büyük bir itinayla ezberlemiş ve bir sonraki nesle hadis külliyyatının ulaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Böylelikle İslam dinine ait bilgi ve rivayetler kesintisiz bir şekilde günümüze kadar ulaşmıştır. Neticede İslam fıkıh tarihinin önemli bir devresinde, fıkıh ilmine önemli hizmetlerde bulunmuştur. Sadece fıkıh değil Hadis, Tefsir ve Arapça dil bilgisi alanlarında da İslâm'a hizmet etmiştir. Bu bağlamda Katâde İslam tarihinin önde gelen tabiîn âlimlerinden biri olmaktadır.

Kaderiye düşüncesine sahip olduğu yönünde eleştirilse de aslında onun bu düşünce olduğunu ispat edecek kendi sözü yoktur. Onun “Her şeyi Allah yaratır, masiyetler hariç.” sözünün devrindeki, yaptıkları zulümleri Allah'a isnad eden Cebriyye anlayışına karşı söylediği bir tepki sözü olabileceğini düşünüyoruz.

Tedlis yaptığı yönünde eleştirilse de aslında bu eleştiriler daha önce de ifade ettiğimiz gibi Katâde'nin usulünün farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu durum Katâde'nin ilim hassasiyetine sahip olması, rivayetlere büyük önem vermesi ile müdellis olma arasındaki çelişkiyi açıklamaktadır.

Aslında Katâde hakkında tedlis iddalarına neden olan rivayet tarzı sadece Katâde b. Diâme'nin uyguladığı bir rivayet metodu değildi. Ashaptan bu rivâyet tarzını uygulayanlar da vardı.

Tabiîn döneminin başında kitap yazma süreci henüz tam anlamıyla başlamamıştı. O dönemde güçlü bir hafızaya sahip olmak çok önemli bir özellikti. Anladığımız kadarıyla Katâde hafızasıyla kendini kabul ettirdiğinden artık senetleri zikretme gereği duymuyordu. İnsanlar onun senedi bildiğine inanıyor ve ona güveniyorlardı. Daha zikrettiğimiz gibi talebelerinden Ma'mer, onun mürsel hadisleri

ile ilgili olarak řu sözleri söylemiştir: “Katâde’nin yanına ilk geldiğimiz zaman ona hadislerin senetlerini soruyorduk. Onun etrafındaki adamlar ‘Ebul Hattab’ın kendisi senettir.’ diyorlardı.

Katâde’nin fikhî rivayetlerinin tahricini yaparken rivayetlerin çoğunluğunun sahih olduğunu gördük. Bu durum onun rivayetleri alırken sika olanlardan rivayet almaya önem gösterdiği anlamına gelmektedir.

Katâde’nin görüşlerini derlerken onun zahirî yorum yöntemine meylettiğini gördük. Zaten onun fikhçiliğini anlatırken aklı kullanmaktan kaçındığına dair bir rivayeti zikretmiştik. Bu manada örnek olarak Katâde’nin Nebi’nin (s.a.) “Selam verildiğinde onu alın.” manasındaki hadisine ve bu hadisteki itlâka dayanarak namaz da da olsa kişinin verilen selamı alması gerektiği şeklindeki görüşünü hatırlatabiliriz.

Bu çalışma, bize tabiîn neslini daha iyi tanımamız gerektiğini düşündürdü. Özellikle Katâde gibi üstün özelliklere sahip olan âlimlerin hayatlarını, ilim elde etme çabalarını, ilime olan aşklarını bilmeliyiz. Böylece bizim ilime olan sevgimiz ve gayretimiz artacaktır. Tabiîn neslinin günümüz Müslümanlarınca yeterince tanınmaması fikhın nasıl zorlu süreçlerden, yoğun çalışmalardan bugünlere geldiğinin bilinmemesi günümüz Müslümanlarının fikhî bilgi öğrenme noktasındaki zayıflığının nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA*

ABDÜLHÂDÎ, Muhammed Hâlid “İmam Katâde b. Diâme es-Sedusî Akvâluhu ve Merviyâtuhu fit’tefsir min Evveli Surati Yasîn ila Nihâyeti’l-Mushafî min Hilali Kütübi’t-Tefsir bi’l-Me’sûri’l-Matbuati ve Kutubi’s-Sunneti’s-Sitteti”, (basılmamış yüksek lisans tezi), Ümmü’l-Kura üniversitesi, Mekke 1414

ABDURREZZÂK, Ebu Bekir b. Hemâm es-San’anî (211/826), *el-Musannef*, I-XI, Mektebetü’l-İslamî, Beyrut 1403

AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Timaş yayınları, İstanbul 1987

BÂCÎ, Ebu’l-Velîd Süleyman b. Halef (474/1081), *et-Ta’dîl ve’t-Tecrîh Limen Harrece Anhu’l-Buhârî fi’l-Câmiu’s-Sahîh*, I-III, Dâru’l-Livâ, Riyad 1406/1986.

BİLMEN, Ömer Nasuhi (1971), *Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fikhîyye Kâmusu*, I-VII, Bilmen basım ve yayımevi, İstanbul 1968

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu’fî (256/869), *Târîhu’l Kebîr*, I-VI, Müessesetü’l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut, ty

-----, *el-Câmiu’s-Sahîh*, I-VIII, Çağrı yay, İstanbul 1992.

CESSÂS, Ebu Bekir, Ahmed b. Ali er-Râzî (370/981), *Ahkâmu’l-Kur’an*, I-III, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrût 1405

CEZİRÎ, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, I-IV, (terc. Mehmet Keskin) Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1993

*Müellifine yıldız işareti eklediğimiz eserlerin el-Mektebetü’s-Şâmile (III.versiyon) elektronik bilgi kaynağındaki nüshalarından yararlanılmıştır.

- ÇAKAN, İsmail Lütfi, *Hadis Usulü*, MÜİFAV, İstanbul 1998
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle İslâm Hukûku*, Mistaş Matbaası, Konya 1977
- EBU DAVÛD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (275/888), *es-Sünen*, I-IV, Çağrı yayınları, İstanbul ty
- EBU NUAYM, el-İsfahânî, Ahmed b. Abdullah (430/1038), *Hilyetü'l Evliya ve Tabakâtü'l Aşfiya*, I-X, Dâru'l Kütüb el Arabiya, Beyrut 1967.
- GÜZEL, Yüksel, *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili*, Basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara, 2007
- HUDARÎ, Muhammed, *İslam Hukuku Tarihi* (terc. Haydar Hatipoğlu), Kahraman Yayınları, İstanbul 1974
- İBN ABDİLBER, Yusuf b. Abdullah, (463/1070) *el-İstizkâru'l-Câmî li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000
- İBN EBU HÂTİM, Ebu Muhammed Abdurrahman er-Râzî (327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1952
- İBN HACER, el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şihâbuddin Ahmed (852/1447), *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XII, Dâru Sâdır, Beyrut 1326
- , *Mu'cemu'l-Mufehres*, I-VIII, Muessesetü'r-Risâle, Beyrut 1988.
- , *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. bsk, Beyrut 1989

- İBN HALLİKÂN, Ebu'l Abbâs Şemsuddin Ahmed b. Muhammed (681/1282),
Vefâyâtü'l A'yân, I-VI, Dâru's-Sekâfe, Beyrut ty.
- İBN HAZM Ebu Muhammed Ali b. Ahmed (456/1063), *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*,
I-XI, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988
- İBN HİBBÂN, Ebu Hâtim et-Teymî el-Bestî (354/965), *es-Sikât*, I-IX, Dâru'l-
Fikr, Beyrut 1395
- İBN KUDÂME,* Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (620/1223), *el-Muğnî*,
I-XV, Beyrut 1985
- İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah (276/889), *Garîbu'l-Hadîs*, I-III,
Vizaratü'l-Evkâf İhyâi't-Turâs el-İslâmî, Bağdat 1977
-----, *el-Maârif*, tah. Servet Ukkâşe, Mısır 1969
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (275/888), *es-
Sünen*, I-II, İstanbul 1413/1992.
- İBN SA'D, Muhammed (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IX, Dâru Sâdir,
Beyrut 1983.
- İBNÜ'L-ESÎR, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdülkerîm el-Cezerî,
(630/1233), *Üsdü'l-Gâbe*, I-VII, Dâru'ş-Şuab, ts yy
-----, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-V, Kahire, 1963
- İBN-İ KESÎR, Ebu'l-Fidâ, İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kuraşî ed-Dîmeşkî
(774/1373), *El-Bidâye ve'n Nihaye Fi't-Tarih*, I-XIV, Mısır 1351
- İBNÜ'L-MÜNZİR, en-Nisâbü'rî, Ebu Bekir Muhammed (318/930), *el-Evsat
fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilaf*, I-V, thk. Muhammed Hanefî,
Daru't-Tayyibe, Riyad 1988
- İCLÎ, Ebu'l-Hasan, Ahmed b. Abdullah (261/875), *Ma'rifetü's-Sikât*, I-II,
Mektebetü'd-Dâr, Medine 1985

- İLMİHAL, I-II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006
- KARAMAN, Hayrettin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I-III, Nesil Yayınları, İstanbul 1996
- , *İslâm Hukuk Tarihi*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1975
- KÂTİP ÇELEBİ, Mustafa b. Abdillâh (1067/1656), *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Funûn*, I-V, y.y., Bağdat ty
- KEHHÂLE, Ömer Rıza (1987), *Mu'cemu'l Müellifin Terâcimu Musannifi'l Kütübi'l-Arabiyye*, I-XV, Dâru'l-İhya etTurâs el Arabî, Beyrut ty.
- KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis İstılahları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1985.
- MİZZÎ, Yusuf b. Abdurrahmân (742/1341), *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, thk. Beşşâr A. Marûf, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1996
- *Tuhfetü'l-Eşraf bi ma'rifeti'l-Atrâf*, I-X, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1999
- MUBÂREKFÛRÎ, Ebu'l-Ulâ Muhammed b. Abdirrahman b. Abdirrahim (1353/1933), *Tuhfetu'l-Ahvezî Şerhu Câmiit-Tirmizî*, I-X, Kucâle matbaası, Kahire 1964
- MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, (261/874) *el-Câmi'u's-sahîh*, I-III, Kahire 1955
- NESÂÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), *es-Sünen*, I-VIII, 2. bsk, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref (676/1277), *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, I-XX, Dâru'l-Fikr, yy ty

-----, Şerh Nevevî ala Sahih-i Müslim, I-VIII, Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1392

SAN'ÂNÎ, Muhammed b. İsmail el-Emir (1182/1768), *Sübülü's-Selâm*, I-III, Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-Arabiyye, Mısır ty

SUYÛTÎ, Celaluddin Abdurrahman (911/1505), *Şerhu's-Suyûtî li Sünen-i Nesâi*, Mektebetü Matbuâtu'l-İslâmî, Haleb 1986

ŞEHRİSTÂNÎ, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim (548 /1153), *el-Milel ve'n-Nihal*, I-III, thk. Ahmed Fehmi Muhammed, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut ty.

TİRMİZÎ, Ebû îsâ Muhammed b. îsâ (279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, (*el-Câmiu's-Sahih*) I-X, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

TABERÂNÎ, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (360/971), *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I-X, (thk. Tarık b. İvadullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî), Dâru'l-Haremeyn, Kahire 1415.

-----, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XXV, (thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi), I-XX, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2. bsk, Musul 1404/1983.

TABERÎ, İbn Cerîr (310/922), *Câmiu'l-Beyân an-Te'vîl-i Ayi'l-Kur'an*, I-XXX Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995

TAHÂVÎ,* Ahmed b. Muhammed b. Sülâme b. Abdülmelik Ebû Cafer (321/933) *Şerh Meâni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr, yy., Beyrut 1399/1979

UĞUR, Mücteba, Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, TDV Yayınları, Ankara 1992

ZEHEBÎ, Muhammed b. Ahmed, (748/1347) *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, Thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985

----- *Tezkiratü'l Huffâz*, I-IV, Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat 1955

YÜCEL, Ahmet, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, I-VI, Dâru'l-Fıkr, Suriye 1985

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Ahmet Ferit ERDAL			
Doğum Yeri:	Siirt			
Doğum Tarihi:	27/08/1979			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Fevzi Çakmak ilk.		Siirt	1990
Ortaöğretim	Siirt İHL.		Siirt	1993
Lise	Siirt Lisesi		Siirt	1996
Lisans	Selçuk Üniv. İlahiyat F.		Konya	2002
Becerileri:				
İlgi Alanları:	İslam Hukuku, Hadis			
İş Deneyimi:				
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Prof. Dr. Ahmet YAMAN Prof. Dr. Halit ÇALIŞ			
Tel:	05447462287			
E-Posta:	aferit56@hotmail.com			
Adres	Bahçelievler m. 1046. Sokak Erdal apt. 3/5 SİİRT			